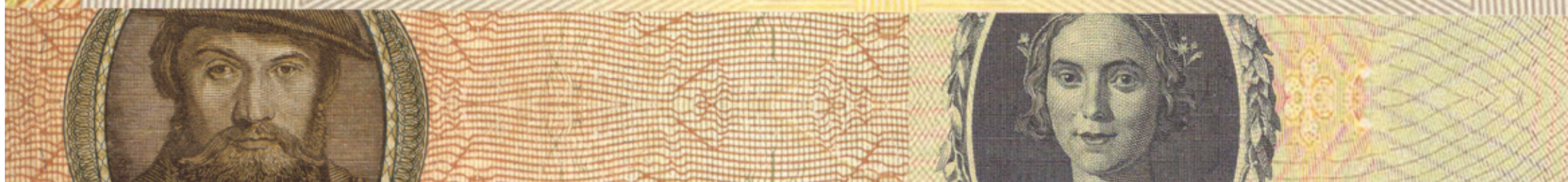

Vzostupy a pády mien

Menové reformy, odluky, rozluky a iné pohromy v 20. storočí

Vzostupy a pády mien

Menové reformy, odluky, rozluky a iné pohromy v 20. storočí

Vydala
© Národná banka Slovenska 2009

Texty a výber dokumentácie
Zbyšek Šustek
Grafická úprava
Juraj Poliak
Odborná spolupráca
Múzeum mincí a medailí Kremnica
Kontakt
tel.: 045/6780317
www.nbs.sk

ISBN 978-80-8043-145-7

Obsah

Historický vývoj mien vybraných krajín a politického usporiadania Európy	4	Juhoslávia 1944	38
Vzostupy a pády mien	6	Československo 1945	40
Rakúsko-Uhorsko	8	Maďarsko 1945 – 1946	44
Kráľovstvo SHS	10	Rakúsko 1938 – 1947	46
Mesto Fiume/Rijeka	11	Sovietsky zväz 1947	48
Severné Taliansko	11	Rusko 90. roky	49
Československo 1919	12	Rumunsko 1947 – 1952	50
Rumunsko	16	Bulharsko	52
Poľsko	18	Poľsko 1944 – 1950	54
Rakúsko	20	Poľsko 1953 – 1994	57
Maďarsko	22	Západné Nemecko 1948	59
Sovietske Rusko / ZSSR	24	Východné Nemecko 1948	61
Nemecko 1918 – 1924	26	Československo 1953	64
Poľsko 1924	28	Juhoslávia 1989 – 1995	70
Generálny gouvernement	29	Zväzová republika Juhoslávia	73
Slovensko 1938 – 1939	30	Občianska vojna v Bosne a Hercegovine	74
Slovensko 1939	32	Občianska vojna v Republike Srpska Krajina	75
Pakt Ribbentrop – Molotov	34		
Rozdelenie Juhoslávie 1941	36		

Historický vývoj mien vybraných krajín a politického usporiadania Európy

V 20. storočí prežili obyvatelia Európy veľa prevratných udalostí. Začiatkom storočia charakterizovali mapu Európy rozľahlé mnohonárodné ríše – Rusko, Rakúsko-Uhorsko, Osmanská ríša. Len na Balkáne sa vtedy začali od rozpadajúcej sa Osmanskej ríše oddeľovať malé národné štáty. Ďalšie malé štáty, najmä v strednej a východnej Európe, zrodila 1. svetová vojna. Snahy o revíziu jej výsledkov však vyvolali nový vojnový požiar, ktorý opäť úplne prepísal mapu Európy a zanechal za sebou nesmierne škody.

Druhá svetová vojna predvojnové hranice sčasti obnovila. Ale tiež iba dočasne. Koncom 80. rokov 20. storočia v strednej a východnej Európe rozpad viacnárrodných štátov pokračoval. V celej oblasti sa zmenil politický a hospodársky systém a všetky tieto udalosti hlboko zasiahli aj do menových systémov.

Menové pády v 20. storočí postihli obyvateľov Európy aj niekoľkokrát za život. Neraz im znehodnotili dlhoročné úspory a uvrhli ich do ťažkých životných situácií. Niektoré zásahy do meny však znamenali aj začiatok lepšej budúcnosti.

Keďže ide o nepreberné množstvo faktov a súvislostí, nie je možné tieto udalosti opísať na jednom mieste v celej ich hĺbke a šírke. Napriek tomu má výstava ambíciu priblížiť návštevníkom aspoň niektoré menové udalosti a predstaviť výber faktov, dobových dokumentov a platiel.

Európa medzi 2. balkánskou vojnou v roku 1913 a 1. svetovou vojnou v roku 1914

Európa v období medzi rokom 1918 (rozpad Rakúsko-Uhorska a Ruska) a 14. marcom 1938 (anektovanie Rakúska nacistickým Nemeckom)

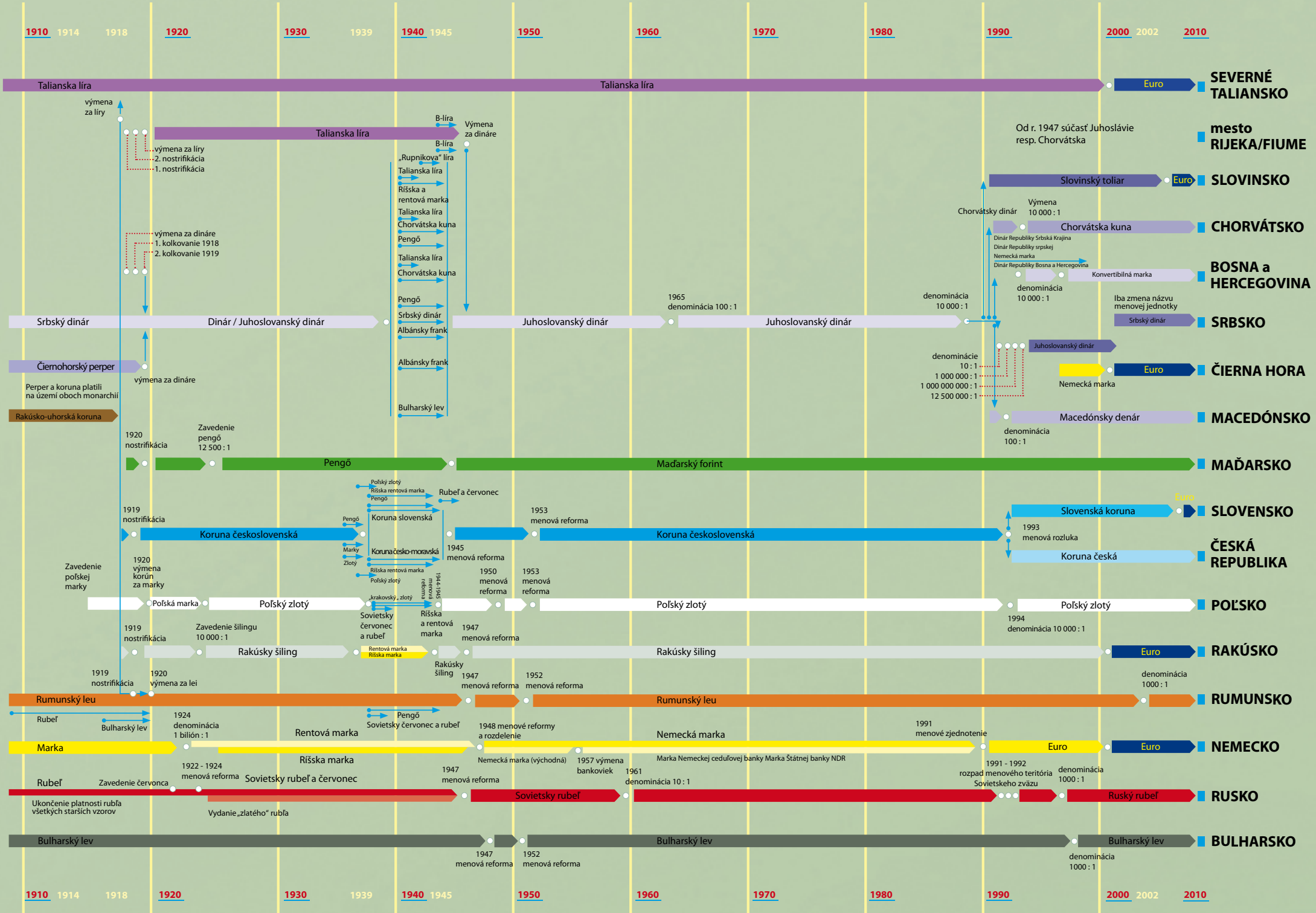
Európa v čase 2. svetovej vojny tesne pred nemeckým útokom na Sovietsky zväz (22. júna 1941)

Európa v období 1945 – 1991, do začiatku rozpadu Juhoslávie a Sovietskeho zväzu

Európa v roku 2009

Vzostupy a pády mien

Menové reformy, odluky, rozluky a iné pohromy v 20. storočí

Dvadsaťte storočie bolo obdobím prevratných zmien. Prvá svetová vojna priniesla v Európe rozpad veľkých monarchií na menšie štáty. Na miesto niektorých monarchií nastúpili, neraz za dramatických okolností, agresívne diktatúry. Versailleské usporiadanie strednej a východnej Európy vyvolávalo snahy o revíziu tohto systému. Ich výsledkom bola 2. svetová vojna, ktorá prepísala mapu Európy.

Víťazstvo protihitlerovskej koalície čiastočne obnovilo v strednej Európe predvojnový stav, ale na východe naopak upevnilo rozsiahle územné zmeny uskutočnené pred vojnou nacistickým Nemeckom a Sovietskym zväzom. Európa sa navyše rozdelila na dva politicky i hospodársky protikladné bloky, ktoré takmer do konca storočia balansovali na pokraji nového vojnového požiaru.

Rozpad východného bloku opäť prepísal mapu Európy. Niektoré štáty postihol (iba) hlbokou hospodárskou krízou, iné uvrhol do občianskej vojny, ktorých prejavy stále pokračujú.

Všetky tieto udalosti radikálne postihli hospodárstvo jednotlivých štátov a citeľne zasiahli aj majetok jednotlivcov. Máločo na ne reagovalo tak citlivo ako menové systémy a peniaze.

Nemožno povedať, že by sa podobné zmeny neboli diali aj dávnejšie. No častotť, s akou prichádzali v 20. storočí, a ich zhubnosť bola bezprecedentná. Ich obeťou nebolo len Slovensko, ale takmer všetky krajiny Európy.

Niektoré menové zvraty v povedomí ľudí takmer nezanechali stopu. Iné naopak ovplyvnili myslenie celých generácií. Na niektoré stále spomínáme s otázkou PREČO?

Zachytiť všetky menové zvraty 20. storočia na jednom mieste nemožno. Ambíciou výstavy je preto len pripomenúť niektoré z týchto udalostí, poukázať na ich príčiny, dôsledky a význam a vzájomne ich porovnať v širšom časovom a územnom kontexte.

Pre západnú Európu je príznačná dlhodobá kontinuita menového vývoja. Aj vážne problémy spôsobené oboma svetovými vojnami, resp. v Španielsku občianskou vojnou, sa riešili väčšinou postupne – miernou devalváciou, úpravou krytia drahým kovom, denomináciou, protiinflačnou politikou – bez okamžitého zne-

hodnotenia peňazí alebo selektívneho postihnutia určitých skupín obyvateľstva.

V Anglicku od roku 1694 stále platí tá istá mena. Bank of England mení všetky staršie bankovky v plnej nominálnej hodnote, prípadne aj s nemalým príplatkom za ich historickú hodnotu. Švajčiarsko má tú istú menu od roku 1850. Až do zavedenia eura roku 2002 malo Francúzsko tú istú menu od roku 1799, Taliansko od roku 1862 a Španielsko od roku 1859.

Francúzsko, Belgicko, Švajčiarsko a Taliansko vytvorili roku 1865 Latinskú menovú úniu. Hodnota ich mien bola rovnaká až do 1. svetovej vojny. Po nej sa únia v dôsledku rôzneho znehodnotenia členských mien rozpadla. Zo svojej voľakedajšej hodnoty si dodnes najviac zachoval švajčiarsky frank. Porovnanie s ním ukazuje, ako hlboko klesla hodnota francúzskej, talianskej a belgickej meny. Naproti tomu meny Srbska, Bulharska a Rumunska, ktoré k Latinskej menovej únii pristúpili neskôr alebo na ňu svoje meny neformálne viazali, medzitým prešli takými zvratmi, že podobné porovnanie ani neumožňujú.

Prekonávanie menových ťažkostí uľahčovali západoeurópskym štátom koloniálne sústavy zvyšujúce ich hospodársky potenciál. Pomáhala im aj ich plná suverenity, vylučujúca zásahy cudzích mocností do ich vnútorných záležitostí, ako aj stabilita hraníc.

V strednej a východnej Európe sa menové systémy menili často, väčšinou s takmer úplným okamžitým znehodnotením obeživa a úspor. Príznačné to bolo pre obdobie krátko po druhej svetovej vojne. Neskôr riešili aj tieto štáty svoje menové ťažkosti skôr postupnými krokmi. Ich situáciu zhoršovala neraz závislosť na cudzej mocnosti, ktorá ich zavliekla do vojnových konfliktov alebo kontrolovala ich ekonomiku. Negatívne pôsobila aj neustálenosť hraníc, ktorá vyvolávala konflikty medzi štátmi. Pri riešení svojich menových ťažkostí sa nemohli opierať o hospodárske zázemie kolónií.

Pojmy

Menová odluka – jednostranné oddelenie meny na určitom území od spoločného menového teritória.

Menová rozluka – dohodnuté dvoj- alebo viacstranné rozdelenie spoločnej meny na viacero nástupníckych mien. Je skôr česko-slovenským špecifikom.

Denominácia meny – zmena hodnoty menovej jednotky v určitom pevnom pomere. Spravidla sa uskutočňuje na uľahčenie počítania po dlhých obdobiach inflácie, najjednoduchšie škrtnutím určitého počtu núl.

Menová reforma – široký pojem zahŕňajúci rôzne zásahy do menového systému. Môže ísť len o úpravu kovového základu meny, zavedenie inej menovej jednotky s inou hodnotou, znehodnotenie časti obeživa a úspor. Môže, ale aj nemusí byť spojená s vydaním nových platidiel.

Menové zjednotenie (unifikácia) – náhrada rôznych mien na určitom území jedinou menou, úplne novou alebo jednou z pôvodných.

Nostrifikácia – v širšom zmysle znamená uznanie platnosti akýchkoľvek dokumentov vydaných cudzím štátom na vlastnom území. V užšom zmysle znamená označenie obeživa a cenných papierov iného štátu a jeho vyhlásenie za vlastné obeživo a cenné papiere.

Konverzia – v širšom zmysle premena. V užšom zmysle ide o náhradu rozličných starších, prípadne nostrifikovaných cenných papierov, napríklad obligácií rôznych štátnych pôžičiek, jediným druhom nových cenných papierov.

Porovnanie vývoja vo Francúzsku a na Slovensku

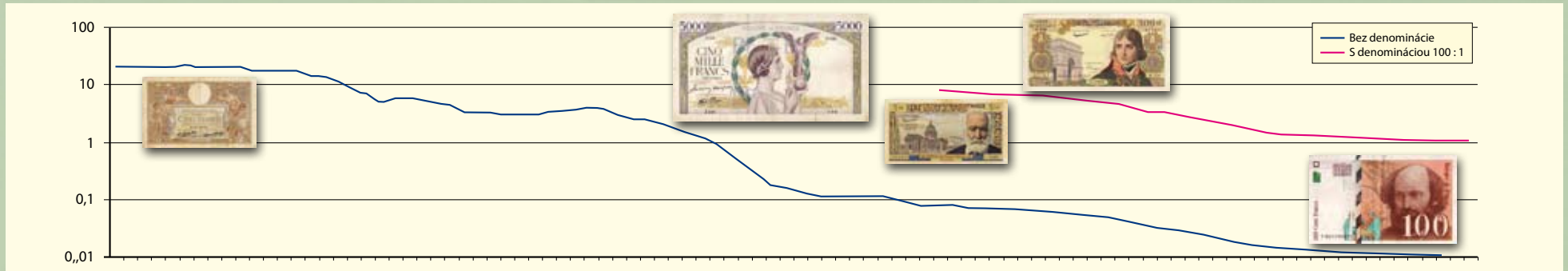

100-franková bankovka platná od začiatku 20. storočia do konca druhej svetovej vojny

Bankovka v hodnote 10 000 starých frankov z konca inflácie s dodatočne vytlačenou hodnotou 100 nových frankov

Upravená bankovka z obdobia krátko po denominácii franku so zdôrazneným vyznačením hodnoty 100 nových frankov

Pokles hodnoty francúzskeho franku od jeho zavedenia v r. 1803 do konca 20. storočia.

Vysoké nominále 5000 frankov z obdobia krátko po 2. svetovej vojne

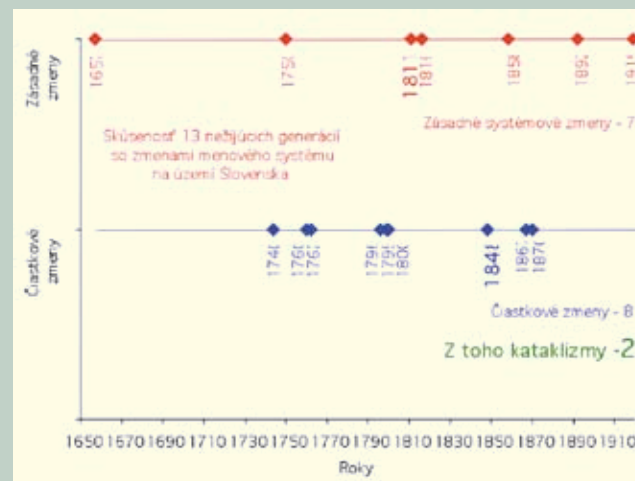
Bankovka z obdobia krátko po denominácii franku so zdôrazneným vyznačením hodnoty 5 nových frankov

Bankovka v hodnote 100 frankov z obdobia pred zánikom frankovej meny a zavedením eura

Frekvencia zásahov do menového systému na území Slovenska

Obdobie	1659 – 1919	1919 – 2008	1659 – 2008
Dĺžka obdobia v rokoch	260	90	350
Frekvencia zásadných zmien v rokoch	37,1	30	35
Frekvencia čiastkových zmien v rokoch	32,5	18	26,9
Frekvencia akýchkoľvek zmien v rokoch	17,3	12,9	17,5

Rakúsko-Uhorsko

Korunová mena po rozpade monarchie

Po rozpade monarchie spájala nástupnícke štáty Rakúsko-Uhorska ešte niekoľko mesiacov spoločná mena. Rozpad spoločného menového priestoru sa začal 8. januára 1918 v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov. Takmer súčasne v marci 1919 oddelili svoje meny od zvyšku bývalej monarchie označením obeživa Československo a Nemecké Rakúsko. V júli 1919 nasledovalo Rumunsko a v septembri 1919 talianska správa mesta Fiume (Rijeka). V marci 1920 tento proces uzavrelo Maďarsko. V Poľsku a severnom Taliansku platnosť rakúsko-uhorských peňazí ukončili ich priamou výmenou za domáce platidlá.

Vývoj v jednotlivých nástupníckych štátoch sa veľmi odlišoval. V porazenom Rakúsku a Maďarsku vyvrcholil v roku 1922, resp. 1923 hyperinfláciou. Devastujúca hyperinflácia postihla, hoci z úplne iných dôvodov, v roku 1922 – 1923 aj Poľsko. Naopak Československo, ktoré stálo na strane víťazných mocností, Kráľovstvo Srbov Chorvátov a Slovincov (SHS), Rumunsko, mesto Rijeka a sever Talianska sa inflácii, resp. hyperinflácii ubránili, hoci ani ich menový vývoj nebol ideálny. I tu vyvolal mnoho hospodárskych, sociálnych i politických konfliktov. Najkorektnejšie riešilo svoje menové problémy Československo.

Peňažný obeh v nástupníckych štátoch Rakúsko-Uhorska začiatkom roku 1919 a jeho vzťah k počtu obyvateľov a veľkosti územia

Štát	Obeh v mld. korún			Počet obyvateľov		Rozloha územia	
	odhad*)	%	výmena **)	tis.	%	km²	%
Československo	7	12,73	7,1	13 419	26,79	140 771	22,34
Kráľovstvo SHS	6	10,91	5,7	5 751	11,48	95 753	15,20
Maďarsko	15	27,27	8,9	7 946	15,86	92 720	14,72
Rakúsko	15	27,27	4,8	6 964	13,90	84 635	13,43
Poľsko	5	9,09	–	8 352	16,67	80 390	12,76
Rumunsko	4	7,27	8,7	6 063	12,11	113 228	17,97
Taliansko	3	5,45	–	1 544	3,08	22 584	3,58
mesto Fiume	–	–	0,1	44	0,088	21	0,003
Spolu	55						

*) Odhad Ugričić 1967, s. 90.

**) Podľa výsledkov nostrifikácie v jednotlivých štátoch, z rôznych zdrojov.

Ferdinand d'Este, následník rakúsko-uhorského trónu

Rozpad rakúsko-uhorskej meny

November 1918	Obmedzenie činnosti Rakúsko-uhorskej banky v Československu
December 1918	Neuznanie 10 000–korunáčky v nástupníckych štátoch
Január 1919	Menová odľuka v Kráľovstve SHS
Marec 1919	Menová odľuka v Nemeckom Rakúsku
Marec 1919	Menová odľuka v Československu
Máj 1919	Začiatok samostatnej emisnej činnosti v Maďarsku
Júl 1919	Menová odľuka v Rumunsku
Jar 1920	Nostrifikácia rakúsko-uhorských bankoviek v Maďarsku
Rok 1920	Výmena rakúsko-uhorských bankoviek v Poľsku a Taliansku
Rok 1921	Koniec korunovej meny v Rumunsku a Kráľovstve SHS
Rok 1924	Koniec korunovej meny v Rakúsku
Rok 1926	Koniec korunovej meny v Maďarsku

Štruktúra rakúsko-uhorského obeživa na konci 1. svetovej vojny

Tlač bankoviek na konci 1. svetovej vojny

Rad čakajúcich na základné potraviny pred tržnicou v Budapešti

70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	Mennyel. Vékaz székely székely n. székely 30. székely	Mennyel. Vékaz székely székely n. székely 30. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely

Kúpnu silu peňazí na oficiálnom trhu obmedzovali potravinové lístky zavádzané od apríla 1915

Kráľovstvo SHS

Rakúsko-uhorská koruna v Kráľovstve SHS

Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, neskoršia Juho-slávia, vyhlásené 1. decembra 1918, bolo prvým štátom, ktorý sa menovo oddelil od zvyšku bývalej monarchie. Odluka prebiehala chaoticky a označenie rakúsko-uhorských bankoviek opečiatkovaním sa zopakovalo. Dňa 12. decembra 1918 zakázali ich dovoz a nariadili vykonať od 8. do 31. januára 1919 tzv. štatistické kolkovanie.

To spočívalo v označení všetkých platných rakúsko-uhorských bankoviek vydaných pred 27. októbrom 1918 pečiatkami okresných úradov, peňažných ústavov, cirkevných inštitúcií, policajných staníc alebo vojenských jednotiek. Nepečiatkovali sa 25-, 200- a 10 000-korunáčky a druhé vydanie 20-korunáčok z roku 1913. Rozmanitosť použitých pečiatok je nepredstaviteľná a kvalita a čitateľnosť odtlačkov často veľmi zlá.

V Chorvátsku a v Bosne a Hercegovine bankovky pečiatkovali iba okresné úrady, v Slovinsku a Srbsku naopak

všetky úradné orgány. Pečiatky často mali, najmä vo Vojvodine, maďarské texty. Preto navonok vytvárajú dojem, že opečiatkované bankovky pochádzajú z Maďarska.

Odlukou sa hodnota bankoviek nezmenila. Účelom bolo len zistiť množstvo bankoviek v obehu a čo najrýchlejšie ich „nejako“ označiť. Overovať pravosť označenia bolo v danej situácii vylúčené.

Saintgermainská zmluva z 10. septembra 1919 nariadila nástupníckym štátom okolkovať na svojom území rakúsko-uhorské bankovky a do jedného roka ich nahradiť vlastným obeživom. Kráľovstvo SHS preto označenie bankoviek zopakovalo od 26. novembra 1919 do 11. januára 1920. Na bankovky v hodnote 10 korún a vyššie sa lepili špeciálne kolky, na 100- a 1000-korunáčky dokonca v troch jazykových mutáciách. Právo kolkovať mali len banky, finančné riaditeľstvá a daňové úrady. Inštitúcia, ktorá kolkovanie vykonala, označila kolok svojou pečiatkou. Za kolkovanie sa vyberal poplatok 20 % z hodnoty predložených bankoviek.

Výmena korún za dináre

Stanoviť výmenný pomer koruny a dináru bolo ťažké. Stretli sa pritom dve protichodné koncepcie. Tradicionalistická srbská vychádzala z predpokladu, že rakúsko-uhorské koruny majú zlaté krytie iba 1,1%, zatiaľ čo srbský dinár si zachoval počas vojny pozoruhodne vysoké krytie 87,29%. Vďaka za to evakuácii srbského zlatého pokladu do mesta Kruševac tesne pred rakúsko-uhorskou okupáciou Belehradu a koncom roku 1915 za mimoriadne dramatických okolností do Francúzska. Srbská strana však zabúdala, že kovový poklad Srbskej národnej banky mohol kryť do takej výšky len malý objem obeživa, ktoré v Srbsku po vojne predstavovalo iba 341 mil. dinárov. Proti nim stála obrovská masa 5,3 miliardy korún na územiach získaných od Rakúsko-Uhorska.

Chorvátska a slovinská strana naopak tvrdila, že bývalé rakúsko-uhorské územia sú hospodársky vyspelejšie a bohatšie ako Srbsko a Čierna Hora a že korunu kryje ich hospodársky potenciál. Pripúšťala výmenný pomer asi 3 koruny za dinár, teda zhruba na úrovni ážia zlatých korunových mincí, ktoré v decembri 1918 predstavovalo 262 % (pred vojnovou bol pomer dináru a koruny takmer 1 : 1).

Srbská strana však presadzovala a 20. decembra 1920 aj pre-

sadila pomer 4 koruny za dinár. Ten ale vyjadroval skôr aktuálne znehodnotenie koruny v samotnom Rakúsku alebo Maďarsku, kde bol na jej znehodnotenie väčší tlak.

Chorvátska strana sa bránila aj námietkou, že skutočný výmenný pomer po zarátaní 20 % poplatku za opakované kolkovanie predstavuje dokonca 5 korún za dinár. Srbská strana kontrovala, že Srbi sú poškodení ešte viac, lebo rakúsko-uhorskí okupanti ich nútili meniť dva dináre za jednu korunu, a teda teraz musia za jeden dinár vlastne zaplatiť 8, resp. po zarátaní 20 % poplatku pri druhom kolkovaní dokonca 10 korún.

Po stanovení výmenného pomeru vydala Národná banka Kráľovstva SHS 21. februára 1920 vo svojom mene štátovky Ministerstva financií Kráľovstva SHS. Ich hodnota bola pôvodne vyznačená len v dinároch, no na uľahčenie platieb počas súbežného obehu s korunami na nich dodatočne vytlačili červenou farbou aj hodnotu v korunách.

Kolkované rakúsko-uhorské bankovky sťahovali z obehu od 15. marca do 3. júna 1920. Štátovky (bankovky) s hodnotou vyjadrenou v dinároch i korunách obiehali do roku 1934.

Výmena korún za dináre bola prvým vážnym stretom srbských a chorvátskych záujmov. Chorváti ju chápali ako krivdu a poníženie a rodili sa v nich protisrbské nálady. Rezovali ešte v 90. rokoch 20. storočia pri rozpade Juho-slávie.

Mesto Fiume/Rijeka

Rakúsko-uhorská koruna v Rijeke (Fiume)

Po rozpade monarchie v októbri 1918 vytvorilo talianske a chorvátske obyvateľstvo Rijeky samostatné národné rady, ktoré usilovali o pripojenie mesta k Taliansku, resp. Kráľovstvu Srbov, Chorvátov a Slovincov.

Hoci Taliansko v roku 1915 v Londýnskej zmluve súhlasilo s pripojením Rijeky k budúcu juhoslovanskému štátu, po prvej svetovej vojne si na ňu začalo robiť nároky. S pripojením ku Kráľovstvu SHS rátala aj Versaillská zmluva z 28. júna 1919. Talianska národná rada však takéto riešenie odmietala. Koncom prvej svetovej vojny Rijeku obsadili spojenecké jednotky zložené aj z talianskeho a francúzskeho vojska, pričom Francúzi podporovali Chorvátov.

Napätie vyústilo 6. júla 1919 do krvavých zrážok medzi francúzskymi a talianskymi jednotkami. Výsledkom vyšetrovania incidentu malo byť stiahnutie talianskej armády. Proti tomu sa postavil generál Gabriel d'Annunzio, ktorý proti vôli talianskej vlády 12. septembra 1919 Rijeku obsadil. Talianska národná rada mu odovzdala plné moci a d'Annunzio sa stal veliteľom mesta. Jeho čin však odsúdila medzinárodná verejnosť i samotná talianska vláda. D'Annunzio sa ocitol

v izolácii a nedokázal zabezpečiť ani výživu jednotkám, s pomocou ktorých mesto obsadil.

V nádeji na pripojenie k Taliansku vyhlásil 8. septembra 1919 Rijeku za slobodný štát. Toto postavenie, ale len s najbližším okolím mesta, nakoniec medzinárodne uznala Rapalská zmluva z 12. novembra 1920. D'Annunzio sa však s týmto riešením neuspokojil a vojensky obsadil priľahlé ostrovy. Taliansko na to reagovalo vojenskou intervenciou, ktorá ho donútila 26. decembra 1920 rezignovať a 18. januára 1921 opustiť mesto. V tejto situácii však Mussolini donútil Kráľovstvo SHS k súhlasu s pripojením Rijeky k Taliansku výmenou za prístav Bar. Pripojenie potvrdila Rímska zmluva z 27. januára 1924.

Nostrifikácia rakúsko-uhorských korún v Rijeke

Už 18. apríla 1919 nariadila Talianska národná rada opečiatkovať bankovky v hodnotách 1 – 1000 korún obiehajúce v meste okrúhlu pečiatkou s textom CITTA DI FIUME. Neopečiatkované bankovky stratili v Rijeke platnosť. Zároveň rada stanovila výmenný pomer 2,40 koruny za 1 taliansku líru. Krátko po obsadení Rijeky generál d'Annunzio, pravdepodobne pre potrebu

svojich jednotiek, označil nenostifikované bankovky nájdené v tamojšej pobočke Rakúsko-uhorskej banky pečiatkou so savojským znakom. No už 23. septembra 1919 Národnej rade nariadil prevziať rijeckú pobočku Rakúsko-uhorskej banky a 6. októbra 1919 vytvoril Úverový ústav Národnej rady (Istituto di Credito di Consilio Nazionale), ktorý poveril riadením peňažného obehu v Rijeke. Ústav pracoval pod priamym velením generála d'Annunzia. Dňa 31. októbra generál d'Annunzio nariadil vytvorenie novej meny na území Rijeky.

Na základe toho sa od 3. novembra 1919 do 30. apríla 1920 opakovala nostrifikácia už opečiatkovaných bankoviek zložitejšou pečiatkou v strede s hviezdou ako mestským znakom. Pri tejto operácii Úverový ústav zadržal bankovky v hodnote 3,7 mil. korún s údajne falošnými pečiatkami CITTA DI FIUME. Ich zadržanie vyvolalo protesty a na prešetrenie vznikla komisia, ktorá nakoniec všetky podozrivé pečiatky uznala za pravé, resp. spoľahlivo nerozoznateľné od pravých. Zároveň pripustila nostrifikáciu ďalších rakúsko-uhorských bankoviek. Tým peňažný obeh v Rijeke vzrástol zo 47,7 mil. korún v apríli 1919 na 122,9 mil. v apríli 1920. Napriek tomu mali rakúsko-uhorské bankovky v Rijeke v októb-

ri 1920 o 10 – 20 % vyššiu hodnotu ako v Kráľovstve SHS. 18. júla 1921 ich začal Úverový ústav sťahovať. Vydával za ne pokladničné poukážky, ktoré mali charakter potvrdenky. Na základe dekrétu dočasnej vlády z 28. septembra 1921 sťahovanie trvalo do 31. októbra 1921. Po tomto dátume bankovky stratili hodnotu. Na základe dekrétu z 1. októbra 1921 vyplatili majiteľom pokladničných poukážok zálohu v lírach vo výške 12 % hodnoty poukážky. Líry sa stali v Rijeke zákonným platidlom 1. septembra 1921.

Dňa 30. novembra 1921 prevzala Úverový ústav Národnej rady v Rijeke Talianska národná banka. Pokladničné poukážky preplatili majiteľom až v roku 1924, keď kráľ Vittorio Emanuel III. dekrétom z 24. februára rozhodol, že výmenný pomer bude 0,40 líry za jednu korunu, t. j. takmer rovnaký, ako stanovila Národná rada v apríli 1919. Celkovo obyvateľom Rijeky vyplatili 34 mil. lír. Obyvatelia na výmenu predložili takmer všetku hotovosť. Preto rakúsko-uhorské bankovky nostrifikované v Rijeke sú dnes veľkou numizmatickou raritou.

Severné Taliansko

Rakúsko-uhorská koruna v Taliansku

Taliansko zavádzalo svoju menu na vlastnom, resp. na novo získanom území v dvoch fázach. Prvou bola výmena okupačných platidiel znejúcich na líry vydané tzv. Benátskou pôžičkovou pokladnicou na území, ktoré roku 1918 dočasne obsadili vojská Centrálnych mocností. Ich výmena prebiehala komplikovane, lebo talianske úrady nevedeli presne zistiť, koľko okupačných platidiel na tomto území obieha a z akých zdrojov pochádzajú. Ich postoj bol preto opatrný. Až 27. februára vyšiel dekrét, podľa ktorého sa od 13. do 20. marca 1919 menilo na domácnosť 1000 okupačných lír za 400 talianskych lír. Po zistení skutočného množstva stiahnutých okupačných pla-

tidiel priznali domácnostiam 4. januára 1920 nárok na dodatočné 20 % odškodnenie. Táto možnosť však väčšinou ostala nevyužitá, lebo ľudia si neschovali doklady o výmene v marci 1919.

Druhou bola výmena rakúsko-uhorských korún v južnom Tirolsku, ktoré na základe Saintgermainskej zmluvy pripadlo Taliansku. Už v novembri 1918 talianska armáda pod velením generála Badoglia toto územie s pobočkami Rakúsko-uhorskej banky v Bolzane, Terste a Gorici uzavrela. Rakúsko-uhorské bankovky sa tam vymenili priamo za talianske bankovky v pomere 10 korún za 4 líry. Mince sa menili v pomere 1:1. Dodatočne, 27. novembra 1919, výmenný pomer bankoviek upravili a obyvateľom vyplatili ešte kompenzáciu 2 líry za 10 korún.

Bankovky 10 : 4
Mince 1 : 1

Československo 1919

Dr. Alois Rašín
minister financií

Prof. Dr. Karel Engliš
poslanec Národného zhromaždenia

Menová odluka Československa v roku 1919

Prípravy menovej odluky sa začali hneď po vyhlásení Československa. Rakúsko-uhorská mena platila naďalej, no od 14. novembra 1918 pobočky Rakúsko-uhorskej banky nesmeli vyplácať žirové účty. Peniaze mohli vydávať len na mzdy. Nesmeli ani vydávať bankovky v hodnote 10 000 korún, ktoré Rakúsko-uhorská banka dala do obehu 19. decembra 1918 na základe dohody svojho viedenského a budapeštianskeho vedenia. Vojnovými pôžičkami sa nesmeli platiť dane a 8. januára zakázali ich lombardovanie. Dňa 6. februára 1919 zakázali prevody úhrad z cudziny.

Pre prípad nedostatku obeživa mala Zemská banka Kráľovstva českého vydať provizórne obchodne kryté platidlá, zameniteľné za rakúsko-uhorské bankovky. Podľa zákona č. 49/1918 Zb. z 19. novembra 1918 mali byť vydané 1. januára 1919. K ich vydaniu ale nedošlo na osobný zásah ministra financií Dr. Aloisa Rašína.

Pri príprave menovej odluky sa totiž stretli dve protichodné koncepcie. Prvú zastával profesor Dr. Karel Engliš. Jeho cieľom bolo stabilizovať hodnotu meny na úrovni, na ktorú klesla koncom vojny, zhruba zachovať cenové a mzdové pomery, aké sa vytvorili počas vojny a vyhnúť sa prudkým výkyvom meny oboma smermi. Zníženie množstva obeživa bez súčasného zníženia cien považoval za nemožné a škodlivé. Sťahovanie rakúsko-uhorských bankoviek chcel podporiť 4 % štátnou pôžičkou, ktorá by vzhľadom na vtedajšie úroky (max. 0,5 – 1 %) redukovala bankovky z obehu dovedy, kým by aj v bankách stúpili úroky na 4 % a nastali normálne pomery. Rašínovi vytykal predovšetkým prípravu odluky bez hlbších ekonomických analýz.

Zvítavila však koncepcia ministra financií Rašína, pripravená v spolupráci s riaditeľmi významných pražských obchodných bánk. Jeho cieľom bolo vrátiť korune predvojnovú hodnotu zadržaním podstatnej časti obeživa (pôvodne až 80 %) nútenou štátnou pôžičkou a daňou z prírastku majetku, ktorá mala silne postihnúť majetok získaný „nepoctivo“ za vojny. Rašín chcel vyvolať nedostatok obeživa a vydávať peniaze iba na podklade obchodného krytia. Svoj cieľ chcel

dosiahnuť za akúkoľvek cenu, bez ohľadu na vážne hospodárske problémy, ktoré jeho deflačná politika nakoniec naozaj vyvolala.

Rašínovu koncepciu odluky schválila vláda 28. decembra 1918 a parlament 25. februára 1919. Uskutočnila sa 3. – 12. marca 1919 okolovaním rakúsko-uhorských bankoviek a zadržaním polovice bankoviek predložených na kolkovanie formou nútenej štátnej pôžičky úročenej 1%. Za výmenu sa platilo 1% hodnoty kolkovaných bankoviek. Kolkovali sa bankovky 10 korún (K) vzor 1915, 20 K vzor 1913, 50 K vzor 1914, 100 K vzor 1912 a 1000 K vzor 1902. Bankovky po 1 a 2 koruny a všetky mince platili ďalej. Ostatné platné bankovky sa stiahli pri kolkovaní.

Predložených bolo 7,1 mld. korún, z toho 5,1 mld. od súkromných osôb. Zadržané hotovosti sa do výšky 250 korún (K) začali vracat ľuďom už 15. marca 1919. Do pol roka tak uvoľnili dovedna 815 mil. korún.

Súčastou menovej odluky bola aj nostrifikácia vkladov a cenných papierov. Odlukou vznikla československá mena *de facto*. Jej vznik právne ukotvil zákon č. 187 z 10. apríla 1919, ktorý ako novú menovú jednotku uzákonil korunu československú (Kč), delenú na 100 halierov.

Po menovej odluke kurz Kč vzrástol. Kulminoval v máji 1919 na hodnote 34 švajčiarskych centimov. Neskôr prudko klesal, no vždy bol vyšší ako kurz rakúskej alebo maďarskej koruny. Rozdiel medzi hodnotou Kč a koruny v Poľsku, Maďarsku a Rakúsku a veľké množstvá nekolkovaných rakúsko-uhorských bankoviek v susedných štátoch viedli k rozsiahlemu falšovaniu kolkov a dovozu falošne okolovaných bankoviek zo zahraničia. Falšovanie malo, najmä v Maďarsku, aj iredentistické pozadie. Úradne zachytené falošne kolkované bankovky mali hodnotu 255 mil. Kč.

Na jar 1925 sa ukázalo, že deflačná politika má negatívny vplyv. Preto sa prešlo k stabilizačnej politike. Dr. Engliš sa 9. decembra 1925 stal ministrom financií a dostal príležitosť uskutočňovať svoju koncepciu, ktorú navrhoval už roku 1918. Jeho úsilie bolo v podmienkach povojnovej konjunktúry úspešné.

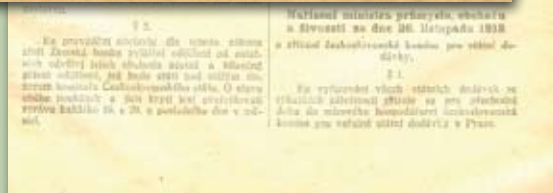

Nevydané obchodné platidlá
Zemskej banky Kráľovstva českého

Budova ministerstva financí

Dr. A. Rašin zakázal Rakúsko-uhorskej banke lombardovať rakúsko-uhorské vojnové pôžičky

Propagačný plagát Uhorskej diskontnej a devízovej banky

„Upisujeme vojnovú pôžičku. Naši občania doma - vojaci na fronte bránia vlasť.“

10 000 korun 1918, vydaná po rozpade monarchie na základe dohody vienského a budapeštianskeho vedenia Rakúsko-uhorskej banky. Na území ČSR minister financií A. Rašin zakázal jej obch.

Lepenie kolkov na bankovky a ich rozvoz

Bankovky s falošnými kolkami

Bankovky s pravými kolkami

Predmetom nostrifikácie v roku 1919 boli aj vklady na vkladných knižkách

Pomôcka na overovanie pravosti kolokov natlačených na 1000-korunáčkach

Nostrifikovali sa aj cudzie cenné papiere

Potvrdenia o zaplatení dávky dane z majetku

Rumunsko

Rakúsko-uhorská koruna v Rumunsku

Rumunsko dlho nechávalo rakúsko-uhorské bankovky obiehať na získanom území bez označenia. Obmedzilo sa len na vyhlásenie tohto územia za zvláštnu hospodársku oblasť a rámcovo určilo pomer hodnoty koruny a leu. Kolísal od 2 korún (tzv. vojenský kurz) do 3,30 koruny (tzv. železničný kurz) za 1 leu. Pasívne prítom prizeralo na prílev inflačného obeživa z Maďarska. Príčinou bolo zdĺhavé etapovité obsadzovanie získaného územia, nevyjasnený priebeh budúcich rumunsko-maďarských hraníc a špekulačné záujmy vysoko postavených osôb v Bukurešti.

Až v čase od 10. júna do 28. augusta 1919 nariadili označiť rakúsko-uhorské bankovky v hodnote 10 až 10 000 korún čiernou pečiatkou so štátnym znakom a textom ROMÂNIA TIMBRU SPECIAL (Rumunsko, zvláštna pečiatka). Označenie sa netýkalo 25- a 200-korunáčok. V Sedmohradsku, Krišane a Maramureši sa bankovky pečiatkovali na maďarskej strane bankovky, v Banáte a Bukovine na nemeckej strane bankovky. Zároveň sa oficiálne zjednotil kurz na úrovni 2 koruny za 1 leu. Opečiatkované bankovky ale neboli zákonným platidlom na ostatnom území Rumunska, kde ich kurz klesol na 4 – 5 korún za 1 leu.

Pečiatky boli variabilné a často nedbanlivo otláčené. Posudzovať pravosť odtlačkov a rozoznať falošne opečiatkované bankovky prepašované z cudziny bolo väčšinou vylúčené.

Počas obehu označených bankoviek sa rozširovali poplašné správy o začiatku ich výmeny za rumunské bankovky a o rôznych nevýhodných výmenných pomeroch, resp. o prípadnom zavedení osobitného režimu na výmenu 10 000-korunáčok s kurzom 8 korún za 1 leu. Za priamej účasti vysokopostavených a dobre informovaných osôb toto zneužívali špekulanti, ktorí od vystrašených vidiečanov vykupovali rakúsko-uhorské bankovky v pomere až 5 - 6 korún za 1 leu.

Zákon o menovej unifikácii vyhlásili 13. augusta 1920 a 19. augusta zverejnili pravidlá výmeny korún. Od 20. do 24. augusta mali fyzické osoby (hlavy rodiny alebo domácnosti) i právnické osoby na osobitných tlačivách ohlásiť vo výmenných strediskách v mieste svojho sídla, resp. trvalého bydliska sumy, ktoré predložila na výmenu. Na dedinách sa sumy hlásili ústne obecnej komisii (starosta, notár, pokladník, kňaz a jeden až dvaja gramotní obyvatelia), ktorá potom výmenu zabezpečila hromadne.

Na základe nahlásených súm dostali výmenné strediská dotáciu v rumunských bankovkách. Výmena sa začala 1. septembra o 8.00 hodine a trvala do 10. septembra do 18.00 hodiny. Menili sa iba nahlásené sumy a len občanom s trvalým pobytom v obvode strediska. Prechod medzi výmennými strediskami nebol možný.

Konečný výmenný pomer 2 koruny za 1 leu ministerstvo financií stanovilo až 30. augusta, po zistení množstva korún (8,5 mld. korún), ktoré sa bude meniť. Zároveň stanovilo, že zo súm nad 100 000 korún sa bude strhávať 5 % na úhradu nákladov na výmenu. 60 % predložených súm sa vyplácalo v hotovosti alebo v šekoch splatných kedykoľvek a 40 % v obligáciách splatných do 3 mesiacov. Podiel vyplácaný v hotovosti sa zakrúhľoval nadol na 100 lei. Rozdiel prirátali k podielu vyplácanému v obligáciách.

Zvláštnemu režimu podliehala výmena bankoviek v hodnote 10 000 korún. Tie sa spisovali podľa sérií a čísel a vydávalo sa za ne osobitné potvrdenie. O ich výmene rozhodovalo ministerstvo financií.

Nekorektné podmienky výmeny boli predmetom ostrej kritiky v parlamente, kde neúnosný stav s nevidanou aroganciou a cynizmom obhajoval minister financií Take Ionescu, osobne zapojený do špekulácií. Takmer 69 % celého objemu 8,7 miliárd vymenených korún patrilo len 150 osobám a ďalších 9 % len 7 150 osobám. Prítom 25 % objemu predložili na výmenu v Bukurešti, kde koruny vôbec neplatili. Takmer 78 % hotovosti teda predložilo 0,09 % dotknutého obyvateľstva. Naopak 5,3 milióna, t. j. 99,91 % obyvateľov pripojených území, predložilo na výmenu iba 22 % vymenenej hotovosti, t. j. asi 360 korún na osobu.

Príznačné je, že výmennú lehotu 10 000-korunáčok, ktoré sa do Rumunska očividne pašovali z Maďarska, predžili do februára 1921. Išlo pritom o bankovku vydanú až 19. decembra 1918 len na základe dohody viedenského a budapeštianskeho obchodného vedenia Rakúsko-uhorskej banky. Preto sa na ňu nevzťahovalo ani minimálne krytie vyplývajúce z nárokov nástupníckych štátov na podiel z likvidácie Rakúsko-uhorskej banky. Z toho dôvodu iné nástupnícke štáty jej obbeh na svojom území nedovolili.

Ferdinand I. (1914 – 1927) „Kráľ Rumunov“

Pravá pečiatka ROMÂNIA TIMBRU SPECIAL na maďarskej strane bankovky. Umiestnenie pečiatky zaužívané v Sedmohradsku.

2 koruny = 1 leu

Primitívny, ručne kreslený falzifikát pečiatky ROMÂNIA TIMBRU SPECIAL na nemeckej strane bankovky. Jej umiestnenie nasvedčuje, že falzifikát pochádza z Banátu alebo Bukoviny.

Poľsko

Rakúsko-uhorská koruna v Poľsku

Súčasne s menovými odkukami v Československu a Rakúsku zakázala poľská vláda 4. marca 1919 dovoz nemeckých, ruských a rakúsko-uhorských platidiel do Poľska. Zároveň minister financií Józef English navrhol zaviesť z hodnoty týchto platidiel 1% daň a znížiť ich obeh podobne ako pri menovej odluke v Československu. Zo zdanených súm nad 6 000 korún (alebo 5 000 mariek, resp. 2 400 rubľov) mal majiteľ dostať polovicu sumy v bankovkách označených pečiatkou s poľskou orlicou a textom PAŃSTWOWY PODATOK ZAPŁACONY (štátna daň zaplatená) a polovicu v pokladničných poukázkach splatných 1. novembra 1919. Návrh schválil 11. marca rozpočtový výbor a 26. marca aj snem s tým, že sumy do 3 600 korún (2 400 mariek a 1 500 rubľov) budú oslobodené od dane. Minister English však 4. apríla odstúpil. Jeho nástupca Stanisław Karpiński nariadenie 10. apríla zrušil a napriek odporu poslancov odmietol nasledovať československý príklad. Menové opatrenia z 10. apríla obmedzil iba na bezzubé nariadenie stiahnuť do 30. apríla 1919 rakúsko-uhorské 25- a 200-korunáčky. Ostatné rakúsko-uhorské bankovky ostali v obehu. Korunu však poľská vláda umelo znehodnocovala a okrádala obyvateľov získaných území.

Až 24. januára 1920 v Poľsku nariadili ich výmenu v pomere 100 korún za 70 poľských mariek. Výmena za poľské marky sa skončila 20. apríla 1920 na plebiscitnom území na Tešínsku.

V marci 1920 malo 100 poľských mariek reálnu hodnotu 78 – 80 rakúsko-uhorských korún alebo 33 – 35 českých korún. Keby sa bola výmena uskutočnila korektne, mali by obyvatelia bývalých rakúsko-uhorských území zaplatiť za 70 mariek namiesto 100 korún len 55 korún.

Inflácia v Poľsku

Oveľa viac ako výmena korún poškodila obyvateľov pripojených území neskôr hyperinflácia poľskej marky. V decembri 1918 stál americký dolár 9 poľských mariek, v decembri 1919 už 110, v decembri 1920 až 590 poľských mariek a v decembri 1923 dokonca 6,4 milióna poľských mariek. Keď 14. apríla 1924 nahradil poľskú marku zlotý, rovnal sa 1,8 milióna poľ-

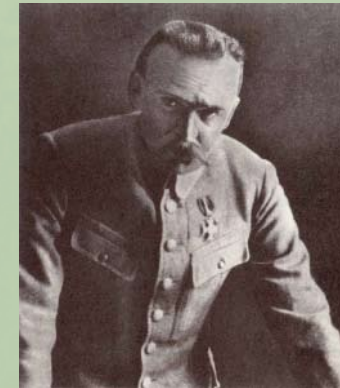
ských mariek. Jeho hodnota zodpovedala 6,5 vtedajších československých korún alebo zhruba 16 000 rakúskym korunám. Aj silne znehodnotená rakúska koruna mala teda v roku 1924 hodnotu asi 113 poľských mariek.

Prudká inflácia mala v Poľsku dve hlavné príčiny. Jednou boli náklady na vojnu so Sovietskym Ruskom, ktorú Poľsko vyprovokovalo (predstavovali 58% štátneho rozpočtu). Druhou bola povinnosť Poľska pripustiť na územiach získaných od Nemcka obeh nemeckej meny, ktorá sa od roku 1922 prepádala do hyperinflácie vyvolanej nemeckými finančnými kruhmi, aby sa Nemecko vyhlo povinnosti platiť vysoké reparácie. Tým sa nemecká inflácia prelievala do Poľska. Jej zhubný vplyv sa podarilo zastaviť až 21. decembra 1922 ukončením obehu nemeckých mariek v západnom Poľsku.

Poľské marky

Poľské marky vznikli ako okupačná mena, ktorú vydávala nemecká okupačná správa tzv. Varšavského generálneho gubernementu od 26. apríla 1917 prostredníctvom Poľskej krajskej úverovej pokladnice, zriadenej Nemcami 9. decembra 1916. Poľská marka sa rovnala nemeckej marke a formálne tiež obsahovala 0,2780 g zlata. Bola typickým nástrojom finančnej politiky Nemcka na územiach, ktoré za 1. svetovej vojny obsadilo. Nemecko tam týmto spôsobom vydávalo veľké množstvá de facto nekrytého obeživa bez toho, že by ohrozovalo vlastnú menu. Aby získalo podporu Poliakov pre svoje vojnové ciele, spojilo (v súčinnosti s Rakúsko-Uhorskom) vydanie poľských mariek s príslubom obnovy poľskej samostatnosti. Aby svojim sľubom dodalo ilúziu dôveryhodnosti, zobrazilo na okupačných platidlách dokonca poľský erb.

Poľsko, ktoré 11. novembra 1918 získalo samostatnosť, premenilo Poľskú krajskú úverovú pokladnicu na svoj provizórny emisný ústav. Poľské marky vyhlásilo 14. decembra 1918 za zákonné platidlá a začalo vydávať vlastné štátovky znejúce na túto menu. Zároveň ponechalo na získaných územiach v platnosti nemeckú, ruskú a rakúsko-uhorskú menu.

Maršál Józef Piłsudski (1867 – 1935)
tvorca obnoveného poľského štátu

100 korún = 70 złotych

Rakúsko

Rakúsko-uhorská koruna v Rakúsku

Pod tlakom vývoja v susedných štátoch sa Rakúsko 27. februára 1919 rozhodlo nostrifikovať na svojom území bankovky v hodnote 10 – 10 000 korún. Od 12. do 29. marca sa tieto bankovky menili za tie isté bankovky pretlačené červeným gilošovým štítkom s nápisom DEUTSCHÖSTERREICH (Nemecké Rakúsko). Pritom už 25. marca 1919 neoznačené bankovky prestali byť v Rakúsku zákonným platidlom. Dodatočne, 9. januára 1920, boli označené rovnakým, ale tmavozeleným štítkom aj 1- a 2-korunáčky. Hodnoty peňazí sa označenie nedotklo. Mnohí Rakúšania ho však považovali len za prechodné opatrenie a svoje peniaze si nevymenili. Viedlo ich k tomu aj to, že neoznačené bankovky mali spočiatku na burze v Zürichu vyšší kurz ako tie s pretlačou. Neskôr sa však tento pomer obrátil. Preto sa začali pretlače falšovať.

Politicky dezorientované vedenie Rakúsko-uhorskej banky dúfalo, že sa mu podarí obnoviť aspoň menovú úniu Rakúska, Maďarska a Československa. Jeho ilúzie ukončili zvesti o likvidácii Rakúsko-uhorskej banky, ktoré 2. júna 1919 priniesli rakúski zástupcovia z mierových rokovaní.

Rakúsko preživalo spoločenský a hospodársky šok z prehratej vojny. Prišlo o veľké prírodné bohatstvo a výrobný potenciál na stratených územiach. Úradnícky aparát ústredných orgánov rozľahlej ríše ostal bez práce. Štát ho musel živiť a zároveň sa starať o desaťtisíce utečencov. Víťazné mocnosti nútili Rakúsko platiť reparácie. Rakúska spoločnosť však neprecitla zo svojho imperiálneho sna – všetky ťažkosti považovala za prejav nevďaku a nedostatočného súcitu víťazov. Sociálno-demokratická vláda začala rozvíjať nákladný sociálny program. Výsledkom všetkého bola rastúca bieda. Politici videli východisko v pripojení – anschlusse – k Nemecku. Svoj zámer deklarovali aj názvom nového štátu – Nemecké Rakúsko (jeho používanie zakázala Saintgermainská mierová zmluva). Nemecko však malo vlastných ťažkostí dosť a rakúskej žiadosti (zatiaľ...) nevyhovelo.

Rakúsko-uhorská banka za tejto situácie pokračovala v inflačnej emisii bankoviek. Jej bankovky však dávno neboli bankovkami, ale de facto rakúskymi štátovkami. Zachovanie štatútu bankovky bolo len taktickým ťahom voči obyvateľstvu. Slovo bankovka totiž znelo lepšie ako štátovka zaťažená negatívnymi spomienkami z obdobia po prusko-rakúskej vojne. Rakúsko-uhorská banka na ich tlač prepožičala len svoje meno a infraštruktúru. Súčasne stroskotávali viaceré plány na potlačenie inflácie.

Až do jesene 1921 sa inflácia prejavovala poklesom kurzu rakúskej koruny, rastom cien a veľkým množstvom obeživa. Bankovky vyšších hodnôt (100 – 10 000 korún) sa spočiatku tlačili na oboch stranách s pôvodným obrazom a textom nemeckej strany bankovky. Neskôr sa zjednodušil obraz na rube a nakoniec aj samotná technika tlače. Až 26. a 28. januára 1922, po výraznom inflačnom skoku z novembra 1921, vydali dve nové bankovky s vysokou hodnotou 5000 a 50 000 korún. Koncom júla 1922 nahradili kvôli úspore papiera staršie bankovky po 1 – 1000 korunách technicky nenáročnými bankovkami malých rozmerov. 1- a 2-korunáčky mali medzi nimi už len symbolický význam. Ich hodnota v tom čase nepredstavovala ani 1/10 predvojnového haliera. Strácali funkciu platidla a ich prázdny rub začali ľudia využívať na písanie poznámok... Ďalší prudký prepád koruny v auguste 1922 si vynútil vydanie bankoviek v hodnote 100 000 a 500 000 korún (12. 8. a 26. 9. 1922). Vysokú hodnotu však mali len zdanlivo. Zodpovedala vtedajším 70, resp. 350 československých korún (Kč). Polmiliónová bankovka teda nemala ani hodnotu robotníckeho platu v Československu.

V jeseni 1922 sa však hodnota rakúskej koruny stabilizovala. Zaslúžil sa o to kancelár Ignaz Seipel. S československou podporou získal od Spoločnosti národov pôžičku 650 mil. dolárov na krytie meny za podmienky, že zredukuje úradnícky aparát o vyše 100 000 osôb a strpí dozor Spoločnosti národov nad rakúskym hospodárstvom. Na podporu stabilizácie vydali aj zlaté obchodné mince v hodnote 20 a 100 korún s parametrami predvojnových 20- a 100-korunákov. Nasledujúce dva roky potvrdili trvalosť stabilizácie. Preto v decembri 1924 padlo rozhodnutie zaviesť od 1. januára 1925 počítanie na šilingy a groše (1 šiling = 10 000 korún). Úlohu zlikvidovanej Rakúsko-uhorskej banky prevzala Rakúska národná banka založená 24. júla 1922. V roku 1924 vydala svoju prvú bankovku, 10 000-korunáčku, ktorá je zároveň poslednou rakúskou bankovkou znejúcou na koruny. Hoci už bolo jasné, že sa inflácia končí, vydali v roku 1924 ešte posledné mince znejúce na koruny – 100-, 200- a 1000-korunáky. Prvé dve sa svojimi parametrami zhodovali s predvojnovým 1- a 2-haliernikom. Obiehali až do začiatku 2. svetovej vojny. Korunové bankovky obiehali do roku 1929.

Dodatočné pečiatkovanie nariadené likvidátormi Rakúsko-uhorskej banky. Bankovky slúžili na výplatu starých kont.

Nostrifikácia vkladov na vkladných knižkách

ANMELDUNG VON GELDEINLAGEN

(Halbjährliche oder bei jedem Einlagen oder Einlagen der natürlichen Einlagen, Sparkassen, Banken, Filialen, Kassen und sonstigen Kreditinstituten, Kreditinstituten oder Banken, die im Reichs- oder Provinzialverwaltungsbezirk betrieblen, mit Ausnahme der Kassen der Reichs- und Provinzialverwaltung sowie der Kassen der Reichs- oder Provinzialverwaltung)

Name (Name): *John Schindler*
 Wohnort: *Tschann*
 Stadt: *XX. Leobenstrasse 18/19*
 Geburtsdatum: *11. März 1878*

Summe der Einlagen...	Summe der Einlagen...	Summe der Einlagen...	Summe der Einlagen...
91128	2168.54		

Zeichnung: *John Schindler*

Bankovky z pokročilej fázy inflácie

Bankovky pretlačené červeným a tmavozeleným gilošovým štítkom s nápisom DEUTSCHÖSTEREICH

Najvyššie nominálne hodnoty 100 000 a 500 000 korún

Odzrazom nostrifikácie bolo vypustenie maďarskej strany bankoviek a jej náhrada stranou s nemeckým textom s rovnakým obrazom ako na líci, alebo s úplne novým zjednodušeným obrazom

Prvá bankovka Rakúskej národnej banky a zároveň posledná bankovka s hodnotou vyjadrenou v korunách, pretlačená hodnotou v novej šilingovej mene

Dobová karikatúra novovzniknutej šilingovej meny

Maďarsko

Rakúsko-uhorská koruna v Maďarsku

Podmienky na vývoj meny v samostatnom Maďarsku boli veľmi podobné ako v Rakúsku, pričom aj po rozpade monarchie oba hlavné ústavy Rakúsko-uhorskej banky úzko spolupracovali. Viedenská centrála poskytovala Maďarsku úvery a po vzniku Maďarskej národnej banky v nej pôsobili rakúski odborníci. Veľmi podobné bolo aj konečné znehodnotenie meny v oboch krajinách. V Maďarsku sa však hyperinflácia dostavila o rok neskôr a s rovnakým oneskorením sa podarilo aj menu stabilizovať.

Inflačná politika oboch hlavných ústavov Rakúsko-uhorskej banky vyžadovala veľké množstvo obeživa. Budapešťiansky ústav sa to pokúsil vyriešiť 3. novembra 1918 vydaním 200-korunáčky podľa vlastného návrhu. O hodinu ju ale na zárok z Viedne stiahol. Viedenský ústav potom obvinil iniciátora jej vydania vládneho komisaára Lajosa Becka z falšovania peňazí. Keďže kapacita viedenskej tlačiarne bankoviek nestačila, poskytol viedenský ústav budapešťianskemu ústavu tlačové formy na technicky nenáročných 1-, 2-, 25- a 200-korunových bankovkách. S ich pomocou vytlačili zvláštnu emisiu 200-korunáčky vydanú 7. novembra 1918. Tú viedenský ústav uznal za legálnu.

Károlyiho vláda o prípadnej menovej odluke Maďarska rokovala, no dospela k záveru, že z jej hľadiska nie je potrebná a naopak sa pokúšala dohodnúť s Nemeckým Rakúskom o spoločnom postupe a vzájomnom uznaní platieb. Rakúska strana tento návrh neprijala a 11. februára 1919 rozhodla o uskutočnení jednostrannej odľuky, ktorú fyzicky vykonala 12. až 19. marca 1919. V tejto situácii Károlyiho vláda začala tiež pripravovať odľuku. Pôvodne sa mala uskutočniť 10. marca, no nakoniec jej vykonanie odložili, lebo tlačiareň bankoviek Rakúsko-uhorskej banky mala na výmenu dodať nové bankovky. Vláda len vyzvala obyvateľov, aby na uľahčenie výmeny uložili svoje hotovosti do Poštovej sporiteľne. Ešte 20. marca 1919, deň pred svojou demisiou, Károlyiho vláda rokovala o výrobe strojov na pretlačenie bankoviek.

Maďarská bolševická vláda prípravu odľuky zastavila a namiesto označenia obeživa plánovala vydať úplne nové. Dňa 16. mája 1919 poverila funkciou emisného ústavu Poštovú sporiteľňu a jej prostredníctvom začala vydávať vlastné štátovky. V emisnej činnosti Poštová sporiteľňa

pokračovala aj krátko po porážke revolúcie. Bolševická vláda plánovala vybudovať menu krytú zlatom. Mala pripravené aj výtvarne a tematicky veľmi zaujímavé návrhy mincí a bankoviek. Svoje emisné zábery však nemala čas uskutočniť. Počas svojej existencie, avšak bez súhlasu z Viedne, vytlačila pomocou požičianých foriem rakúsko-uhorské bankovky v hodnotách 1, 2, 25 a 200 korún v celkovej hodnote 3,72 miliardy korún. Koncom jari 1919 nimi financovala obranu proti zahraničnej intervencii. Vo Viedni ich ale vyhlásili za falzifikáty a Maďarsko za ne po potlačení revolúcie muselo zaplatiť náhradu. Majitelia za ne dostali len 20 % nominálnej hodnoty.

Neoznačené rakúsko-uhorské bankovky v Maďarsku platili stále. Len na okrajových územiach obsadených francúzskou armádou ich v malom rozsahu označovali miestne vojenské alebo civilné orgány. Celoštátne oficiálne označenie obeživa v Maďarsku uskutočnila až po potlačení revolúcie vláda admirála Hortyho 18. – 27. marca 1920, s predĺžením výmennej lehoty do 11. apríla. Maďarsko sa tak stalo posledným štátom, ktorý na svojom území označil rakúsko-uhorské bankovky. Pri označení dočasne zadržali polovicu z predložených hotovostí, podobne ako v Československu v marci 1919.

Dňa 1. augusta 1921 prevzal úlohu emisnej inštitúcie Štátny cedulový ústav riadený Ministerstvom financií. Vydal nové štátovky vzoru 1920 v hodnote 1 – 10 000 korún a nahradil nimi rakúsko-uhorské bankovky. S takouto hodnotovou sústavou, podobne ako v Rakúsku, vystačil peňažný obeh napriek inflácii až do roku 1922, keď bolo potrebné vydať 25 000-korunáčku. V roku 1923, teda o rok neskôr ako v Rakúsku, sa rozbehla hyperinflácia, ktorá si vynútila vydanie nových štátoviek vzoru 1923 s podobným obrazom, ale menších rozmerov a s prevahou vysokých hodnôt 100 – 1 000 000 korún. V roku 1924 sa podarilo maďarskú korunu stabilizovať. Vďaka tomu bolo možné prikráčať k denominácii meny v pomere 12 500 : 1 a zákonným článkom XXXV z 21. novembra 1925 zaviesť novú menovú jednotku pengő deleníu na 100 fillérov (halierov).

Štátovky vzoru 1920 vydané Cedulovým ústavom Ministerstva financií Maďarska – emisnej inštitúcie zriadenej podľa československého vzoru

V roku 1923 v dôsledku vrcholajúcej inflácie boli vydané bankovky menších rozmerov a vysokých nominálnych hodnôt

Béla Kun
najvyšší predstaviteľ
Maďarskej republiky rád

„Biele peniaze“, bankovky v hodnote 25 a 200 korún vytlačené z originálnych tlačových foriem boľševickou vládou bez súhlasu vietského ústredia Rakúsko-uhorskej banky

Po stabilizácii meny bola zavedená nová menová jednotka pengő v pomere 12 500 korún = 1 pengő. Štátovky korunových hodnôt boli preťačené zodpovedajúcou hodnotou v pengő

12 500 korún = 1 pengő

Admirál Horthy
vstupuje 16. novembra 1919
po porážke revolúcie do Budapešti

Poukážky Maďarskej poštovej sporiteľne, ktorá počas
Maďarskej republiky rád prevzala úlohu emisného ústavu

V roku 1926 boli vydané definitívne maďarské platidlá
– bankovky Maďarskej národnej banky

Poukážky Maďarskej poštovej sporiteľne, ktorá pokračovala v emisnej
činnosti niekoľko mesiacov po potlačení revolúcie

Maďarsko bolo posledným
štátom, ktorý nostrifikoval
bankovky Rakúsko-uhorskej
banky

Budova Maďarskej národnej banky

Súčasťou prechodu na pengő
bolo aj vyznačenie menovitej
hodnoty cenných papierov
v novej mene

Sovietske Rusko / ZSSR

Ruská mena do prvej svetovej vojny

Prvá svetová vojna narušila ruskú menu oveľa viac ako meny iných štátov zapojených do konfliktu. Už v druhej polovici roku 1916 sa v Rusku začal rozpadáť jednotný trh. Zatiaľ čo iné štáty, napr. Nemecko, prechodom na obrannú stratégiu zmierňovali následky vojny, Rusko roku 1917 pripravovalo ofenzívu. Pritom spojenci mu z obáv z nestability dočasnej vlády odmietli poskytovať úvery. Rozdiel v hospodárskej situácii vynikol práve roku 1917, keď index cien oproti roku 1913 vzrástol od januára do decembra z 294 % na 1 545 %. Bolševická revolúcia a občianska vojna uvrhli menu do nepredstaviteľného chaosu. Okrajové územia sa odtrhli a zavádzali vlastné meny. Samotné Rusko sa rozpadlo na viacero menových teritórií bez vymedzených hraníc a možnosti účinne riadiť peňažný obeh. Snaha zachovať elementár-

ne funkcie hospodárstva aspoň v lokálnom meradle viedla k vydaniu nesmierneho množstva núdzových platidiel. Menový rozvrat pritom prehlbovali obe súperiace strany. Iba v severnom Rusku sa s anglickou pomocou podarilo menové pomery dočasne stabilizovať.

Situáciu v Sovietskom Rusku zhoršila snaha bolševikov zrušiť peniaze ako také. Uskutočňovanie ich chimér zastavil až kolaps pokusov poskytovať obyvateľom miest tovar zadarmo alebo formou prídeltov, ako aj stroskotanie snáh vytvoriť systém administratívne stanovených koeficientov na porovnávanie hodnoty dodávok surovín a výrobkov medzi podnikmi. Jediným fungujúcim trhom bol čierny trh, pričom hodnota peňazí klesla v roku 1920 na 1 % ich hodnoty z roku 1917.

N. N. Kutler (1859 – 1924)
autor menovej reformy 1922 – 1924

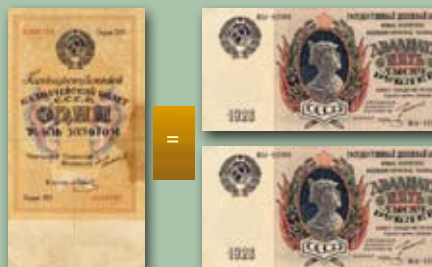
Bankovky v novej menovej jednotke – červenec z roku 1922

= 10 000 rubľov všetkých starších vzorov

1 rubel' vzoru 1923
= 100 rubľov vzoru 1922
= 1 milión rubľov všetkých starších vzorov

1 zlatý rubel' vzoru 1924
= 50 000 rubľov vzoru 1923
= 5 000 000 rubľov vzoru 1922
= 50 000 000 000 rubľov všetkých starších vzorov

Drobné papierové peniaze vzoru 1924

Papierové ruble – sovnzaky – vzoru 1922

Menová reforma 1922 – 1924

Potreba obnoviť výrobu a chod hospodárstva nakoniec viedla roku 1921 k opusteniu pôvodných, ideologicky motivovaných predstáv a k prechodu na tzv. novú ekonomickú politiku (NEP), ktorá pripúšťala súkromné podnikanie pod štátnym dozorom, voľný trh a predpokladala aj zahraničnú pomoc a investície. To však nebolo možné bez pevnej meny.

Kľúčovú úlohu pri vypracúvaní koncepcie menovej reformy však nemali bolševickí ekonómovia, ale bývalý vysoký cársky úradník na ministerstve financií a neskôr minister poľnohospodárstva Nikolaj Nikolajevič Kutler. Počas príprav reformy ho však trikrát uväznili...

Jeho cieľom bolo zaviesť pevnú menu čo najrýchlejšie. Musel však ustúpiť snahe bolševickej vlády kryť inflačnou emisiou deficitné hospodárstvo a pripustiť súbežný obeh nových hodnotných peňazí so starými, rýchlo strácajúcimi hodnotu. Menová reforma preto prebehla v dvoch fázach.

V prvej založili 12. októbra 1921 Štátnu banku RSFSR (Gosbank), ktorá získala 11. októbra 1922 právo vydávať bankovky. Dňa 26. októbra 1922 zaviedli novú menovú jednotku – červonec s obsahom 7,74234 g čistého zlata, t. j. rovnakým ako cárska zlatá 10-rubľová minca, tzv. imperiál z rokov 1898 – 1911. V novembri 1922 a januári 1923 vydala Štátna banka v malom množstve bankovky po 1 – 25 červoncoch. Bankovky boli spočiatku kryté z 25 % zlatom. Neskôr mali byť voľne zameniteľné za zlaté mince. Obiehali súbežne so stále sa znehodnocujúcim papierovým rubľom a postupne ho vytlačali z obehu. Kurz červonca v papierových rubľoch denne vyhlasovala Štátna banka. Zabezpečovala tým jeho stálu hodnotu. Keďže hodnota červonca bola pre bežné platby privyso-

ká, zaviedli v roku 1923 menšiu jednotku – zlatý rubel' – rovný 1/10 červonca, resp. 1 predvojnovému rubľu. Reálne však zlatý rubel' obiehal len ako tzv. transportné certifikáty v hodnote 5 rubľov.

Na uľahčenie počítania v starých znehodnotených rubľoch a zjednodušenie skladby obeživa sa uskutočnili dve denominácie rubľa. Pri prvej, 3. novembra 1921, sa menili staré platidlá za nové v pomere 10 000 : 1. Výmena trvala do 1. októbra 1922. O tri týždne, 24. októbra 1922, vyhlásili ďalšiu denomináciu papierového rubľa v pomere 100 : 1.

Druhá fáza reformy sa začala 14. februára 1924. Vláda sa rozhodla ukončiť emisiu papierových rubľov vzoru 1923 a 10. marca stanovila pevný kurz 50 000 rubľov za jeden zlatý rubel'. Zlatý rubel' sa teda rovnal 50 miliardám znehodnotených papierových rubľov z konca prvej svetovej vojny. Emisia papierových rubľov sa skončila 25. marca 1924, 10. mája prestali byť zákonným platidlom a 31. mája sa skončila aj ich výmena za nové peniaze.

Zlaté ruble boli vydané ako štátovky v hodnotách 1, 3 a 5 rubľov a ako strieborné mince. Mince mali rovnaké technické parametre ako cárske mince a napodobňovali aj ich vzhľad. Ruble a polruble boli plnohodnotné. Obsahovali 18, resp. 9 g rýdzeho striebra. 10-, 15- a 20-kopejky mali polovičný obsah striebra, než by zodpovedalo ich hodnote. Drobnejšie mince boli medené.

Štátovky nemali zlaté krytie, ale ich emisia nesmela prekročiť 50 % hodnoty červoncov v obehu. Červonec mal spočiatku vysokú kúpnu silu. Do mája 1923 prevyšoval dokonca hodnotu predvojnových 10 rubľov. Do februára 1924 však jeho hodnota klesla na 7 predvojnových rubľov. V rokoch 1925 – 1926 sa stal medzinárodne uznávanou voľne zameniteľnou valutou.

Koniec NEP-u a sovietska mena

Svoje postavenie si červonec udržal len dva roky. Emisia štátoviek začala mať inflačnú povahu, pôvodný kontingent emisie štátoviek zvýšili na 70 % a napokon na 100 % hodnoty obiehajúcich červoncov. Predpísané krytie peňazí tak kleslo na polovicu. Prísľub voľnej zameniteľnosti za zlaté mince nebol dodržaný, zlaté červoncové mince sa nikdy nedostali do obehu.

V roku 1926 zakázali vývoz bankoviek do zahraničia a v roku 1928 aj ich dovoz späť do ZSSR. Zároveň likvidovali vnútorný voľný trh s valutami. Tým sa červonec stal len vnútornou papierovou menou.

Rast objemu obeživa prevýšil rast výroby. Výrobné prostriedky boli zastarané a vyžadovali obnovu a investície. Regulované alebo umelo znižované ceny sa čoraz viac vzdalovali od trhových cien – roku 1925 o 11 %, roku 1926 o 71 % a roku 1928 o 87 %. Úradne stanovené ceny znižovali rentabilitu podnikov a odrádzali roľníkov od predaja svojich výrobkov. Roku 1928 vyvolali nedostatok potravín a prudký rast voľne stanovovaných trhových cien.

Devastujúce následky malo tempo industrializácie. Presahovalo ekonomické i ľudské zdroje krajiny. Industrializáciu financovala otrocká práca obetí represii, inflačná emisia peňazí a export surovín a poľnohospodárskych výrobkov. Násilná kolektivizácia poľnohospodárstva pritom znížila výrobu potravín natoľko, že roku 1929 museli obnoviť prídelový systém.

Poruchy zásobovania a spôsoby ich riešenia nadobudli bizarné podoby. Ceny potravín na kolchozných trhoch dosiahli 15-násobok úradných

cien na viazanom trhu. Ceny tovaru v štátnych obchodoch vzrástli v roku 1932 o 80 až 270 %. Štát opäť násilne zabavoval roľníkom obilie vrátane osiva a na Ukrajine umelo vyvolal hladomor.

Pre cudzincov pracujúcich v ZSSR musel zriadiť osobitnú zásobovaciu sieť – INSNAB (na lístky, za sovietskú menu) a TORGGIN (za valuty a zlato).

Akútny nedostatok potravín cynicky zneužíval štát na to, aby prostredníctvom relatívne dobre zásobeného TORGGIN-u získal aj zlato a valuty ukrývané obyvateľstvom alebo zaslané na ich žiadosť príbuznými zo zahraničia. Nakupoval za ne zariadenia pre budované priemyselné podniky. Hotovosť v rukách obyvateľstva, ktoré žilo na hranici existenčného minima, ďalej odčerpával nútene upísanými pôžičkami rozvoja národného hospodárstva. Opäť sa objavili aj úvahy o zrušení peňazí.

Zlepšenie nastalo až v roku 1935 – 1. februára zrušili prídely na chlieb a 1. októbra na ostatné potraviny. Neskôr 19. júla 1937 rubel' viazali na americký dolár v pomere 5,30 rubľa za 1 dolár. Z toho vyplynul nový zlatý obsah rubľa – 0,167674 g. Znamenal devalváciu na 21 % pôvodného zlatého obsahu. Devalvácia približne zodpovedala nárastu obeživa, ktoré v rokoch 1929 – 1934 vzrástlo päťkrát.

Peniazom sa však ich prirodzená funkcia vrátila len čiastočne. Krajinu rozdelili do siedmich pásiem, v ktorých platili iné ceny a iné mzdové tarify. Rozdiely medzi nimi boli až dvojnásobné. Peniaze mali inú hodnotu aj v rukách rôznych skupín viac alebo menej privilegovaných osôb. Výrazne vyššie ceny – o 30 až 50 % – boli v lepšie zásobovaných, tzv. ukázkových obchodoch.

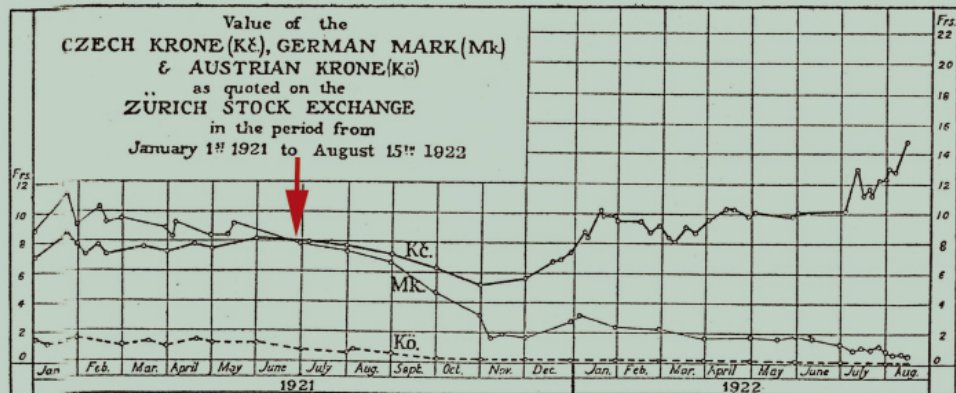
Štátovky v hodnote 3 a 5 rubľov z roku 1924

Nemecko 1918 – 1924

Núdzové platidlá nemeckých miest z rokov 1918 – 1923

Nemecko 1918 – 1924

Nemecko si počas prvej svetovej vojny pomerne úspešne chránilo svoju menu pred znehodnotením. Pomáhal mu v tom jeho hospodársky potenciál a intenzívna exploatacia okupovaných území (Rumunsko, Poľsko, Pobaltie, Ukrajina, Bielorusko) pomocou emisie osobitných okupačných mien. Po vojne síce hodnota jeho meny klesala, ale pokles bol až do prelomu júna a júla 1921 presne rovnaký ako pokles československej koruny, ktorá práve krátko predtým prešla – v dobrom i v zlom – „ozdravnou kúrou“ Rašínovej menovej reformy. K hlbokému prepadu došlo až v lete 1921 po tom, ako sa ukázalo, že Nemecko nie je schopné splácať rozsiahle vojnové reparácie uložené Versaillskou mierovou zmluvou z 28. júna 1919, ani sa postarať o demobilizovaných vojakov, ktorí ostali bez spoločenského uplatnenia.

Hospodárske kruhy Nemecka preto umelo rozpúťali infláciu, ktorá mala presvedčiť víťazné mocnosti o nevyožiteľnosti ich nárokov.

Obetovali tomu majetky chudobných i stredných vrstiev nemeckej spoločnosti a ďalej prehĺbili krízu, ktorou Nemecko prechádzalo.

Hodnota marky klesla roku 1923 na 4,2 mld. mariek za 1 USD (1 USD = 33 Kč). Pritom ešte v lete 1921 sa 1 marka rovnala 1 československej korunke!

Bankovky dosahovali roku 1922 desaťtisícové hodnoty, v lete 1923 miliónové, v jeseni 1923 miliardové a v novembri 1923 už biliónové.

Po viacerých pokusoch o stabilizáciu meny sa v októbri 1923 podarilo zavedenie súbežnej meny – rentovej (dôchodkovej) marky krytej hodnotou nemeckých priemyselných podnikov. Jej hodnota sa rovnala 1 biliónu inflačných mariek. Roku 1924 bola reformovaná Ríšska banka, ktorá vydala novú menu – ríšsku marku – rovnú jednej rentovej marke. Obe meny v tomto pomere obiehali až do menovej reformy v júni 1948.

Nemecké bankovky z obdobia pokročilej inflácie

1 bilión mariek = 1 rentová marka = 1 ríšska marka

Nemecké bankovky z obdobia vrcholajúcej inflácie

Bankovky Nemeckej dôchodkovej banky z roku 1923

Nemecké marky z počiatku inflácie

Bankovky Ríšskej banky – vzor 1924

Poľsko 1924

Menová reforma 1924

Obnovený poľský štát zdedil na svojich územiach meny viacerých štátov – Nemecka, Ruska, Rakúsko-Uhorska, okupačné platidlá vydávané Nemeckom pre západné časti bývalého Ruského impéria, ako aj menu, ktorú v roku 1916 Nemecko zaviedlo z propagandistických dôvodov na území ruského zaboru v Poľsku, aby získalo podporu poľského obyvateľstva vo vojne proti Rusku. Právne klauzuly uvedené na jej platidlách sľubovali Poliakom obnovu ich štátnosti pod nemeckou garanciou, ako aj nemeckú garanciu za budúcu poľskú menu. Na potvrdenie toho niesli aj vo výraznej úprave aj zvýraznený poľský erb. Tieto platidlá – tzv. poľské marky – vydávala Poľská úverová pokladnica zriadená Nemeckom v roku 1916.

Po vyhlásení Poľskej samostatnosti 11. novembra 1918 prevzal poľský štát Poľskú úverovú pokladnicu 7. decembra 1918 ako svoj provizórny emisný ústav. Zároveň už na prelome rokov 1918 a 1919 začal pripravovať prechod na definitívnu poľskú menu. Na základe zákona z 28. februára 1919 sa jej základnou jednotkou mal stať jeden zlotý, delený na 100 grošov. Vo februári 1919 bola v Anglicku a Francúzsku objednaná tlač bankoviek v hodnote 1 – 5000 zlotých.

Rýchlemu prechodu na novú poľskú menu však bránilo viacero okolností. V prvom rade muselo Poľsko na svojom území zjednotiť menu a vymeniť platidlá všetkých vyššie spomenutých emisných autorít za poľské marky. To však nebolo možné v prípade Nemecka. Poľsko bolo totiž viazané medzinárodnou dohodou z 20. júna 1922 tolerovať v Hornom Sliezku na svojom území obbeh nemeckých mariek najmenej 15 rokov. Až potom, čo sa nemecká mena začala po roku 1921 prepadáť do čoraz hlbšej inflácie, odhodlalo sa Poľsko platnosť nemeckých mariek na svojom území jednostranne zrušiť od 1. novembra 1923. Medzitým inflácia nemeckej marky výrazne prispela k inflácii poľskej marky. Nebol to ale zďaleka jediný dôvod. Poľsko v roku 1920 vyprovokovalo vojnu so Sovietskym Ruskom. Nechýbalo veľa a bola by sa skončila katastrofou. Nielen pre Poľsko... Ďalej Poľsko vyprovokovalo územný spor s Československom o tešínske Sliezsko, Oravu a Spiš, ktorý dospel na hranu ozbrojeného konfliktu. Oba konflikty znamenali pre poľské hospodárstvo enormnú záťaž. K tomu sa pridružili aj značné náklady na budovanie inštitúcií nového štátu. Prispievalo k tomu aj rozsiahle falšo-

vanie poľských platidiel. Všetky uvedené faktory pôsobili silne inflačne a znižovali dôveru k poľskej markovej mene.

V roku 1922 prerástla inflácia poľskej marky do hyperinflácie, ktorá vyvrcholila koncom roku 1923. Do stabilizácie markovej meny však nemal prechod na novú menu zlotých zmysel. K tej došlo až začiatkom roku 1924. Dňa 20. januára 1924 bol založený Bank Polski ako poľská centrálna banka. Zákon zo 14. apríla 1924 ukončil emisiu poľských mariek a zaviedol novú jednotku – zlotý.

Nový poľský zlotý sa mal rovnať zlatému francúzskemu franku a mal mať zlatý obsah 0,322586 g zlata. Jeho hodnota bola určená na 1 800 000 poľských mariek. Zameniteľnosť poľského zlotého sa však v skutočnosti opierala o americký dolár ako zlatú devízu v pomere 5,19 zlotého za 1 USD. Bankovky znejúce na zloté boli vydané 28. apríla 1924. Do 30. júna 1924 obiehali spoločne s poľskými markami. Dodatočná výmena poľských mariek bola možná do 31. mája 1925. Prepočet záväzkov bral do úvahy znehodnocovanie marky v rokoch 1916 – 1924. 1 zlotý sa podľa roku vzniku záväzku rovnal nasledujúcim sumám v markách:

Rok	1916	1917	1918	1920	1921	1922	1923	1924
Hodnota	1,09	1,20	14	100	450	2500	800 000	1 800 000

Bankovky vzoru 1919 boli vydané v hodnotách 1 – 500 zlotých. Vyššie hodnoty neboli vydané sčasti pre privysokú hodnotu (1 zlotý sa rovnal 6,50 Kč), sčasti vraj preto, lebo časť debien s bankovkami 1000 a 5000 zlotých počas prekladania z lodi spadla do mora a hrozilo ich zneužitie.

Prechod na novú menu nebol dostatočne technicky zabezpečený. Chýbali najmä drobné mince. Preto boli v roku 1924 núdzovo vydané mincové poukážky v hodnotách 1 – 50 grošov s obrazom príslušných mincí. Jedno- a päťgroše sa tlačili dokonca na rozrezané štátovky poľskej markovej meny.

Niektoré inflačné tlaky z prechádzajúceho obdobia, najmä deficitný štátny rozpočet, však pôsobili aj na novú menu. Prejavovalo sa to na jednej strane emisiou štátoviek, na druhej strane poklesom hodnoty zlotého oproti jeho zlatej parite a doláru. Vyriešila ho až devalvácia na 58,18 %, podľa zákonov z 13. októbra a 5. novembra 1927 a stanovenie nového zlatého obsahu 0,187546 g Au.

Pamättná tabuľa k založeniu poľskej centrálnej banky

Portál banky do roku 1939 a dnes

Inflačné a hyperinflačné bankovky

Bankovky vzoru 1919

Núdzovo vydané poukážky ako náhrada drobných mincí v hodnote 1, 5, 10, 20 a 50 grošov

Generálny gouvernement

Generálny gouvernement 1939 – 1945

Po zlomení odporu poľskej armády a rozdelení poľského územia medzi obe uchvatiteľské mocnosti včlenili Nemci západnú časť svojho podielu predstavujúcu bývalý pruský zábor s časťou volakedajšieho kongresového Poľska do Veľkonemeckej ríše ako jej integrálnu súčasť. Jej obyvateľom udelili nemecké občianstvo a 22. novembra 1939 nahradili poľskú menu nemeckou v pomere 2 zloté za 1 ríšsku marku. Išlo o mierne nominálne nadhodnotenie (kurz marky bol 2,13 zlotého). Východnú časť pozostávajúcu z bývalého rakúskeho a ruského záboru premenili 26. októbra 1939 na tzv. Generálny gouvernement (gubernát) – štátoprávny celok s tvrdým okupačným režimom a veľmi obmedzenou samosprávou, administratívne i hospodársky oddelený od ríše. Mal rozlohu 95 000 km² a 12 mil. obyvateľov.

Dovtedajšiu poľskú menu ponechali v platnosti takisto v pomere 2 zloté za 1 marku. Popri nej zaviedli platidlá Ríšskej úverovej pokladnice (Reichskreditkassa) v hodnotách 50 fenigov až 50 mariek, ktoré na okupovaných územiach nahrádzali zákonné nemecké platidlá. Ich obeh sa skončil 27. marca.

Aby zabránili prílivu zlotých z území, ktoré anektoval Sovietsky zväz, nariadili 10. januára 1940 obyvateľom uložiť v peňažných ústavoch všetky bankovky v hodnote 100 a 500 zlotých s prísľubom ich neskoršieho uvoľnenia. 30. januára tieto bankovky stratili platnosť. Nariadenie vyvolalo nedôveru a obavy. Stiahnuté bankovky 100 zlotých vzoru 1932 a 1934 medzičasom pretlačili červenou pretlačou GENERALGOVERNEMENT FÜR DIE BESETZTEN POLNISCHEN GEBIETE (Generálny gouvernement pre okupované poľské územia) a na základe nariadenia z 29. januára 1940 vyplatili ich prostredníctvom deponované hotovosti. V obehu boli iba do 7. mája 1940.

Spočiatku sa Nemci pokúšali zapojiť do riadenia peňažného obehu Bank Polski. Zámerom pritom bolo získať týmto spôsobom späť evakuovaný poľský zlatý poklad. Po stroskotaní tohto zámeru založili 15. decembra 1939 novú emisnú inštitúciu Bank emisijny w Polsce, ktorý využíval budovy Banku polskiego, ale činnosťou naň nenadväzoval. Sídliť v Krakove a činnosť začal 8. apríla 1940. Do jeho čela Nemci postavili 16. januára 1940 Felixa Mlynarského, profesora bankovníctva na Obchodnej akadémii. Mlynarski túto funkciu prijal so súhlasom gen. Sikorského, aby mohol poľskú exilovú vládu informovať o vývoji hospodárstva. Vyhol sa tak po skončení vojny obvineniu z kolaborácie.

Na základe upravených návrhov starších poľských bankovníkov vydal Bank emisijny w Polsce 8. apríla 1940 vlastné platidlá po 1 – 100 zlotých, ktorými do 20. mája 1940 nahradil v pomere 1 : 1 poľské bankovky. 15. novembra ich doplnila 500-zlotovka. V osobitných prípadoch sa aj po 20. máji majiteľom poľských bankovníkov vyplácala náhrada v rozsahu 45 – 65 % nominálnej hodnoty. Výmena obyvateľov nepoškodila. Škodu utrpeli až neskorším znehodnotením meny a nemeckým hospodárskym koristením.

Po nemeckom útoku na ZSSR pričlenili Nemci ku Generálnemu gouvernementu 1. augusta 1941 východnú Halič, ktorú od jesene 1939 okupoval ZSSR. 25. augusta 1941 tam zaviedli platidlá Banku emisijnej v pomere 5 rubľov za 1 zlotý, odvodenom z nariadeného pomeru 10 rubľov za 1 ríšsku marku. Táto výmena obyvateľov značne poškodila, lebo v novembri 1939 museli vymeniť zloté za ruble v nevýhodnom pomere 1 : 1 opretom o zlatú paritu oboch mien, no vzdialenom od vyššej reálnej kúpnej sily zlotého.

Budova emisnej banky v Krakove

Vedenie emisnej banky, (prof. F. Mlynarski tretí справа)

Slovensko 1938 - 1939

Peniaze na územiach odstúpených v dôsledku Mníchovskej dohody a Viedenskej arbitráže, resp. v dôsledku tzv. Malej vojny v marci 1939

1 zlotý = 8 Kč 8. 10. 1938
1 zlotý = 6,25 Kč 14. 10. 1938

Poľsko

1 ríšska marka = 8,33 Kč

Nemecko

1 pengő = 7 Kč

Maďarsko

Slovensko 1939

Zmena štátoprávnych pomerov nadiktovaná v marci 1939 hitlerovským Nemeckom si vyžadovala menové oddelenie Slovenska od zvyšku Čiech a Moravy. Formálne sa to uskutočnilo sériou nariadení z marca 1939 zavŕšených 4. apríla 1939 zákonom o vzniku slovenskej meny. Tento zákon mohol byť vydaný až potom, ako sa aspoň čiastočne vyjasnil pomer Slovenského štátu k Nemecku.

Keďže peňažný obeh na Slovensku predstavoval zhruba 1/10 obeživa v protektoráte, bolo technicky ľahšie zvládnuteľné vykonať oddelenie meny navonok ako menovú odluku Slovenska od zvyšku územia. V skutočnosti išlo však o koordinovaný proces – rozluku – v ktorom Národná banka pre Čechy a Moravu v Prahe poskytovala Slovensku technickú pomoc s nemeckým súhlasom. Prvá fáza spočívala v označení bankoviek 100, 500 a 1 000 Kč pretačou SLOVENSKÝ ŠTÁT. Na Slovensku do začiatku júna 1939 nahradili pôvodné bankovky. Novo vytlačené drobné štátovky v hodnote 10 a 20 slovenských korún (Ks) prišli do obehu v septembri a októbri 1939.

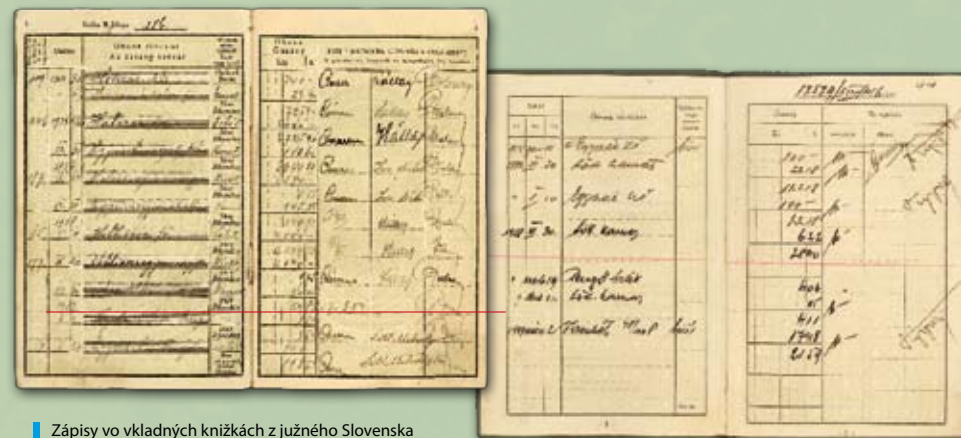
Okrem toho bývalé pražské ústredie poskytovalo prechodne Slovensku drobné papierové obeživo. Naopak Kremnická mincovňa pokračovala v razbe mincí pre Čechy a Moravu. Naďalej medzi oboma časťami bývalej republiky pokračoval bezcolný obchodný styk, v ktorom sa používal prepočet 1 Ks za 1 K, hoci z nadiktovaných pomerov protektorátnej a slovenskej koruny k ríšskej marke by bol vyplýval kurz 1,12 Ks za 1 K. Tento vzťah trval až do októbra 1940, keď Nemecko včlenilo protektorát Čiech a Moravy do jednotného colného územia s ríšou.

Pozoruhodným aspektom rozluky bolo falšovanie pretačí SLOVENSKÝ ŠTÁT. Malo viacero motívov. Jedným boli vznikajúce zásobovacie ťažkosti v protektoráte, ktoré sa prejavili v lete 1939, a pašovanie potravín zo Slovenska na Moravu. Ďalším bola snaha získať slovenské peniaze na krytie útekov protektorátnych občanov cez Slovensko, Maďarsko a Južosláviu na západ.

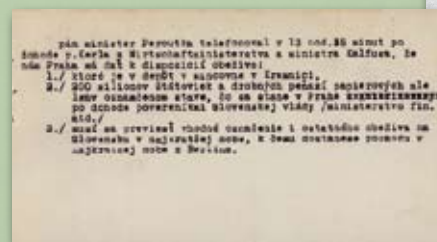
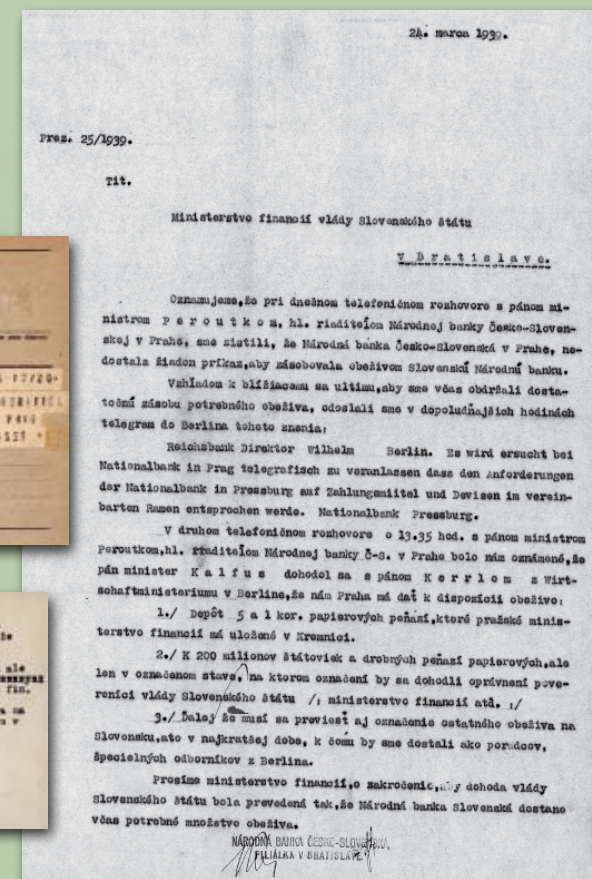
Slovenská národná banka falšovanie vyše roka tajila. Zverejnila ho až v marci 1941, krátko pred nemeckým útokom na Južosláviu a uzavretím tohto migračného koridoru. Väčšinu falšovaných pretačových stokorunáčok dokonca odhalili až v septembri 1941, po ich výmene za definitívne slovenské bankovky. Až na výnimky (Židia) Slovenská národná banka všetky zistené falzifikáty ich majiteľom nahradila v plnej hodnote. Celkove za ne vydala takmer 6,5 milióna Ks.

Nie je vylúčené, hoci dobové dokumenty o tom z pochopiteľných dôvodov mlčia, že išlo o jeden z prvých prejavov odbojovej činnosti guvernéra Slovenskej národnej banky prof. Imricha Karvaša, ktorý tak kryl úteky protektorátnych občanov. Tomu, koho výskyt falšovaných bankoviek poškodil, uhradil vzniknutú škodu.

Pozoruhodný bol aj postoj vtedajších policajných orgánov k žiadostiam o náhrady bankoviek s falšovými pretačami. Ak išlo o poctivých ľudí, náhradu benevolentne odporúčali. Naopak v prípade arizátorov náhrady bankoviek zamietali a dávali tak najavo svoj vnútorný postoj k tomuto amorálnemu procesu.

Zápisy vo vkladných knižkách z južného Slovenska (prechod z korún na pengó)

Jedny z prvých dokumentov o usporiadaní menových vzťahov medzi Slovenskom a Protektorátom Čiech a Moravy

Ferdinand Pružinský
slovenský minister financií

Imrich Karvaš
guvernér Slovenskej národnej banky

SLOVENSKÝ ŠTÁT

Slovensko 1939

32

Československé bankovky stiahnuté z obehu koncom jari 1939

Bankovky s pretačou „SLOVENSKÝ ŠTÁT“

OSLOVENSKÉ
Slovenskej národnej banky

v zmysle bankovních 500 koruncových a datovan 9. mája 1939,
v zmysle bankovních 100koruncových a datovan 1. apríla 1939,
v zmysle bankovních 100koruncových a datovan 15. mája 1939,
Príloha k výnosu banky Československej v Prahe a
v zmysle bankovních 500koruncových a datovan 15. mája 1939.

1/1 Mňestrovská banka v Bratislave a datovan 9. mája 1939,
11. mája 1939 a datovan 1. apríla 1939 a 15. mája 1939,
výnos mňestrovskej banky Československej v Prahe, predtým bý-
vala št. mája 1939 na československej štátno obchodnej spoločnosti

1/2 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/3 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/4 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/5 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/6 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/7 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/8 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/9 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/10 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/11 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/12 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/13 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/14 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/15 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/16 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/17 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/18 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/19 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/20 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/21 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/22 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/23 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/24 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/25 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/26 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/27 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/28 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/29 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti
1/30 Na 15. mája 1939 na štátno obchodnej spoločnosti

V Prahe dňa 22. apríla 1939.

KONSTATÁCIA

bankovních odbočiek a Praha dňa 22. apríla 1939 vyhlásené a
15. mája 1939 na území československej národnej banky
pôsobí dňa 22. apríla a 15. mája 1939.

Číslo banky	Územie pre konstatáciu	Podpis predsedu
1	Bratislava	
2	Bratislava	
3	Bratislava	
4	Bratislava	
5	Bratislava	
6	Bratislava	
7	Bratislava	
8	Bratislava	
9	Bratislava	
10	Bratislava	
11	Bratislava	
12	Bratislava	
13	Bratislava	
14	Bratislava	
15	Bratislava	
16	Bratislava	
17	Bratislava	
18	Bratislava	
19	Bratislava	
20	Bratislava	
21	Bratislava	
22	Bratislava	
23	Bratislava	
24	Bratislava	
25	Bratislava	
26	Bratislava	
27	Bratislava	
28	Bratislava	
29	Bratislava	
30	Bratislava	

Príloha k výnosu štátno obchodnej spoločnosti
na území československej národnej banky

Dokumenty o vydani bankoviek s pretačkou „SLOVENSKÝ ŠTÁT“

Bankovky s falošnými pretačkami „SLOVENSKÝ ŠTÁT“

Vznik slovenskej meny vyvolal podnikateľský záujem slovenských polygrafických firiem o účasť pri výrobe nových bankoviek

Dátum dňa 15. septembra 1939.

III.

Slovenská banka

V Bratislave.

Výnos štátno obchodnej spoločnosti o výmene
polských peňazí na území Slovenska a v
oblastiach štátno obchodnej spoločnosti

Číslo banky	Územie	Podpis predsedu	Podpis členov
1	Bratislava		
2	Bratislava		
3	Bratislava		
4	Bratislava		
5	Bratislava		
6	Bratislava		
7	Bratislava		
8	Bratislava		
9	Bratislava		
10	Bratislava		
11	Bratislava		
12	Bratislava		
13	Bratislava		
14	Bratislava		
15	Bratislava		
16	Bratislava		
17	Bratislava		
18	Bratislava		
19	Bratislava		
20	Bratislava		
21	Bratislava		
22	Bratislava		
23	Bratislava		
24	Bratislava		
25	Bratislava		
26	Bratislava		
27	Bratislava		
28	Bratislava		
29	Bratislava		
30	Bratislava		

Príloha k výnosu štátno obchodnej spoločnosti
na území československej národnej banky

Príloha k výnosu štátno obchodnej spoločnosti
na území československej národnej banky

V Bratislave.

Výnos štátno obchodnej spoločnosti o výmene
polských peňazí na území Slovenska a v
oblastiach štátno obchodnej spoločnosti

Číslo banky	Územie	Podpis predsedu	Podpis členov
1	Bratislava		
2	Bratislava		
3	Bratislava		
4	Bratislava		
5	Bratislava		
6	Bratislava		
7	Bratislava		
8	Bratislava		
9	Bratislava		
10	Bratislava		
11	Bratislava		
12	Bratislava		
13	Bratislava		
14	Bratislava		
15	Bratislava		
16	Bratislava		
17	Bratislava		
18	Bratislava		
19	Bratislava		
20	Bratislava		
21	Bratislava		
22	Bratislava		
23	Bratislava		
24	Bratislava		
25	Bratislava		
26	Bratislava		
27	Bratislava		
28	Bratislava		
29	Bratislava		
30	Bratislava		

Príloha k výnosu štátno obchodnej spoločnosti
na území československej národnej banky

Príloha k výnosu štátno obchodnej spoločnosti
na území československej národnej banky

V Bratislave.

Výnos štátno obchodnej spoločnosti o výmene
polských peňazí na území Slovenska a v
oblastiach štátno obchodnej spoločnosti

Číslo banky	Územie	Podpis predsedu	Podpis členov
1	Bratislava		
2	Bratislava		
3	Bratislava		
4	Bratislava		
5	Bratislava		
6	Bratislava		
7	Bratislava		
8	Bratislava		
9	Bratislava		
10	Bratislava		
11	Bratislava		
12	Bratislava		
13	Bratislava		
14	Bratislava		
15	Bratislava		
16	Bratislava		
17	Bratislava		
18	Bratislava		
19	Bratislava		
20	Bratislava		
21	Bratislava		
22	Bratislava		
23	Bratislava		
24	Bratislava		
25	Bratislava		
26	Bratislava		
27	Bratislava		
28	Bratislava		
29	Bratislava		
30	Bratislava		

Príloha k výnosu štátno obchodnej spoločnosti
na území československej národnej banky

Príloha k výnosu štátno obchodnej spoločnosti
na území československej národnej banky

V Bratislave.

Výnos štátno obchodnej spoločnosti o výmene
polských peňazí na území Slovenska a v
oblastiach štátno obchodnej spoločnosti

Číslo banky	Územie	Podpis predsedu	Podpis členov
1	Bratislava		
2	Bratislava		
3	Bratislava		
4	Bratislava		
5	Bratislava		
6	Bratislava		
7	Bratislava		
8	Bratislava		
9	Bratislava		
10	Bratislava		
11	Bratislava		
12	Bratislava		
13	Bratislava		
14	Bratislava		
15	Bratislava		
16	Bratislava		
17	Bratislava		
18	Bratislava		
19	Bratislava		
20	Bratislava		
21	Bratislava		
22	Bratislava		
23	Bratislava		
24	Bratislava		
25	Bratislava		
26	Bratislava		
27	Bratislava		
28	Bratislava		
29	Bratislava		
30	Bratislava		

Príloha k výnosu štátno obchodnej spoločnosti
na území československej národnej banky

Dokumenty o výmene poľských peňazí v slovenských obciach na Orave a Spiši pripojených k Slovensku po 1. septembri 1939

Pakt Ribbentrop – Molotov

Pakt Ribbentrop – Molotov a meny vo východnej Európe

Rozdelenie sfér vplyvu vo východnej Európe medzi hitlerovským Nemeckom a Sovietskym zväzom (ZSSR) na základe tajných dodatkov k tzv. Paktu Ribbentrop – Molotov malo ďalekosiahle dôsledky. Dňa 17. septembra 1939 prepadla Červená armáda bojujúce Poľsko. V rokoch 1940 – 1941 si ZSSR najprv vynútil súhlas troch pobaltských štátov s dislokáciou Červenej armády na ich území, neskôr zmenil ich politický režim a nakoniec aj zinscenoval „dobrovoľný“ vstup týchto štátov do ZSSR. S umiestnením sovietskych posádok súviselo zavedenie súbežného obehu sovietskej meny, ktorá napokon úplne nahradila domácu menu. Tento proces bol vo všetkých troch štátoch časovo koordinovaný a líšil sa iba v detailoch. Podobným spôsobom v lete 1940 prinútil ZSSR Rumunsko k odstúpeniu Besarábie (časť Moldavska medzi riekami Prut a Dnester) a severnej Bukoviny ZSSR.

Lotyšsko

Dňa 25. novembra 1940 zaviedli súbežne s lotyšskou menou sovietsku menu v nereálnom pomere 1 lat za 1 rubel'. Lat mal pritom asi trikrát vyššiu kúpnu silu ako rubel', nehľadiac na obmedzenia nákupov po zavedení rubľa. Na vyrovnanie hodnoty oboch mien bolo nevyhnutné v Lotyšsku postupne zvýšiť ceny a platy na trojnásobok. Tým boli zároveň znehodnotenú úspory obyvateľstva. Dňa 25. marca 1941 sovietska vláda lat bez predchádzajúceho upozornenia bez náhrady zrušila. Z vkladov bolo majiteľom ponechaných iba 1000 latov (rubľov). Zvyšok bol anulovaný. Lotyšskí občania boli týmto spôsobom okradnutí.

Litva

Sovietska mena začala platiť v Litve 25. novembra 1940 v pomere 1 litas=90 kopejok, ktorý znehodnocoval peňažné hotovosti litovských občanov a zvýhodňoval príslušníkov sovietskych vojsk. O tri dni neskôr sa stal príjem sovietskych peňazí v Litve povinným. Neskôr 24. marca 1941 bolo prijaté tajné rozhodnutie o anulovaní litovskej meny od nasledujúceho dňa – 25. marca.

Estónsko

Sovietska mena začala platiť v Estónsku tiež 25. novembra 1940 v pomere 1 koruna = 2 ruble. Rovnako ako v ďalších pobaltských štátoch bola estónska mena zlikvidovaná 25. marca 1941.

Poľsko

Dňa 17. septembra 1939 prekročila Červená armáda poľsko-sovietsku hranicu a v krátkom čase bez odporu obsadila východné časti Poľska až po líniu dohodnutú 23. augusta 1939. Na obsadenom území zaviedla v decembri 1939 sovietsku menu v pomere 1 zlotý za 1 rubel', hoci skutočná kúpna sila zlotého bola asi štvornásobná. Po obsadení týchto území hitlerovským Nemeckom a ich čiastočnom pripojení ku Generálnemu gouvernementu Nemci zaviedli kurz 10 rubľov za 1 marku, t. j. 5 rubľov za 1 okupačný zlotý. Opakovaná výmena peňazí bola pre obyvateľstvo značnou stratou.

Rumunsko

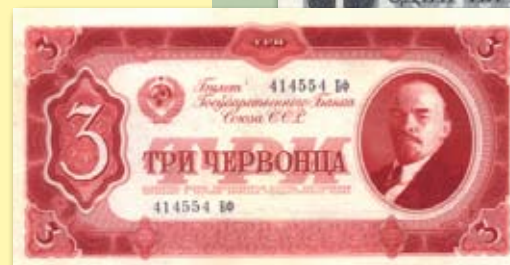
Hoci Rumunsko bolo koncom 30. rokov postupne vtáňované do sféry nemeckého vplyvu a predstavovalo pre Nemecko strategicky i hospodársky mimoriadne významnú spojeneckú krajinu, neváhalo Nemecko so sovietskou pomocou donútiť svojho spojenca k rozsiahlym územným ústupkom jeho susedom. Najmä ZSSR zohral v tomto smere hanebnú úlohu. Na prelome júna a júla 1940 muselo Rumunsko odstúpiť ZSSR Besarábiu a severnú Bukovinu. Na tomto území prebehla výmena približne podľa zlatej parity oboch mien v pomere 20 lei za 1 rubel'. Po dočasnem navrátení tohto územia k Rumunsku po nemeckom útoku na ZSSR 22. júna 1941 sa uskutočnila spätná výmena rubľov za lei v pomere 1 rubel' za 1 leu. Roľníkom, ktorí boli týmto kurzom znevýhodnení, sa vyplácalo za 1 rubel' 5 lei, ale iba do sumy 10 000 lei na osobu. Rumunsko sa pokúšalo pre toto územie vypracovať rozsiahly plán hospodárskej obnovy. V podmienkach vojny ho však nemalo možnosť uskutočniť. Obyvateľstvo tak veľmi utrpeľo. V roku 1944 toto územie opäť anektoval ZSSR.

Estónsko

1 koruna = 2 ruble

Sovietsky zväz

Lotyšsko

1 lat = 1 rubel'

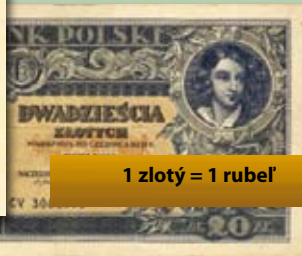
Litva

1 litas = 90 kopejok

Poľsko

1 zlotý = 1 rubel'

Rumunsko

20 lei = 1 rubel'

Dosadený litovský minister financií J. Vaišnoras spomína na rokovania z 3. – 6. augusta 1940 o pripojení pobaltských štátov k ZSSR.

Stalin sa posadil a obrátil sa k Molotovovi: „No súdruh Molotov, aké otázky ostali pri rokovaní nevyriešené?“
 Molotov stručne vyložil ešte nevyriešené otázky. Po prvé, koľko sa má vyplatiť majiteľom vkladov. Molotov navrhol, aby do 1 000 litasov každý dostal svoje peniaze **a sumu nad 1 000 litasov, aby poštátnili**. Stalin sa opýtal Gedvilasa, potom Lacisa, Lucisa a Lauristina na ich mienku. Gedvilasa navrhol hornú hranicu 3 000 litasov. Argumentoval, že takto by sa vyplátilo majiteľom 92 % vkladov, pričom je to suma, ktorú má nasporenú väčšina litovskej inteligencie. Vyplatenie 1 000 litasov by uspokojilo iba 60 % vkladov. Stalin povedal: „Nazdávam sa, že účelnejšie by bolo prijať názor súdruha Gedvilasa. Kto je proti?“ Všetci mlčali. „Prijmeme teda Gedvilasov návrh.“

Počas bojov na okupovaných územiach nezačlenených do ríše, Nemci vydávali náhradné platidlá Ríšskej úverovej pokladnice

1 ríšska marka = 2 zloté

Nemecké bankovky zavedené na územiach včlenených priamo do Veľkonemeckej ríše

Rozdelenie Juhoslávie 1941

Sever a západ Slovinska

Juhoslovanské peniaze do roku 1941

Ríšska marka

Maďarské pengő

Nezávislý Chorvátský štát

Chorvátska kuna

Juh Slovinska a Dalmácia do roku 1943

Taliánska líra

Juhoslávia 1941

Snahy Nemecka pripútať Juhosláviu k štátom osi vyvolali v Juhoslávii koncom marca 1941 ostré protesty verejnosti, ktoré viedli k pádu Cvetkovičovej vlády a vytvoreniu vlády generála Simoniča s protinemeckou orientáciou. Nemecko so svojimi spojencami na to reagovalo 6. apríla 1941 útokom na Juhosláviu. Jej armáda nedokázala útok vzdorovať a 18. apríla kapitulovala.

Územie Juhoslávie si sčasti medzi seba rozdelili susedia a zaviedli na ňom svoje meny – Taliansko (100 din = 38 lír), Nemecko (1 RM = 20 din), Maďarsko (10 din = 1 pengő) a Bulharsko (1 din = 1,6 leva). V Chorvátsku a Bosne vznikol formálne samostatný „Nezávislý chorvátsky štát“, v oklieštenom Srbsku Nemci nastolili okupačný režim na čele s generálom Nedičom. V Chorvátsku a Bosne nahradila

juhoslovanský dinár v pomere 1 : 1 kuna, v Srbsku nový srbský dinár. Pomer oboch mien k nemeckej marke bol 20 kún alebo dinárov za 1 RM. V Kosove, ktoré Taliansko pripojilo k svojmu protektorátu v Albánsku, zaviedli albánsky frank (1 frank = 16,5 din).

Po vystúpení Talianska z vojny roku 1943 sa na ním okupované územia na pobreží rozšírila platnosť kupy a srbského dinára, zatiaľ čo v Slovinsku vydala mestská sporiteľňa v Lublane roku 1944 vlastné platidlá.

Jednotky Národnooslobodzovacieho frontu vydávali vlastné núdzové „partizánske“ platidlá alebo obligácie pôžičky národného oslobodenia. Primárne slúžili na získanie prostriedkov na obranu, ale používali sa druhotne aj ako platidlo. Zneli vždy na menu platnú v danej oblasti.

100 juhoslovanských dinárov
= 100 srbských dinárov
= 100 chorvátskych kún
= 10 pengő
= 5 ríšskych mariek
= 38 lír
= 160 leva
= 6 frankov

Čierna Hora

Juhoslávské bankovky s pečiatkou VERIFICATO

Srbsko

Kosovo

Macedónsko

Bulharský lev

Juhoslávia 1944

Slovinsko

Nezávislý chorvátsky štát

Srbsko

38

Slovenská líra

Chorvátska kuna

Srbský dinár

Juhoslávia 1944

Po oslobodení Juhoslávie postupne od 5. apríla do 21. júna 1945 okupačné meny nahradil nový juhoslovanský dinár v nasledujúcich pomeroch:

100 srbských dinárov	5 nových dinárov
100 kún v oblasti Srijemu	2,5 nového dinára
100 kún na ostatnom území	0,7 nového dinára
100 leva	10 nových dinárov
100 albánskych frankov	0,5 nového dinára
100 pengó	100 nových dinárov
100 ríšskych mariek	60 nových dinárov

Peniaze sa menili až do sumy 5 000 nových dinárov.

Keďže medzi obnovenou Juhosláviou a Talianskom vznikol územný spor o istrijské pobrežie, obiehala na ňom až do 20. septembra 1947 osobitná mena B-lira, talianska lira a líry spojeneckých armád. Po tomto dátume ich zamenili za nové dináre – 30 nových dinárov za 1 B-líru alebo 15 dinárov za jednu taliansku, resp. okupačnú líru.

Obnovená Juhoslávia

Československo 1945

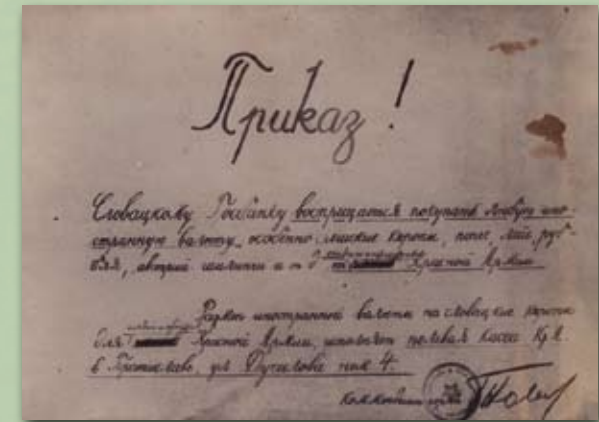
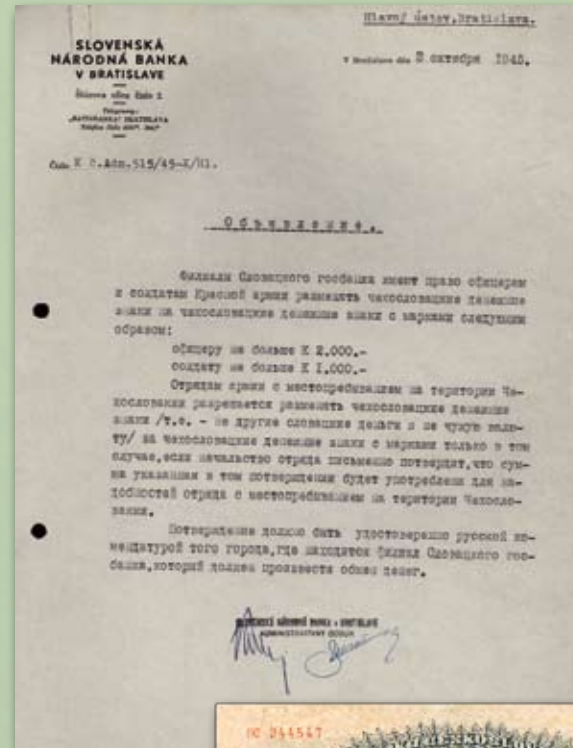
Slovensko a Československo 1945

V septembri 1944 sa na Slovensku skončilo obdobie pomerne priaznivej hospodárskej situácie. Nemecká okupácia vyvolala prudkú infláciu. Stav obeživa rástol od septembra 1944 približne o 1 mld. korún mesačne. Koncom marca 1945 dosiahol takmer 12 mld. slovenských korún (Ks). Tento trend pokračoval aj po prechode frontu, keď sa na Slovensku začala emisia československých vojenských poukázok vydávaných Československým menovým úradom. Ich pomer k slovenskej i protektorátnej korune bol 1 : 1. Slúžili príslušníkom sovietskych, rumunských a československých vojsk v styku s civilným obyvateľstvom. Spolu s tým pokračovala aj emisia slovenských korún potrebná na financovanie odstraňovania vojnových škôd, zriaďovanie nových štátnych orgánov, ale aj na zjednotenie obeživa na územiach odtrhnutých od Slovenska roku 1938 (južné Slovensko, Petržalka, Devín). Vďaka tomu beh peňazí vzrástol do konca októbra 1945 na vyše 20 mld. Ks.

Na kontrolu peňažného obehu nariadila SNR v júli 1945 okolovať slovenské bankovky a vojenské poukázky v hodnote 100, 500 a 1000 korún. Účelom bolo znemožniť zneužitie bankoviek, ktorých sa zmocnil okupant alebo exponenti ľudáckeho režimu, obmedziť dovoz poukázok z Moravy na Slovensko s cieľom nakúpiť potraviny a celkovo znížiť množstvo peňazí v obehu. Súčasťou kolkovania bolo aj dočasné zadržanie časti hotovosti predloženej na kolkovanie. Kolkovanie však vyvolalo problémy s Červenou armádou. Jej príslušníkom nakoniec umožnili platiť aj nekolkovanými platidlami. Účinok kolkovania tak bol obmedzený.

Zámer Slovenskej národnej banky znížiť množstvo obeživa sa prejavil aj pri menovom zjednotení odtrhnutých oblastí. V Petržalke a Devíne sa za ríšske marky vyplácala na hlavu suma iba 500 Ks. Zvyšok hotovosti sa skonfiškoval. Podobne na južnom Slovensku sa menili iba maďarské bankovky v hodnote 2 – 100 pengő. Maďarské mince sa nemenili vôbec, bankovky po 1000 pengő sa len spisovali, bez nároku na výmenu.

Posledným prejavom menovej samostatnosti Slovenska v rokoch 1939 – 1945 bolo v auguste 1945 vydanie československej 2000-korunovej poukázky. Bola vyhlásená za bankovku Slovenskej národnej banky a platila len 66 dní.

Maďarsko 1945 – 1946

Maďarská inflácia v rokoch 1945 – 1946

Maďarská mena sa dostala pod silný inflačný tlak už v roku 1938, keď maďarská vláda vyhlásila rozsiahly zbrojný program. K tomu pristúpila výmena obeživa na územiach získaných postupne v rokoch 1938 – 1941 na úkor susedov v rámci obnovy Veľkého Uhorska a v rokoch 1941 – 1945 aj náklady na vedenie vojny proti Sovietskemu zväzu. V roku 1944 vyhlásil Hitler Budapešť za pevnosť a nariadil jej nezmyselnú obranu, ktorá spôsobila nesmierne škody. Nemci z maďarského územia evakuovali všetko použiteľné zariadenie. Dohoda o prímerí uložila Maďarsku oveľa tvrdšie hospodárske sankcie ako iným porazeným štátom. Dočasná vláda ich nedokázala riešiť.

V týchto podmienkach už koncom jari 1945 inflácia začala prerastať do hyperinflácie. Dňa 17. decembra 1945 na zabránenie inflácie nariadili okolkovať bankovky po 1000, 10 000 a 100 000 pengő. Bankovky si zachovali svoju nominálnu hodnotu iba s kolkom v hodnote trojnásobku svojej nominálnej hodnoty. Išlo však o neúčinné a krátkodobé opatrenie.

Od 1. januára 1946 bola zavedená nová početná jednotka daňové pengő (adópengő). Slúžila na výpočet stálej hodnoty daní. Už po týždni sa však hodnota oboch jednotiek začala rozchádzať.

Na jar 1946 inflácia dosiahla také tempo, že 13. mája 1946 po vydaní bankovky v hodnote 1 miliardy pengő škrtli na uľahčenie počítania 6 núl a hodnotu bankoviek začali od konca mája 1946 vyjadrovať v milpengő (1 milión pengő). Tá istá situácia sa zopakovala o mesiac neskôr po vydaní bankovky v hodnote 1 miliardy milpengő. Škrtlo sa ďalších 6 núl a hodnota bankoviek sa vyjadrovala v B-pengő (1 bilión pengő). Vydanie bankovky v hodnote 1 miliardy B-pengő v polovici júla už stratilo zmysel. Úlohu obeživa preberali už od mája 1946 poukážky s hodnotou vyjadrenou v adópengő. V máji malo 1 adópengő hodnotu

niekoľko desaťtisíc pengő, no v júni niekoľko 100 miliónov a koncom júla 200×10^{19} pengő. V druhej polovici júla sa poukážky znejúce na adópengő stali jediným platidlom. Akú-takú reálnu hodnotu však mali iba ich najvyššie nominále.

Počas inflácie sa ceny menili z hodiny na hodinu. Peniaze strácali úlohu obeživa. Rástol čierny trh, šíril sa výmenný obchod alebo používanie valút. Maďarský rozhlas poobede zisťoval na trhoviskách ceny a večer ich vyhlasoval ako základ pre ďalšie roztáčanie cenovej špirály. Výplatu bolo treba utrátiť okamžite a za čokoľvek. V novinách sa hľadali účtovníci schopní spoľahlivo počítať s číslami s veľkým počtom núl – nullabiztos könyvelők. Napríklad vo výkazoch Maďarskej národnej banky figurovali čísla až s 35 nulami!

Maďarská vláda tomuto stavu nebránila. V júli 1946 ho ešte dokonca urýchlňovala. Koncom júla 1946 tým dosiahla úplné znehodnotenie hotovosti a úspor v rukách obyvateľstva. Hodnota všetkých pengő v obehu predstavovala koncom júla 1946 1/100 000 dolára, teda vôbec nič. Hodnota všetkých adópengő bola asi 1 milión dolárov, t. j. asi 10 centov, resp. necelých 1,30 forinta (5 – 6 vtedajších Kčs) na obyvateľa.

Medzi starou a novou forintovou menou zavedenou 1. augusta 1946 neexistuje takmer nijaká spojitosť. Len poukážky v hodnote 10 a 100 mil. adópengő slúžili ešte mesiac ako náhrada mincí 5 a 50 filérov, t. j. približne 0,40 a 4 vtedajšie československé koruny.

Zavedením stabilnej forintovej meny a vrátením zlatého pokladu Maďarskej národnej banky sa menové problémy krajiny nevyriešili. Na odčerpanie kúpnej sily obyvateľstva slúžilo v 50. rokoch vydávanie emisii Pôžičky mieru. Ich obligácie ľuďom vnucovali pri výplatách namiesto peňazí. Veľká časť z nich však prepadla.

Zornička nového života

Vymetanie pengó

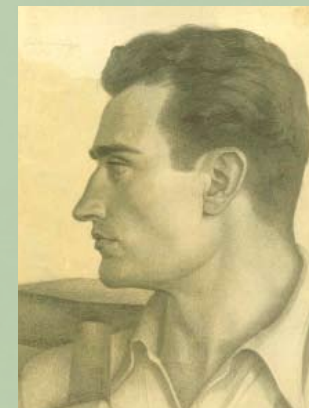
Forint sa rozbieha

Všetko za forinty

Pövdná fotografia

Kresba na 10-forintovej bankovke z roku 1946

Vnucované obligácie Póžičky mieru odčerpávajúce kúpnu silu obyvateľstva v prvej polovici 50. rokov

Prvé bankovky stabilizovanej forintovej meny

Rakúsko 1938 – 1947

Rakúsko 1938 – 1947

V marci 1938 sa mnohým rakúskym Nemcom splnil ich sen z konca 1. svetovej vojny. Na uliciach rakúskych miest nadšene víтали vodcu Veľkonemeckej ríše Adolfa Hitlera, ktorý konečne pripojil Rakúsko k Nemecku. Rýchlo však nasledovalo rozčarovanie, zatýkanie a bezuzdné koristenie. Rakúsky šiling – pevnú menu s vysokým zlatým krytím – vystriedala ríšska marka trpiaca chronickou skrytou infláciou, na jar 1938 takmer bez zlatého krytia. 1,5 šilingu sa menilo za 1 ríšsku marku (RM).

Za sedem rokov nemeckého panstva mnohí vytriezveli. Koncom vojny si rakúski Nemci už väčšinou želali byť Rakúšanmi a s kusom pokrytectva i vypočítavosti sa vydávali za prvú obeť nemeckej agresie.

Nová rakúska vláda okamžite začala potláčať čierny trh a robiť menové opatrenia. Tzv. priehradkový zákon (Schaltergesetz) z 3. júla 1945 obmedzil disponovanie s vkladmi. Zablockovali 60 % starých vkladov a 40 % sa obmedzene uvoľňovalo na nevyhnutné potreby. Novo založené kontá boli voľné. Dňa 30. novembra 1945 sa uskutočnila tzv. austricizácia meny. Nemecké marky i spojenecké invázne šilingy sa do hodnoty 150 šilingov na osobu vymenili v pomere 1 : 1 za nové bankovky

v hodnote 10, 20, 100 a 1000 šilingov vzoru 1945. Zo starých platidiel ostali v obehu len papierové peniaze do hodnoty 5 RM, resp. šilingov v spojeneckých platidlách. Zvyšok hotovosti prepadol.

V nasledujúcich dvoch rokoch sa ukázalo, že previs obeživa je priveľký. Preto 17. – 24. decembra 1947 nasledovala druhá menová reforma. Do hodnoty 150 šilingov na hlavu sa staré peniaze menili v pomere 1 : 1 za nové, vyššie sumy sa menili v pomere 3 : 1. Staré viazané kontá sa zrušili, zatiaľ čo za čiastočne viazané kontá sa vydali 2 % štátne dlhopisy. 25 % zostatkov vo verejných pokladniciach sa zrušilo a ďalších 25 % sa na 1 rok zablockovalo. Provizórny kurz šilingu bol 10 šilingov za 1 USD.

Nové bankovky po 10, 100 a 1000 šilingoch sa od starých líšili iba bielym okrajom s nápisom Zweite Ausgabe – druhé vydanie. Sústavu doplnili 5- a 50-šilingy vzoru 1945.

Prísne opatrenia nedokázali však v ďalších rokoch zabrániť inflácii. Prispievala k nej aj povinnosť Rakúska platiť náklady okupačných armád. Roku 1953 zrušili posledné potravinové lístky. Roku 1959 sa šiling stal konvertibilnou menou.

Prepočet šilingov na ríšsku marku v roku 1938

Sídlo Spojeneckej kontrolnej rady

Spojenecké invázne šilingy

Nemecké marky

Sovietsky zväz 1947

Menová reforma v Sovietskom zväze v roku 1947

Druhá svetová vojna spôsobila ďalšie znehodnotenie sovietskej meny. V rámci prídellového systému boli zachované pevné predvojnové ceny, no na kolchozných trhoch vzrástli ceny 10-krát. Pritom výrazne vzrástli mzdy, napr. v zbrojnom priemysle 10- až 100-násobne. Do obehu sa dostalo aj veľké množstvo nevydaného obeživa, ktoré Nemci ukoristili v peňažných ústavoch na obsadenom území. Ponuka tovaru v štátnych a družstevných obchodoch klesla na 30 % oproti roku 1940.

Nadbytok kúpnej sily odčerpávali pôžičky obrany a od roku 1944 aj tzv. komerčné predajne, ktoré predávali tovar bez lístkov, ale za ceny vyššie o 30 – 200 %. Napriek tomu sa zvýšil peňažný obeh štyrikrát, pričom hospodárska devastácia dosiahla nepredstaviteľné rozmery. Menová reforma sa stala nevyhnutnosťou. Začali ju pripravovať v roku 1943. Už v lete 1943 vznikali prvé návrhy nových platidiel. Koncom decembra uložil Stalin ministrom financií Zverevovi pripraviť koncepciu reformy. Reforma bola zameraná predovšetkým na zlikvidovanie hotovosti. Ku vkladom sa správala pomerne šetrne. Jej autori vychádzali z toho, že pomer platov a cien bol v ZSSR taký, že väčšina obyvateľov žila od výplaty k výplate a nemala takmer nijaké úspory.

Pravidlá menovej reformy zo 14. decembra 1947 i samotný termín jej vykonania boli vopred vyzradené. Podľa hlásení československého veľvyslanectva v Moskve ju dokonca deň vopred o polnoci oznámili v rozhlase. Ná kupné horúčky pritom zachovávali Moskvu viac ako mesiac pred reformou.

Osoby, ktoré vlastnili väčšie sumy, ich mohli zavčas rozdeliť na viaceré vkladné knižky

v vkladmi do 3 000 rubľov, preratúvané v pomere 1 : 1. Vo vtedajších podmienkach bolo nemožné zistiť, že niekto vlastní viacero vkladných knižiek v rôznych pobočkách sporiteľne. Vklady v pásme od 3 000 do 10 000 rubľov sa menili v pomere 3 : 2 (strata 32 %) a nad 10 000 rubľov v pomere 2 : 1 (strata 50 %). Hotovosti sa menili v pomere 10 : 1 (strata 90 %).

Neúspech reformy vyvolal úvahy o jej zopakovaní. Tieto úvahy ovplyvnili aj myslenie sovietskych expertov, ktorí začiatkom 50. rokov prichádzali do ľudovodemokratických štátov a mechanicky tam odporúčali zopakovať reformy uskutočnené krátko po skončení 2. svetovej vojny. Nepriamo tak neúspech reformy z decembra 1947 znášali aj obyvatelia Poľska, Rumunska, Bulharska a Československa.

V samotnom ZSSR sa opakovanie reformy dlho odkladalo. Až roku 1958 vznikli návrhy nových mincí a bankoviek. Napokon 1. januára 1961 sa reforma uskutočnila len ako denominácia rubľa v pomere 10 : 1 spojená so znížením zlatého obsahu rubľa (nový rubel obsahoval 0,987412 g Au, čo pri zlatom obsahu starého rubľa 0,222168 g Au a denominačnom pomere 10 : 1 znamenalo zníženie o 56 %). Zmena zlatého obsahu zrealizovala kurz rubľa k západným menám. Odstránila sa tým kurzová pluralita zavedená roku 1957. ZSSR tak bol jediným socialistickým štátom, ktorý otvorene revidoval nerealistické predstavy o menových kurzoch z prelomu 40. a 50. rokov. Staré obeživo sa vymenilo za nové, s vhodnejšími technickými parametrami. Reformou nebol nikto postihnutý.

A. G. Zverev
minister financií

Štátovky vydané v roku 1947

Štátovky a bankovky
platné od konca 30. rokov
do menovej reformy 1947
(1 červonec = 10 rubľov)

Nerealizované projekty z roku 1943
pre menovú reformu 1947

Bankovky vydané
v roku 1947

Rusko 90. roky

Sovietsky zväz a Rusko – 90. roky 20. storočia

Nedostatočné zásobenie tovarom v Sovietskom zväze (ZSSR) sa už koncom 80. rokov prejavilo poklesom ceny rubľa na čiernom trhu v zahraničí. Kým turistický kurz rubľa bol 10 vtedajších československých korún (Kčs), čo by zodpovedalo hodnote 60 – 100 Sk v roku 2008, v roku 1989 už jeho čierny kurz klesol vďaka bohatej ponuke od príslušníkov Sovietskej armády dislokovanej v Československu na 2 Kčs, v roku 1991 ho už bolo možné kúpiť iba za 1 Kčs.

V samotnom ZSSR prebiehala na prelome 80. a 90. rokov skrytá inflácia. Ceny tovarov sa síce zachovali na rovnakej úrovni, no obchody boli poloprázdne až prázdne. Inflačné tlaky sa miernili doplnkovými prírážkami k cenám – nalogom – niektorých tovarov. Ich účinok však bol zanedbateľný. Ďalším opatrením bola v máji 1990 rýchlá výmena a znehodnotenie bankoviek 50 a 100 rubľov v zoru 1961, ktoré sa okamžite stiahli z obehu so zámerom znehodnotiť hotovosti vyvezené do zahraničia špekulantmi a používané na čiernom trhu. Ani toto opatrenie sa nestretlo s účinkom.

Na prelome rokov 1991 a 1992 už museli vydať bankovky dovtedy mimoriadne vysokých hodnôt – 200, 500 a 1000 rubľov. V roku 1991 sa však ZSSR rozpadol – čiastočne v dôsledku snáh pobaltských republík o znovunadobudnutie nezávislosti, čiastočne pre neschopnosť samotných sovietskych politikov.

Od Ruska, resp. už len rubľovej zóny, postupne odpadávali ďalšie bývalé republiky, ktoré sa vydávali na cestu často len formálnej samostatnosti. V Rusku preto bola nevyhnutná výmena obeživa na zamedzenie prílevu peňazí z oblastí, ktoré boli v ešte horšej hospodárskej situácii. Nové obeživo sa postupne podľa rastu inflácie dopĺňalo o čoraz vyššie hodnoty. V roku 1993 vydali najvyššie bankovky v hodnotách 10 000 a 50 000 rubľov. V roku 1995 nasledovalo vydanie bankoviek úplne nového vzoru – už plne odpútaného od ornamentálnych stereotypov zo začiatku 20. storočia. Po prechodnej stabilizácii ruského rubľa sa v roku 1997 uskutočnila jeho denominácia v pomere 1 000 : 1. Zároveň vyšli nové bankovky s rovnakým vzhľadom, ale s hodnotou zmenšenou o tri nuly. Tisíc rubľovku nahradila nová rubľová minca. Hodnota denominovaného rubľa bola 29,80 slovenských korún (Sk). V máji 1997 však nastúpil čierny piatok – zrútenie rubľa na hodnotu asi 1,50 Sk. Na tejto úrovni sa rubel stabilizoval a do súčasnosti jeho kurzová hodnota klesla na asi 0,80 Sk, resp. na necelé tri centy. Vzhľadom na pokračujúci rast cien i objem finančných transakcií sa postupne sústava platidiel doplnila o vysoké hodnoty 1000 a 5000 rubľov.

1 000 : 1

Bankovky vydané v roku 1995

Denominované bankovky z roku 1997

Priečelie budovy Centrálnej banky Ruska v Moskve na Neglinnoj ulici v 90. rokoch

Budova Ruskej centinovej tlačiarne GOZNAK na Mytnoj ulici, začiatkom 50. rokov

Budova dnešnej Centrálnej banky Ruska začiatkom 20. storočia

Rumunsko 1947 – 1952

Menová reforma v Rumunsku 15. augusta 1947

Rumunsko zavádzalo vlastnú menu až v rokoch 1868 – 1877, tak ako sa mu postupne darilo prekonávať odpor Osmanskej ríše k politickému a hospodárskemu osamostatňovaniu. Vychádzalo pritom zo zásad Latinskej menovej únie.

Až do augusta 1916 si rumunský leu udržiaval paritu s francúzskym frankom. Krátko po vstupe Rumunska do vojny na strane Dohody obsadili dve tretiny jeho územia Centrálne mocnosti a vyrabovali ho. Zlatý poklad Národnej banky Rumunska evakuovaný na jar 1917 do Moskvy ulúpila roku 1918 bolševická vláda. Rumunský leu stratil počas vojny asi 1/10 svojej hodnoty a jeho hodnota ďalej klesala. Až roku 1929 sa ho podarilo stabilizovať a definovať jeho nový zlatý obsah – 10 mg rýdzeho zlata, čo predstavovalo približne 1/30 jeho pôvodnej hodnoty.

Počiatkom 40. rokov sa v Rumunsku začala inflácia. Vyvolali ju územné straty spôsobené 2. viedenskou arbitrážou, starostlivosť o tisícky utečencov a zavlečenie do vojny proti Sovietskemu zväzu po boku Nemecka. V roku 1944 po prechode Rumunska na stranu protihitlerovskej koalície a po sovietskej okupácii prerástla inflácia v tvrdých podmienkach prímeria do hyperinflácie.

K jej potlačeniu došlo až po nastolení absolútnej vlády Komunistickej strany Rumunska na

jar 1947. Uskutočnilo sa mimoriadne tvrdým spôsobom po zatve, keď roľníci predali novú úrodu a mali v rukách veľa peňazí. Takmer všetky hotovosti a vklady sa anulovali. Výmena peňazí sa uskutočnila v pomere 20 000 starých lei za jeden nový – stabilizovaný, ale iba do nasledujúcich súm:

Roľníci, ktorí splnili dodávky,
7 500 000 lei za 375 nových.

Ostatní roľníci
5 000 000 lei za 250 nových.

Zamestnanci
3 000 000 lei za 150 nových.

Dôchodcovia, slobodné povolania
1 500 000 lei za 75 nových.

Podľa vtedajšieho kurzu išlo o asi 120, 80, 40 a 20 československých korún s kúpnu silou porovnateľnou s rovnakými sumami v slovenských korunách. Roľníci boli zbavení možnosti čokoľvek kupovať. Zamestnanci získali určité množstvo peňazí až výplatom miezd. Pre obyvateľov miest však znamenala reforma nepredstaviteľné ťažkosti v zásobovaní, lebo roľníci prestali predávať svoje výrobky za peniaze. Čierny trh tak nabral na sile. Nový leu mal zlatý obsah 6,6 mg Au.

20 000 starých lei
=
1 stabilizovaný leu

„Kohútik“ – zdroj nešťastia

V decembri 1944 Národná banka Rumunska uvoľnila 5,9 tony zlata a nechala z neho vyraziť 1 milión medailí na oslavu navrátenia severného Sedmohradsku Rumunsku. Mali parametre starých zlatých mincí po 20 lei alebo 20 frankov (6,25 g, Au 900/1000). Podľa kohúta zobrazeného na 20-frankoch sa prezývali cocoșel – kohútik.

Na jar 1945 sa medaila predávala za 15 000 lei na posilnenie dôvery k mene. Kúpiť si ju mohol ten, kto začiatkom roku 1945 upísal na

Pôžičku národnej obnovy 50 000 lei. Medaily sa rýchlo rozpredali. V dôsledku inflácie ich cena prudko rástla, koncom roku 1945 stáli 35 000 lei a v auguste 1947 stáli 35 000 000 lei.

Mimoriadne prísny devízový zákon z augusta 1947 však nariadil súkromným osobám odpredať národnej banke všetko zlato a valuty vrátane „kohútikov“. Ich vlastníctvo sa stalo predmetom vyšetrovaní, udavačstva a zatýkaní. Pre „kohútika“ strávili mnohí Rumuni mesiace vo väzení.

Bankovky s novým štátnym znakom

Menová reforma v Rumunsku 28. januára 1952

V lete 1951 nastúpili do rumunských úradov sovietski poradcovia. Iba štyri roky po menovej reforme z roku 1947 začali odporúčať ďalšiu reformu. Rumunský minister financií – sedmohradský Maďar Bálint Lukás s porumunčeným menom Vasile Luca ich rady rázne odmietol s odôvodnením, že nie je potrebná.

Časti funkcionárov Komunistickej strany Rumunska, ktorým sa nedarilo začať kolektivizáciu poľnohospodárstva, sa však opakovanie reformy hodilo ako nátlakový prostriedok na súkromných roľníkov. Preto sovietski poradcovia nakoniec pre svoje odporúčania ľahko našli podporu. V strane vzbĺkol boj. V. Luca sa proti reforme naďalej bránil tvrdením, že peniaze nie sú vôbec nahromadené na vidieku, ale v mestách, a kvôli roľníkom reformu odmietal urobiť. K podpisu reformy ho museli donútiť... V pozadí príprav reformy stál aj predseda (guvernér) národnej – štátnej banky Aurel Vijoli, člen rumunskej komunistickej strany

od roku 1943, vysoký stranícky funkcionár a autor reformy z roku 1947. Pri posudzovaní nátlakov nových bankoviek prejavil 14. novembra 1951 pozoruhodný protináboženský fanatizmus a lojalitu ideológii, na druhej strane v septembri 1951 nepriamo verejne naznačil, že sa chystá menová reforma, čím jej realizáciu ohrozil. Vďaka tomu sa začali nápadne ochotne splácať nedoplatky daní a dlžoby a veľa ľudí sa zároveň zbavilo svojich hotovostí.

Reformu spojili s denomináciou 20 : 1.

Hotovosti sa menili v pomere:

do 1 000 lei – 100 : 1 – strata 80 %
1 000 – 3 000 lei – 200 : 1 – strata 90 %
nad 3 000 lei – 400 : 1 – strata 95 %
(1 000 lei = 300 vtedajších československých korún)

Vklady:

do 1 000 lei – 50 : 1 – strata 40 %
1 000 – 3 000 lei – 100 : 1 – strata 80 %
nad 3 000 lei – 200 : 1 – strata 90 %

Vasile Luca
minister financií

Aurel Vijoli
predseda národnej – štátnej banky

Heslo straníckych zhromaždení

Ana, Luca și cu Dej,
facem capăt cu burgheii!

S Anou, Lukom aj Dežom,
zatočíme s buržujom!

Ana Paukerová
ministerka zahraničných vecí

Smrť pre ministra financií, ktorý bol proti reforme

Mesiac po reforme nastalo druhé dejstvo vnútrostraníckej drámy. Aurela Vijoliho obvinili z neúspechu a sabotovania reformy, zatkli ho a uväznili. Zároveň vypočúvali, potrestali alebo prepustili ďalších bankových úradníkov. V. Luca naopak pre svoj postoj k reforme našiel oporu v Ane Paukerovej – ministerke zahraničných vecí, predstaviteľke najortodoxnejšieho prosovietskeho křídla rumunskej komunistickej strany a všemocnej funkcionárke ústredného výboru, a v ministrovi vnútra Teoharovi Georgescu. Nebolo mu to však nič platné. V marci 1952 túto dvojicu za postoj k refor-

me obvinili z „pravej úchyľky“. Jej podstatu nikto nikomu nevysvetlil, no všetci s týmto vykonštruovaným obvinením slepo súhlasili... Anu Paukerovú, ktorú zachránilo sovietske zázemie, postupne zbavili funkcií a odsunuli do ústrania. Vasila Luca však zatkli a odsúdili na smrť. Predseda rumunskej komunistickej strany Gheorghe Gheorghiu Dej sa tak zbavil exponentov Moskvy a opatrne začal kurz odklonu od Sovietskeho zväzu.

Zatiaľ čo V. Luca naozaj popravili v roku 1956, Aurela Vijoliho v roku 1957 rehabilitovali a vymenovali za ministra financií (1957 – 1968). Vo vysokých straníckych funkciách pôsobil až do smrti (1981).

Bankovky vydané
pri menovej reforme 1952

Bulharsko

Devalvácia 1928

Bulharská mena sa sformovala v procese neľahkého a zdĺhavého vzniku moderného bulharského štátu v 80. rokoch 19. storočia. Prvé vlastné platidlá vydalo Bulharsko v roku 1885. Hoci pri zrode jeho meny stáli ruskí odborníci, vznikla na princípoch latinskej menovej únie. Bulharsko sa stalo jej formálnym členom a deklarovalo to aj francúzskym textom na rube bankoviek. Na rozdiel od ďalších členov únie sa však 15. decembra 1891 vrátilo od zlatého monometalizmu k bimetalizmu a krytiu časti bankoviek striebrom. Umožnilo to formálne zachovať pri nedostatočných zlatých rezervách a veľmi nízkom peňažnom obehu predpísané kovové krytie bankoviek 33,3 %. Do roku 1908 zabezpečovali tlač bulharských bankoviek anglické súkromné ceninové tlačiarne a najmä ruská tlačiareň – Ekspedícia zagotovenija gosudarstvennych bumag, začiatkom 20. storočia dokonca vtedajšou technickou novinkou – zbernou kníhtlačou (Orlovovou pestrotlačou).

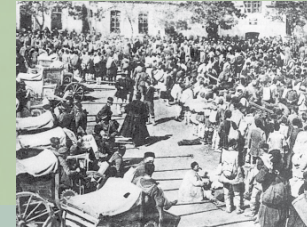
Bulharsko však postupne prešlo z ruského a francúzskeho vplyvu do sféry neskrývaného germanofilstva. Vháňal ho do nej nemecký pôvod vládnucej dynastie (Coburgovci), územné ambície a nevyriešené vzťahy so susedmi (prístup k Stredozemnému moru na úkor Grécka, východné časti Srbska), ktorí sa vymanili alebo ešte len vymaňovali (vardarské Macedónsko na úkor ambícií Srbska) z tureckého područia. Usilovalo aj o časť tureckého územia. Tragika balkánskych vojen v rokoch 1912 – 1913, v ktorých sa bývalí spojenci z rozumu, ako aj ich protivník Turecko a dovedy neutrálne Rumunsko spojili proti Bulharsku, a účasť Bulharska v 1. svetovej vojne po boku Centrálnych mocností sa zmenili na národnú katastrofu.

Z plnohodnotnej konvertibilnej meny ostali trosky. 5. októbra 1912 zrušili zameniteľnosť bankoviek za zlato. Vstup Bulharska do 1. svetovej vojny v októbri 1915 znamenal úplný prechod k papierovej mene. Bulharskú účasť vo vojne malo financovať Nemecko a Rakúsko-Uhorsko mesačnými dotáciami, no išlo len o fikciu, lebo aj ich meny strácali zlaté krytie a hodnotu. Ich záväzky neboli použiteľné nielen voči tretím krajinám, ale napokon ani voči samému Nemecku a Rakúsku. Vojnu tak nakoniec financovalo Bulharsko samo deficitom štátneho rozpočtu a infláciou. Krytie bankoviek kleslo zo stanovených 33,3 % na 5 %. Množstvo obeživa stúplo roku 1918 12x oproti roku 1912 a 6x oproti roku 1915. Infláciu sa nepodarilo zastaviť. Preto roku 1922 obeh bankoviek dosiahol 20-násobok roku 1912 a 10-násobok roku 1915.

Menu sa podarilo stabilizovať až koncom 20. rokov, keď hodnota leva klesla na 1/27 hodnoty z roku 1914. Podľa toho 3. decembra 1928 uzákonnili nový zlatý obsah leva – 0,01087 g Au oproti volakedajším 0,290323 g.

Ani ten sa nezachoval dlho. V dôsledku svetovej hospodárskej krízy klesli ceny poľnohospodárskych výrobkov ako hlavného vývozného artikla Bulharska. Krajina sa preto zadlžovala. Počas krízy Bulharsko 15. októbra 1931 väzbu meny na zlato zrušilo a 15. marca 1932 vyhlásilo moratórium na splácanie svojich dlžob. Napriek zlepšeniu hospodárskej situácie koncom 30. rokov a umelým finančným manipuláciám, ktoré umožnili formálne vykazovať až 26,2 % krytie meny zlatom, bulharská mena neoždravela.

Bulharské bankovky platné pred 1. svetovou vojnou zameniteľné za strieborné alebo zlaté mince

Menová reforma 1947

Bulharskí politici sa z minulosti nepoučili. V 2. svetovej vojne stálo Bulharsko opäť na strane Nemcka. Do vojny významne nezasiahlo, len sa priživilo na nemeckej koristi pri delení Juhoslávie na jar 1941 a na okupácii Grécka. Nemcov však podporovalo hospodársky. Táto ťarcha viedla k ďalšiemu znehodnoteniu meny a k inflácii. Prehľbovanie inflácie a rozmnožovanie obeživa sa sčasti skrývalo za emisiu štátnych obligácií úročených 3 %, ktoré sa stali zákonným obeživom. Peňažný obeh v rokoch 1939 – 1940 stúpil 14x a cenová hladina 12x. Po vojne Parížska mierová zmluva z roku 1947 uložila Bulharsku zaplatiť Grécku a Juhoslávii reparácie poľnohospodárskymi výrobkami v hodnote 45, resp. 25 mil. USD, čo ďalej zaťažilo bulharskú menu.

Prvé menové opatrenia po 2. svetovej vojne sa uskutočnili 10. – 16. marca 1947. Spočívali vo výmene starších bankoviek 200 až 5000 leva vydaných

do roku 1943, ako aj všetkých 3 % obligácií. Bankovky 20, 50 a 100 leva ostali v obehu. Staré peniaze sa menili v pomere 1 : 1 štátnym podnikom v plnom rozsahu, súkromným podnikom do 35 000 leva a obyvateľom iba do 2 000 leva na osobu. Do obehu vydali bankovky vzoru 1945 v hodnote 200, 250, 500, 1000 a 5000 leva, vytlačené v Sovietskom zväze v štýle bankoviek tzv. orlovovskej emisie z rokov 1905 – 1908, a bankovky po 20 leva vzoru 1947, vytlačené v Bulharsku. Neskôr ich doplnili technicky veľmi nekalitné bankovky po 200, 250 a 500 leva domáceho pôvodu.

Reforma silne diskriminovala súkromné podniky, ktoré zbavila finančných hotovostí. Tým pripravila pôdu na ich budúce poštátnenie. Na obchádzanie pravidiel reformy ľudia využívali nemajetných Cigánov, ktorým zverovali svoje hotovosti na výmenu za odmenu 50 % z menenej sumy.

1 : 1
 štátne inštitúcie: neobmedzene
 podnikatelia: max. 35 000
 fyzické osoby: max 2 000
 2000 leva bolo asi 300 vtedajších Kčs

Уроková tabuľa na rube obligácie

Menová reforma 1952

Menová reforma z roku 1947 neodstránila neprakticky vysoké hospodárske čísla. Jeden dolár sa rovnal 284,72 leva, t. j. asi 1/6 vtedajšej československej koruny podľa úradného kurzu. Najmenšou obiehajúcou hodnotou boli bankovky po 20 leva. Mince zmizli z obehu. Už len preto bola určitá menová úprava a vydanie nového, vhodnejšieho obeživa nevyhnutné.

Na rozdiel od Československa a Rumunska sa

menová reforma pripravovala vo veľkom predstihu už roku 1950. Nesie pečať vplyvu sovietskych poradcov a sovietskej menovej reformy z decembra 1947. Nové bankovky a mince vyrobili v Sovietskom zväze roku 1951 s ročníkom 1952. Dostatok času na prípravu sa prejavil naozaj dobrou technickou úrovňou nových bankoviek. Popri sovietskych boli po tejto stránke najlepšie zo vtedajších ľudovodemokratických štátov.

Samotná reforma prebehla 12. – 15. mája 1952.

Nový lev viazali na sovietsky rubel' v pomere 1 rubel' = 1,70 leva. Obsahoval teoreticky 0,130687 g Au. Ceny a mzdy sa prerátali v pomere 25 : 1. Výmena prebehla v komplikovaných pomeroch:

Hotovosti:
 100 : 1 – strata 75 % pôvodnej hodnoty

Vklady:
 pásmo do 50 000 leva 100 : 3 – strata 25 % pôvodnej hodnoty
 50 000 – 100 000 leva 100 : 2 – strata 50 % pôvodnej hodnoty
 nad 200 000 leva 100 : 1 – strata 75 % pôvodnej hodnoty

Vzhľadom na pomerne nízke znehodnotenie peňazí neboli pri reforme použité zvýhodnené výmenné pomery malých preklenovacích súm pre obyvateľstvo. Menová reforma v Bulharsku v roku 1952 patrí dodnes k najmenej objasneným stránkam dejín peňazí vo východnej Európe po 2. svetovej vojne.

Hotovosť 100 : 1, denominácia 25 : 1
 reálna hodnota 100 starých leva = 4 nové

Budova Bulharskej národnej banky koncom 1. polovice 40. rokov a v 50. rokoch

Poľsko 1944 – 1950

Obnova poľskej meny a menová reforma 1944 – 1945

Obnovu poľského štátu a jeho meny po 2. svetovej vojne fatálnym spôsobom poznamenali priestupné rozpory medzi medzinárodne uznanou poľskou exilovou vládou v Londýne a Sovietskym zväzom. V ich pozadí stál dávny poľsko-ruský antagonizmus vybičovaný 17. septembra 1939 sovietskym útokom na Poľsko čeliace nemeckej agresii, Katynskou tragédiou odhalenou 13. apríla 1943, ako aj sporom o územia v širokom etnicky neurčitom pásme na pomedzí Poľska, Bieloruska a Ukrajiny.

Ich výsledkom bolo zbavenie poľskej exilovej vlády v Londýne reálneho politického vplyvu a jej náhrada dočasnou vládou sformovanou Poľským výborom národného oslobodenia (PVNO), ktorý vznikol 21. júla 1944 v Moskve z tamojších prosovietsky orientovaných emigrantov. Do Poľska prišiel 27. júla a prebral formálne moc na územiach ležiacich za pásmom bojových operácií. Jeho vznik bol improvizovaný. Nemal jasný program. Chýbali mu odborníci a v očiach obyvateľstva aj legitimita. V Poľsku narazil na úplný rozklad všetkých oblastí života. Preto len s najväčšími ťažkosťami budoval svoj administratívny aparát.

V Londýne pôsobila v exile poľská centrálna banka – Bank Polski – ktorej sa po nemeckom útoku v septembri 1939 podarilo evakuovať zlatý poklad (sčasti do Rumunska, sčasti na západ) a personál. Starala sa o prípravu nového obeživa a vypracovala koncepciu obnovy poľskej meny. Jej úsilie však vyšlo úplne navivo.

V lete 1944 obiehali na území povojnového Poľska dve meny – na územiach včlenených roku 1939 a 1941 priamo do ríše ríšska a rentová marka, v Generálnom gouvernemente zlaté Banku emisijného v Poľse zriadeného okupantmi. Nazývali sa „krakovské“ alebo „mlynarkí“. Obe meny prestávali plniť úlohu obeživa. Obyvatelia sa obávali ich znehodnotenia a odmietali ich prijímať. Nahradil ich výmenný obchod alebo ochotne prijímané

platidlo – bimber, t. j. samohonka.

Už v jeseni 1943 začal ZSSR pripravovať invázne platidlá pre Poľsko, Rumunsko, Maďarsko a Československo, ktoré sa mali stať operačným priestorom Červenej armády. Boli koncipované ako rýdzo okupačné platidlá veliteľstva Červenej armády. V prípade Poľska a Československa bol ich štatút neskôr zmenený na platidlá vydávané v mene domácich emisných inštitúcií. V Československu išlo viac-menej o realitu, v Poľsku skôr o formu, navonok zdôraznenú vydaním v mene neexistujúcej Poľskej národnej banky (vznikla až 15. januára 1945).

V čase vstupu Červenej armády na územie povojnového Poľska neboli ešte nové poľské platidlá vytlačené. Preto sa na východe Poľska musel legálne zaviesť obeh rubľov v pomere 1 : 1 ku „krakovskému“ zlotému.

Prvé nové bankovky dopravil do Poľska v siedmich vreciach 5. augusta 1944 riaditeľ odboru hospodárstva a financií PVNO Jan Stefan Haneman. Pre chybné texty (IEDEN namiesto JEDEN, OBOWIĄZKOWYM namiesto OBOWIĄZKOWE) a označenie sérií písmenami azbuky ich PVNO odmietol vydať. Z dokumentov však nie je jasné, o aké bankovky vlastne išlo. V archíve GOZNAKU sú zachované vzory bankoviek Poľskej národnej banky v odlišnom farebnom vyhotovení, kde má zlotovka naozaj chybný text IEDEN, ale majú špeciálne vzorové číslovanie, bez označenia sérií. Zachované sú však aj vzorky jednotlivých výrobných šarží definitívneho vydania, kde má aj definitívna 5-zlotovka tlačenná dokonca až v auguste 1945 sériu označenú azbukou (K5).

Prvé bankovky s (čiastočne) opravenými textami, v sume 25 mil. dodali z Moskvy až 26. augusta 1944. Na územiach, ktoré mali podľa sovietskych predstáv patriť po vojne Poľsku, sa zavádzali etapovito, podľa postupu frontu. Etapovito sa sťahovali a menili aj staré platidlá:

1. V Białostockom vojvodstve sa sumy do 300 ríšskych mariek menili v pomere 1 : 1 od 30. októbra do 20. novembra 1945, pričom v neskôr

oslobodenom okolí Suwałiek lehotu predĺžili do 30. novembra 1945. Zo sumy 600 – 700 mil. ríšskych mariek, ktorá tam podľa odhadu obiehala, zamenili iba 18,9 mil. ríšskych mariek.

2. V Lublinskom a Rzeszowskom vojvodstve a vo východných oblastiach varšavského vojvodstva oslobodených do 6. januára 1945 prestali „krakovské“ zloté platiť 10. januára 1945. Do 28. februára ich mohli fyzické osoby nad 18 rokov vymeniť v sume do 500 „krakovských“ zlotých v pomere 1 : 1 za zloté vzoru 1944. Zvyšok sa deponoval bez právneho nároku. Veľké podniky mohli vymeniť všetku svoju hotovosť, živnostníci podľa veľkosti od 2 000 zlotých až do 50 % vlastných hotovostí. Občania však mali dostatok príležitostí zameniť staré zloté za nové počas ich súbežného obehu, resp. mnohí istotne pri chýrnej poľskej vynaliezavosti našli cestu, ako všetky svoje peniaze zameniť prostredníctvom podnikov.

3. V oblastiach Generálneho gouvernementu oslobodených po 6. januári 1945 (západne od Visly) mohli dospelé fyzické osoby od 6. do 28. februára vymeniť 500 „krakovských“ zlotých v pomere 1 : 1 za zloté vzoru 1944. Podnikom vrátane bánk sa všetky hotovosti anulovali. Anulovanie bolo príčinou veľkých problémov.

4. Na západných územiach Poľska, ktoré boli v jeseni 1939 včlenené do Nemecka, sa marky menili obyvateľom, ktorí ostali verní poľskej národnosti, do sumy 500 ríšskych mariek v pomere 2 ríšske marky za 1 zlotý vzoru 1944. Oficiálne mala výmena trvať do 28. februára 1945, no reálne sa v niektorých oblastiach (Gdyňa) pretiahla do 30. septembra 1945. Nemcom sa peniaze nemenili.

5. Na nemeckom území pripojenom podľa rozhodnutia Postupimskej konferencie v roku 1945 k Poľsku bola poľská mena zavedená chaoticky, bez právnych podkladov, bez výmeny za marky. Zavedenie poľskej meny sa tam predĺžilo do jari 1946, fakticky až do odsunu Nemcov a osídlenia poľským obyvateľstvom. Dovtedy tam prevažo-

val výmenný obchod, platenie markami alebo cudzími valutami a najmä vodkou a liehom.

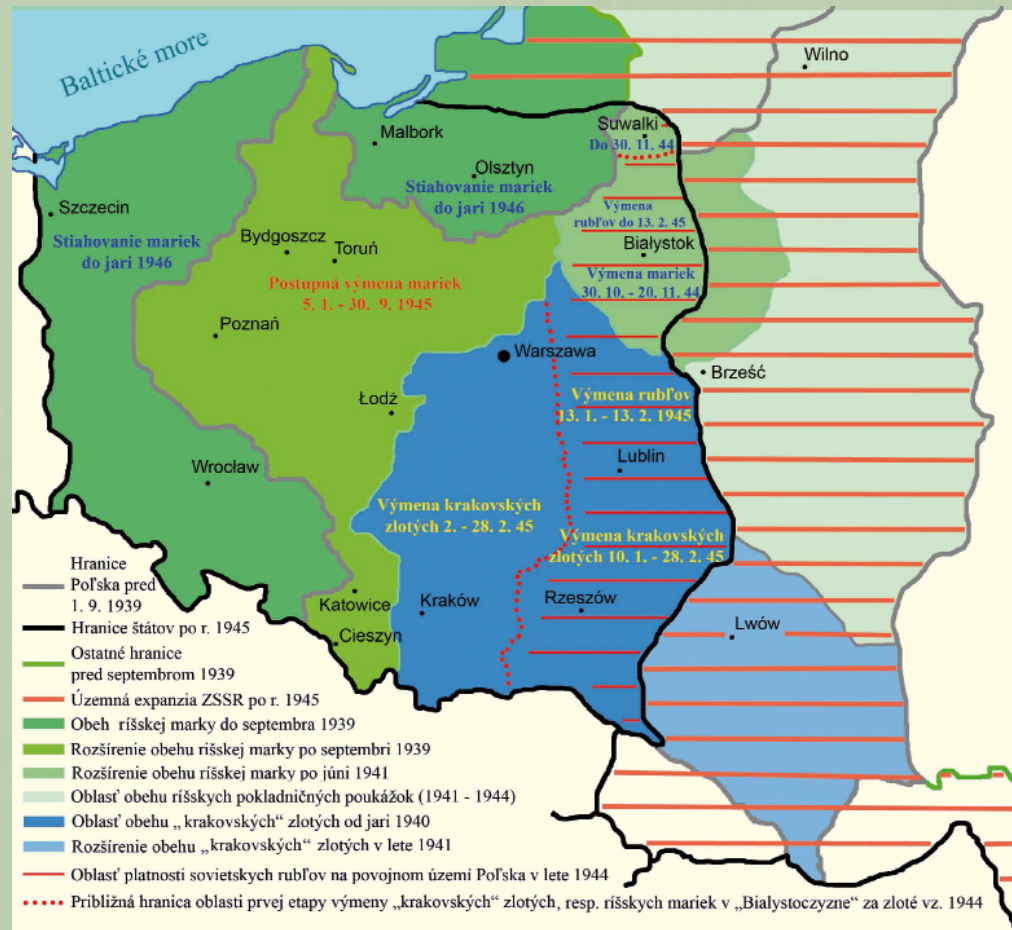
Menové zjednotenie poľského územia a obnova poľskej meny mali výrazne konfiškáčny a protiinflačný charakter. Konfiškáciou peňazí si obnovujúci poľský štát kryl svoje výdavky až do roku 1946. Nová mena nemala jasne stanovenú hodnotu. Prechod na novú menu prebiehal vo východných častiach Poľska pre obyvateľov i podniky výhodnejšie ako v západných častiach, kde vyvolával aj veľké hospodárske problémy. Silne postihnutou skupinou boli vysídlení z oblastí, ktoré po vojne anektoval Sovietsky zväz.

Bankovky Poľskej národnej banky sa neskôr tlačili v Poľsku, s dôsledne opraveným textom právnej klauzuly. Druhé vydanie neobsahovalo denominácie 50 grošov a 1 zlotý, no bolo doplnené bankovkou v hodnote 1000 zlotých vzoru 1945.

Z obehu ich postupne vytlačili nové bankovky vzoru 1946 a 1947. Bankovky vzoru 1944 v hodnote 500 zlotých prestali platiť 16. marca 1947, ostatné 8. novembra 1950.

Edward-Osóbka Morawski podpisuje v prítomnosti J. V. Stalina a V. Molotova dokument o vzniku Poľského výboru národného oslobodenia – exilovej vzdorovlády v Moskve

Bankovky vzoru 1946

Nové bankovky vzoru 1947

Trosky Varšavy

Nevydaná podoba bankoviek vzoru 1944 s chybným textom

5 zlotých vzoru 1944 so sériou označenou azbukou

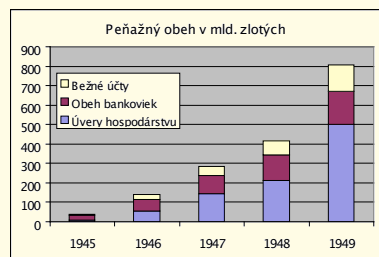
Bankovky vzoru 1944

Menová reforma 28. 10. 1950

Poľsko ako hospodársky slabší štát utrpelo počas 2. svetovej vojny podstatne väčšie škody ako Československo. K ničeniu došlo už počas vojny v septembri 1939. Generálny guvernemenť trpel oveľa viac nemeckým koristením ako protektorát alebo Slovensko. Poľsko stratilo 6 mil. (22 %) obyvateľov. Hrozným príkladom vojnových osudov Poľska je takmer úplné zničenie Varšavy, sčasti počas povstania vo Varšavskom židovskom gete v roku 1943 a takmer úplne počas Varšavského povstania v lete 1944. Navyše až do začiatku 50. rokov na jeho území prebiehala *de facto* občianska vojna medzi zvyškami prozápadne orientovanej Armije Krajowej (odbojovej organizácie z 2. svetovej vojny) a orgánmi moci nového režimu, resp. jednotkami Červenej armády dislokovanými v Poľsku.

Náklady na obnovu i stabilizáciu prosovietskeho režimu presahovali možnosti krajiny. Spočiatku boli kryté výnosom menovej reformy z roku 1944 – 1945, neskôr len inflačnou emisiou peňazí na základe úverov. Miera inflácie dosahovala v druhej polovici 40. rokov 40 % ročne.

Ani obeživo nevyhovovalo svojou štruktúrou. Preto sa už od roku 1947 v tajnosti pripravovala menová reforma. Uvažovalo sa o využití bankoviek pripravených počas vojny v Anglicku a USA. Nakoniec z formálnych dôvodov (názov banky, podpisy funkcionárov) vznikli návrhy nových bankoviek v Poľsku, pravdepodobne na prelome rokov 1947 a 1948. Ich autorom bol osvedčený výtvarník prof. Borowski, ktorý navrhoval poľské bankovky už pred 2. svetovou vojnou, počas vojny i v rokoch 1946 a 1947. Bankovky sa kvôli utajeniu tlačili

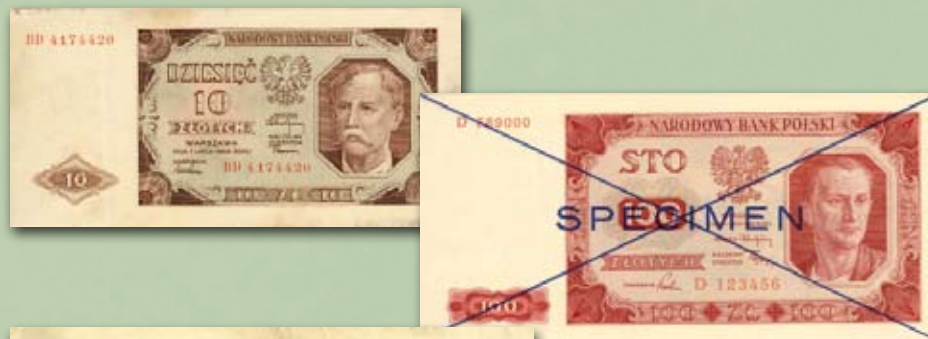
v Československu, Maďarsku, Švédsku a Švajčiarsku s rokom vydania 1948. Návrhy mincí vznikli v kremnickej mincovni. Ich autormi sú Andrej Peter a Anton Hám. Razili sa s ročníkom 1949.

Menovú reformu vyhlásili 28. októbra 1950. Staré peniaze sa menili za nové od 30. októbra do 8. novembra v pomere 100 : 1. Mzdy a ceny sa preratúvali v pomere 100 : 3. Vklady sa preratúvali v pomere 100 : 3 do hodnoty 100 000 starých zlotých a 100 : 1 nad tento limit. Výmena hotovosti znamenala pre obyvateľov stratu 66,7 %. Za 168,2 mld. starých zlotých predložených na výmenu sa vydalo 1,657 mld. nových, namiesto 4,970 mld. nových zlotých, ktoré by zodpovedali denominačnému pomeru 100 : 3. Strata pre obyvateľov teda predstavovala 3,3 mld. nových zlotých. Na výmenu bolo predložených 98,5 % obiehajúcich peňazí. Z tohto hľadiska boli dôsledky miernejšie ako pri neskorších reformách v Rumunsku a Československu. 21 % vymenených hotovostí pochádzalo od zamestnancov, 40 % od živnostníkov a podnikateľov a 39 % od roľníkov.

Reforma bola spojená s denomináciou a umožnila až do konca 60. rokov existenciu racionálnej sústavy platidiel, v ktorej mala zmysel aj stotina zlotého – jeden groš. Nový zlotý sa rovnal jednému rubľu a obsahoval teoreticky 0,222178 g zlata.

I keď samotné uskutočnenie menovej reformy, najmä jej oficiálne odôvodnenie, nieslo už výraznú ideologickú i frazeologickú pečať menovej reformy v ZSSR v roku 1947, resp. menových reforiem uskutočnených v rokoch 1952 a 1953 pod sovietskym vplyvom v Rumunsku, Bulharsku a Československu, môžeme považovať menovú reformu v Poľsku v roku 1950 za autonómne rozhodnutie poľských orgánov, len druhotne ovplyvnené sovietskym príkladom. Vyhlásenie bolo priamo podmienené začiatkom 6-ročného plánu. Výnosy z reformy poskytli prostriedky na jeho financovanie.

Aj bankovky svojou kompozíciou ostali verné štýlu prof. Borowského, ktorý vytvoril koncom 30. rokov. Iba idealizované portréty na líci a motívy zobrazené na rube sa priblížili socialistickému poňmaniu života a jeho hodnotovej sústave. Nedosahovali však taký stupeň kanonizácie a strnulosti, aký poznáme z bankoviek iných socialistických štátov z 50. a 60. rokov, prípadne z ich nerealizovaných návrhov.

Bankovky vzoru 1948, 100-zlotovky vytlačila Tlačiareň bankoviek NBCS v Prahe, bankovka má jej typický číslovač

Bolesław Bierut vyhlasuje v roku 1949 prípravu šestoročného plánu. Šípka ukazuje, v akých podmienkach sa v povojnovom Poľsku konali zhromaždenia aj na najvyššej úrovni...

Propagačný plagát šestoročného plánu a jeho americká karikatúra

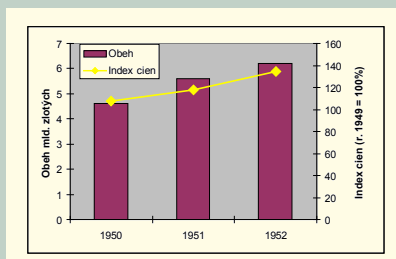

Poľsko 1953 – 1994

Menová reforma z roku 1953

Svoj účel menová reforma v Poľsku z roku 1950 na rozdiel od Bulharska, Rumunska a Československa nespĺnila. Pokračovala inflačná emisia obeživa a rast cien, najmä na trhoviskách (až 305 %). Zatiaľ čo v týchto krajinách, najmä v Československu, nasledovali po menových reformách kompenzácie strát obyvateľstvu formou plošných zlacňovaní tovaru, v Poľsku bola menová rovnováha dočasne dosiahnutá až 3. januára 1953 naopak zvýšením cien o 40 % a platov v rozmedzí od 12 do 21 % pri vysokých platoch a 28 % – 40 % pri nízkych, v priemere o 30 %.

Fakticky išlo o ďalšiu menovú reformu, ktorá priniesla najmä citelné znehodnotenie úspor obyvateľstva, v menšej miere samotných hotovostí. Zmenšením kúpnej sily obyvateľstva a zmenou jej rozdelenia v rámci celej populácie sa až do roku 1960 dosiahla určitá rovnováha na trhu a stabilita cien. Ani táto dodatočná korekcia reformy z roku 1950 však nezabránila ďalšiemu rastu emisie peňazí. Nijako sa ale nedotkla samotných platidiel.

Prvá moderne stvárnená bankovka z roku 1956

Inflácia v rokoch 1970 – 1992

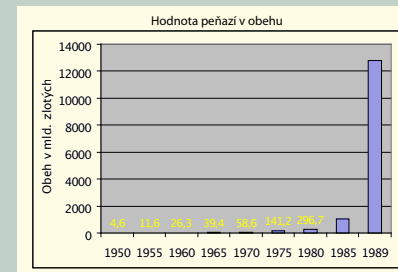
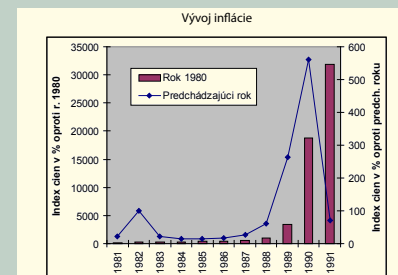
Napriek hospodárskym a zásobovacím problémom sa po celé 50. a 60. roky darilo potláčať infláciu (153 %). Snaha znížiť hromadiacu sa kúpnu silu viedla 12. decembra 1970 k zvýšeniu maloobchodných cien v priemere o 8 %, no múky o 15 %, niektorých druhov pečiva o 20 % a mäsa až o 30 %. Dôsledkom boli krvavo potlačené štrajky robotníkov v Gdansku 14. – 17. decembra a pád režimu W. Gomułku. Nový režim E. Giereka sa snažil zmierňovať sociálne napätie zvyšovaním miezd. To však prevyšovalo rast produktivity práce, ktorá v druhej polovici 70. rokov začala dokonca klesať. Štát sa snažil zmierňovať tlak nerealizovanej kúpnej sily stimulovaním rôznych foriem cieľeného sporenia. Po niekoľkých neúrodných rokoch sa objavili zásobovacie ťažkosti. Súkromní roľníci odmietali dodávať svoje výrobky za oficiálne výkupné ceny a oveľa výhodnejšie ich predávali na čiernom trhu za ceny vyššie ako úradné.

Rastúcu hospodársku nerovnováhu sa vláda rozhodla 24. júna 1976 riešiť zvýšením cien potravín (cukor 100 %, mäso 69 %, sery 50 %). Odpoveďou boli masové štrajky a násilnosti. Vláda od svojho zámeru ustúpila. Nedostatok tovaru sa rozhodla riešiť dovozom a zvýšením investícií do rozvoja výroby. Zámery však presahovali možnosti hospodárstva a krajina sa zadlžovala v zahraničí. Preto sa hospodárska kríza ďalej prehľbovala. Inflácia v roku 1971 – 1980 dosahovala 405 %. Prebytok kúpnej sily od leta 1980 odčerpávali oficiálne, tzv. komerčné predajne za vyššie ceny.

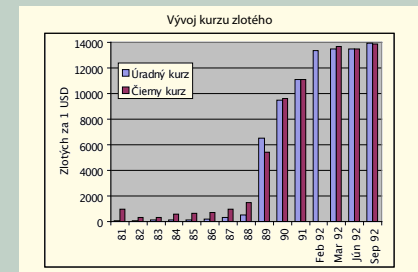
Poľské bankovky zo 60. a 70. rokov

Prídellový systém na potraviny a pohonné látky zavedený v decembri 1980 trval nepretržite až do roku 1990. Výsledkom všetkého boli len ďalšie štrajky, masové protesty a hlboké sociálne konflikty zavŕšené vyhlásením výnimočného stavu 13. decembra 1981. Jeho vyhlásenie však hospodárske problémy ďalej prehľbovalo. Prídellový systém nadošiel doslova bizarné podoby (povolenia na svadobné hostiny!), v hlboko mierových časoch ťažko predstaviteľné. Mal obdobu iba v kolapse zásobovania v Rumunsku. V druhej polovici 80. rokov inflácia prerastala do hyperinflácie.

Vonkajším prejavom inflácie bola emisia čoraz vyšších denominácií bankoviek. Zatiaľ čo ešte v roku 1976 vystačil obeh s najvyššou hodnotou bankovky 1000 zlotých, pričom papierové obeživo a mince sa v prvej polovici 80. rokov prekryvali denomináciami 10 a 20 zlotých, v druhej polovici 80. rokov za sebou rýchlo nasledovali hodnoty 5 000, 10 000 a 20 000 zlotých. Po krátkej prestávke mince stratili v obehú význam. Najvyššie nominálne 2 000 000 zlotých predstavovalo začiatkom 90. rokov asi 4 000 vtedajších československých korún.

V tomto stave prevzal menu aj nový režim po voľbách v lete 1989. Od 1. januára sa začal program hospodárskych reforiem Leszka Balcerowicza, ktorý zaviedol vnútornú zameniteľnosť zlotého (9500 zl = 1 USD). K stabilizácii meny a vyrovnaniu oficiálnych a čiernych valutových kurzov došlo až v priebehu roku 1992. Umožnilo to v roku 1994 uskutočniť denomináciu zlotého v pomere 10 000 : 1. Avšak aj nový zlotý už od začiatku svojej existencie trpel citelným znehodnocovaním.

Demonštrácia pred horiacou budovou komunistickej strany v Radome v roku 1976

Výnimočný stav v roku 1982

Generál W. Jaruzelski vyhlasuje výnimočný stav

Ozbrojená kontrola v obchode počas výnimočného stavu v roku 1982

Potravinové lístky

Bankovky po 10 a 20 zlotých z roku 1982, ako náhrada mincí

Najvyššie nominále z polovice 80. rokov

Mäsiarstvo ...

Inflačné zloté 80. roky

Bankovky vydané po zmene režimu a názvu štátu - namiesto Poľská ľudová republika iba Poľská republika

Technicky zdokonalené inflačné zloté z roku 1993

10 000 : 1

Denominované zloté z roku 1994, ich hodnota zodpovedá presne inflačným bankovkám vyobrazeným v predchádzajúcom rade

Západné Nemecko 1948

Ríšske marky

Nemecko 1948

Pôvodným zámerom víťazných mocností bolo zachovať Nemecko ako jednotný hospodársky priestor, a to napriek jeho rozdeleniu na štyri okupačné zóny. Na jeho území mala preto platiť spoločná mena a mala byť uskutočnená jednotná menová reforma. Jej skorá realizácia však nevyhovovala Sovietskemu zväzu, ktorý vo svojej zóne ťažil z nekontrolovateľnej emisie tzv. spojeneckých mariek. Preto rokovania o menovej reforme zdržiaval. Zároveň postupne vychádzala najavo jeho koristnícka emisná politika vo východnej zóne, ktorá poškodzovala západných spojencov. Nezvratným dôkazom bolo zistenie, že sumy v markách ušetrené americkými vojakmi prevýšili celkový objem spojeneckých mariek vydaných v západných zónach.

Hoci západné okupačné mocnosti navonok stále rokovali o jednotnej reforme, stratili k Sovietskemu zväzu v tomto smere dôveru a na jar 1948 začali tajne pripravovať separátnu reformu. Za účasti vybraných nemeckých hospodárskych expertov sa v dokonalom utajení vo vile Posen v leteckých kasárňach pri Kaseli rokovalo o jej modalitách. Na ich základe reformu vyhlásili v troch západných zónach (v Trizónii) 21. júna 1948.

Sovietsky zväz s takouto eventualitou počítal a mal na rýchle oddelenie meny vo svojej okupačnej zóne pripravené bankovkové koly. Preto sa už 23. júna 1948 uskutočnila menová reforma aj vo východnom Nemecku.

Menové rozdelenie Nemecka a spory o menovú príslušnosť Berlína, ktorý mal osobitný štatút, boli príčinou Berlínskej krízy a desaťročia trvajúceho rozdelenia krajiny.

Menová reforma v západných zónach

Vlastnej menovej reforme v Trizónii predchádzala likvidácia Ríšskej banky a vytvorenie nového bankového systému po vzore USA. Peniaze sa menili v pomere 10 ríšskych mariek (RM), resp. rentových mariek (Rtm) za 1 nemeckú marku (DM). Zákonným platidlom boli od 21. 6. 1948 len nemecké marky. Dočasne platili staré ríšske jednomarkovky a spojenecké pol-a jednomarkovky a mince 1, 5, 10 a 50 fenigov v 1/10 svojej nominálnej hodnoty.

Výmena peňazí však bola komplikovaná. Z prihlásených starých hotovostí alebo vkladov sa 600 RM vymenilo v hotovosti za 60 DM na osobu, pričom 40 DM sa vyplátilo ihneď a 20 DM až po dvoch mesiacoch. 60 DM vyplátili zálohovo aj ľuďom, ktorí mali menej ako 600 RM.

Zvyšné sumy sa menili tiež v pomere 10 : 1, ale tak, že polovica prerátanej sumy sa pripísala na voľné konto a polovica na viazané. O jeho osude sa malo rozhodnúť do troch mesiacov. Dňa 4. októbra 1948 prijali zákon, podľa ktorého sa 70 % z každého viazaného konta anulovalo, 20 % uvoľnilo a 10 % premenilo na obligácie viazané až do konca roku 1953.

1948		Deutsche Mark	
Einlage	zurück	zurück	zurück
1000	100	100	100
500	50	50	50
100	10	10	10
50	5	5	5
10	1	1	1
5	0,5	0,5	0,5
1	0,1	0,1	0,1
0,5	0,05	0,05	0,05
0,1	0,01	0,01	0,01
0,05	0,005	0,005	0,005
0,01	0,001	0,001	0,001
0,005	0,0005	0,0005	0,0005
0,001	0,0001	0,0001	0,0001
0,0005	0,00005	0,00005	0,00005
0,0001	0,00001	0,00001	0,00001
0,00005	0,000005	0,000005	0,000005
0,00001	0,000001	0,000001	0,000001

Spojenecké marky

Obznan o reforme

Nemecká realita...

Prepočet vkladu

Vila Posen v čase reformy

... a dnes

Vom 21. April - 8. Juni 1948 fand in diesem Hause das **Konklave von Rothwesten** statt. In geheimen Sitzungen berieten elf deutsche Sachverständige im Auftrag und mit Vertretern der amerikanischen, britischen und französischen Militärregierungen über die Währungsreform. Nach alliierten Plänen verfassten sie die Währungsreformgesetze. Die ersten beiden Reformgesetze der Militärregierungen traten am 20. Juni 1948 in Kraft. Seit dem 21. Juni 1948 gilt die Deutsche-Mark-Währung.

Die deutschen Sachverständigen:
 Karl Bernard Wolfgang Budzies Walter Busmann
 Wilhelmine Dreißig Walter Dudek Heinrich Hartlieb
 Erwin Hielscher Hans Möller Otto Pfeleiderer
 Rudolf Windlinger Victor Wrede

Die Vertreter der Militärregierungen:
 L. Cook M. Le Fort E. A. Tenenbaum

Pamätňná tabuľa pripomínajúca prípravné rokovania o reforme

Pôvodný stôl, pri ktorom sa rokovalo o príprave reformy. Na stole sú uložené fotografie účastníkov rokovaní a ich životopisy.

Západonemecké marky z roku 1948

Výmena mariiek

Výplata zvyšku

Nové ceny

Po reforme sa objavil ukryvaný tovar...

Odzova na reformu v západnom Nemecku

Východné Nemecko 1948

Lepenie kolokov v roku 1948

Menová reforma v sovietskej zóne

Ako nové peniaze slúžili staré bankovky s nalepeným kolkom s vyznačenou nominálnou hodnotou. Zásady výmeny však boli benevolentnejšie ako na Západe. V hotovosti dostal každý 70 nových mariek v pomere 1 : 1, nad túto sumu sa menili peniaze v pomere 10 : 1. Vklady do 1 000 ríšskych mariek (RM) sa preratúvali v pomere 1 : 1, v pásme 1 000 – 5 000 RM v pomere 5 : 1

a v pásme nad 5 000 RM v pomere 10 : 1. Prostriedky na účtoch štátnych organizácií sa preratúvali v pomere 1 : 1, poisťky v pomere 5 : 1. Benevolentnejšou výmenou peňazí v budúcej Nemeckej demokratickej republike (NDR) sa položil základ rozdielu hodnoty západnej a východnej marky, ktorý sa postupom času prehľboval.

Výmena mariek v roku 1948

1 ríšska marka : 1 východná marka

Kolkované staré nemecké bankovky

Výmena mariek v roku 1957

Výmena obeživa 13. októbra 1957 – akcia Blesk

O výmene obeživa v NDR sa šírili povesti už od roku 1951. Jej reálne prípravy sa však začali až v rokoch 1954 a 1955. K realizácii došlo ešte neskôr – 13. októbra 1957. Výmenu motivovala snaha znehodnotiť východonemecké peniaze nachádzajúce sa v západnom Berlíne, kam občania NDR mohli až do postavenia Berlínskeho múru voľne cestovať a nelegálne tam meniť východonemecké marky na nákupy nedostatkového tovaru. Výmena prebehla v pomere 1 : 1, bez ohraničenia sumy. Týkala sa iba bankoviek. Mincí a vkladov sa nedotkla.

Nové bankovky vzoru 1955 boli vytlačené tajne v ZSSR. Akcia prebehla prekvapivo, v dokonalom utajení a s dokonalou organizáciou:

- 5.30 – prípravná porada, prevzatie zoznamov poverených osôb, ich internácia políciou
- 6.30 – nástup personálu výmenných stredísk
- 7.00 – prevzatie platiidiel
- 7.30 – nástup pomocného personálu
- 8.00 – oznámenie výmeny v rozhlase

- 9.30 – 11.00 príprava rozvozu platiidiel
- 12.00 – otvorenie výmenných stredísk
- 22.00 – ukončenie výmeny
- 2.00 – ukončenie odvodu starých platiidiel

Účinok akcie bol zanedbateľný – asi 400 mil. mariek vrátane hotovostí, ktoré nepredložili občania NDR, t. j. asi 40 mariek na osobu, resp. asi 120 vtedajších československých korún, resp. približne 700 slovenských korún.

Nasledujúci deň nelegálna výmena „nových“ východných mariek a nákupy v západnom Berlíne pokračovali.

Ministerský predseda Grotenwohl:

„..... K tejto výmene dochádza, lebo už dlhšie je známe, že monopolisti a militaristi v západnom Nemecku majú vo svojej držbe určité množstvá našich bankoviek. Je preto v záujme občanov NDR a demokratického sektora Berlína naše bankovky, ktoré sa nachádzajú vo vlastníctve západonemeckých a západoberlínskych kapitalistických kruhov a tajných služieb znehodnotiť.

....Výmena prebehne dnes, v nedeľu 13. októbra 1957 od 12. do 22. hodiny.“

Lístky na mäso 1958

1 : 1

Bankovky vzoru 1955 vytlačené v ZSSR

01. Oktober 1989
Ausreisewillige DDR-Bürger in der bundesdeutschen Botschaft in Prag

Východní Němci na západoněmeckom veľvyslanectve v Prahe

Menové zjednotenie Nemecka

Nespokojnosť obyvateľov NDR s pomermi v tejto krajine, masový exodus východných Nemcov do Nemeckej spolkovej republiky (NSR) a liberálny postoj gorbačovského vedenia Sovietskeho zväzu umožnili vo februári 1990 zostaviť plán na vytvorenie menovej únie medzi NDR a NSR. Prípravy menovej reformy v NDR trvali do začiatku júna 1990.

Peniaze v hotovosti museli občania NDR okrem súm na nevyhnutné nákupy uložiť na výmenné kontá a do 11. júna ich prihlásiť na výmenu. Kontá občanov NDR do 4 000 východných mariek sa prerátávali v pomere 1 : 1, nad túto hranicu v pomere 2 : 1. Sumy vo vlastníctve občanov NSR

sa prerátávali v pomere 3 : 1. Platy a ceny sa prerátávali v pomere 1 : 1.

30. júna 1990 sa skončila platnosť východonemeckých mariek. Od 1. do 6. júla si občania NDR mohli zo svojich výmenných kont vyzdvihnúť sumy od 100 do 1 000 nemeckých mariek (DM). Dodatočná výmena hotovostí v pomere 2 východné marky za 1 DM trvala do 30. júna. Drobné mince platili na území NDR v pomere 1 : 1 až do konca roka 1990.

Zo strany NSR išlo o veľmi veľkorysú výmenu a ako dar východonemeckým občanom. Menové zjednotenie bolo prvým krokom aj k štátoprávnemu zjednoteniu.

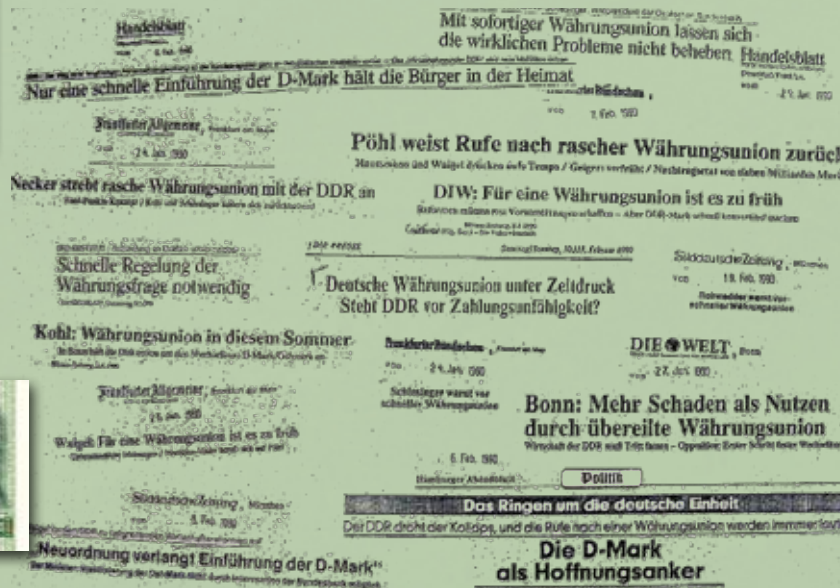

Výmena mariek v roku 1990

Východonemecké marky

1 : 1

Západonemecké marky

Československo 1953

Dôvod reformy a príprava platidiel

Nestabilitu meny a hromadenie nerealizovateľnej kúpnej sily po 2. svetovej vojne prehlbovalo dlhé pretrvávajúce prídellové systémy na potraviny, ošatenie a ďalšie potreby. Návrat k normálnym pomerom v zásobovaní predznamenovalo v roku 1948 prechodné uvoľnenie predaja chleba a v roku 1949 otvorenie súbežného voľného trhu s podstatne (2 – 9x) vyššími cenami. Existencia dvoch úradne stanovených cenových hladín spolu s cenami čierneho trhu vytvárala stav, v ktorom koruna strácala jasne definovanú kúpnu silu. Podľa predpokladov sa mali obe cenové hladiny zblížiť a nakoniec splýnuť.

Úvahy o zrušení viazaného trhu sa objavili v roku 1951. Až do leta 1952 nezahŕňali zámer spojiť zrušenie prídellového systému so zásahmi do meny. Predaj sa mal uvoľňovať postupne. Ceny uvoľneného tovaru sa mali zvýšiť nad úroveň cien na viazanom trhu, ale nevylučovala sa ich neskôršia kompenzácia zvýšením miezd. Takéto riešenia by však vyžadovali viac peňazí v obehu a pravdepodobne aj vyššie hodnoty platidiel. Pri úrovni vtedajších cien, ktoré sa číselne podobajú cenám platným na Slovensku pred zavedením eura, by strácalo význam deliť korunu na haliere. Takéto dôsledky zrušenia viazaného hospodárstva však navodzovali myšlienku zmeny miery cien a úpravy sústavy platidiel, najmä ak si obyvatelia pamätali nižšiu hladinu cien z predvojnových čias.

Do úvah zasiahli sovietski poradcovia na ministerstve financií, ktorí navrhli spojiť tieto opatrenia s menovou reformou. Ich návrh odrážal skúsenosti s menovou reformou v ZSSR 14. decembra 1947, s ktorou bolo zrušenie lístkov spojené. Zároveň odrážal aj úvahy o jej zopakovaní potom, čo sa ukázalo, že táto reforma nespĺnila účel z dôvodu vyzradenia jej pravidiel. To umožnilo vojnovým zbohatlíkom v ZSSR včas rozdeliť peniaze na viaceré vkladné knižky a vyhnúť sa ich znehodnoteniu. Jej zopakovanie sa však v ZSSR odkladalo a nakoniec sa v marci 1961 obmedzilo len na denomináciu rubľa.

Na odčerpanie peňazí v starej mene sa zvolilo znehodnotenie hotovostí 10 : 1, použité pri menových reformách v Nemecku v júni 1948 a v ZSSR v decembri 1947. Išlo o väčšie znehodnotenie než pri reformách v Rakúsku v decembri 1947 (66,7 %), v Poľsku v októbri 1950 (66,7 %) a v Bulharsku v máji 1952 (75 %), ale menšie ako v Rumunsku v januári 1952 (95 %). Súčasťou reformy bola denominácia 5 : 1 a stanovenie novej hladiny cien podobnej cenám z konca 30. rokov. Snahou bolo aj využiť celú škálu nominálnych hodnôt, ktoré poskytovali delenie koruny na 100 halierov. Keďže pred vojnou bol najmenšou mincou päťhaliernik, museli mierku cien nastaviť tak, aby mal v obehu zmysel aj halier. Preto sa pôvodne uvažovalo o zmene cien v pomere 10 : 1. Tým by bol vyšiel pomer výmeny hotovostí na 100 : 1. Nakoniec zvolili pomer 5 : 1, ktorý zahŕňal trojnásobné zvýšenie cien hneď po vojne, ich rast v povojnovom období, ako aj časť rozdielu medzi cenami na viazanom a voľnom trhu. Z toho sa odvodil aj konečný pomer na výmenu hotovostí 50 : 1. Už na začiatku príprav sa rátať so zvýhodnenou výmenou 300 starých československých korún (Kčs) na osobu bez straty hodnoty, t. j. len v denominačnom pomere 5 : 1. Išlo o sumu zodpovedajúcu približne 6 % vtedajších priemerných plátov, potrebnú na preklenutie niekoľkých dní medzi reformou a výplatom miezd v novej mene. Pri prepočte na dnešné ceny predstavovala v cenách potravín protihodnotu dnešných 8 – 10 EUR, pri cenách služieb až 20 – 25 EUR.

Reformu schválil K. Gottwald 17. novembra 1952. Na utajenie i pre nedostatok výrobných kapacít nechali platidlá vyrobiť v Sovietskom zväze, kde námestník ministra financií Ing. Bohumil Sucharda 12. a 13. decembra prerokoval podrobnosti zákazky. Návrhy minci mu predložili v dvoch variantoch už 22. decembra. Prvé návrhy papierových peňazí boli hotové 20. januára. Od konečnej podoby sa lišili len dva návrhy líca stokorunáčky, pri ďalších išlo len o detaily. Jeden z alternatívnych

návrhov stokorunáčky reflektuje zámer zobraziť na jej líci štátny znak Československa. Predlohou pre bankovku bol rub päťkorunáčky z roku 1945. Druhý návrh je alternatívnym stvárnením zväzku robotníckej a roľníckej triedy inšpirovaný bankovkami pre severnú Kóreu z roku 1947. Archetypom ostatných boli sovietske papierové platidlá z 20. – 40. rokov. Nátlaky bankoviek schvaľoval Ing. Sucharda od 25. februára do 2. apríla 1953. V marci 1953, po smrti K. Gottwalda, došlo k epizódnemu pokusu o návrat k myšlienke zobraziť na líci stokorunáčky jeho portrét. Úpravy však rušili koncepciu pôvodného návrhu i jednotnosť celej emisie. Navyše ohrozovali termín reformy. Preto sa od nich upustilo.

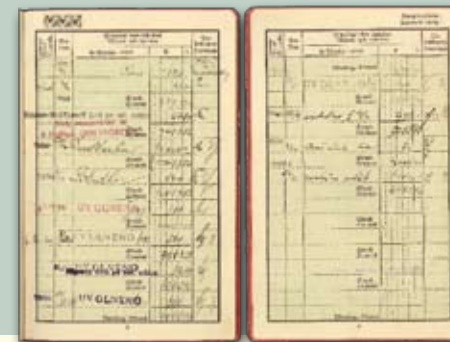
Národné zhromaždenie formálne schválilo menovú reformu 31. mája 1953. Osoby, ktoré súkromne nepodnikali a neboli vylúčené z prídellového systému, mohli vymeniť bez straty hodnoty 300 starých Kčs za 60 nových Kčs. Všetky ostatné hotovosti menené v pomere 50 : 1 stratili 90 % hodnoty. V pomere 50 : 1 sa menili aj darexové bony. A to napriek tomu, že majitelia ich získali za voľne zameniteľné valuty. Výmena peňazí trvala od 1. do 4. júna 1953. Hodnota vkladov do 5 000 starých Kčs (približne priemerný mesačný plat) sa nezmenila. Hodnota vyšších vkladov klesala odstupňovane. Nová Kčs obsahovala teoreticky 0,123426 g zlata a bola zviazaná s rubľom v pomere 1,80 Kčs za 1 rubeľ. Voči americkému doláru ju nerealisticky revalvovali o 28 % na 7,20 Kčs za 1 dolár. Motívom revalvácie bola ilúzia, že hodnota západných mien bude klesať. Vhodnejšie by bolo pri stanovení kurzu zohľadniť reťazovú devalváciu západných mien z roku 1949. Reálny kurz by sa bol približoval 14 Kčs za dolár. Dôsledkom revalvácie bolo odtrhnutie domácich cien od svetových a devízová nerovnováha.

Reforma anulovala viazané vklady a predvojnové poisťky. Vtedajší vládcovia tým uznali, že Nemecko československé pohľadávky nikdy nesplatí. Svoj populizmus, pre ktorý neumožnili vy-

riešiť problém viazaných vkladov v psychologicky vhodnejšej atmosfére tesne po vojne, zaplatili ódiom, ktoré na nich menová reforma z roku 1953 uvrhla.

Jaroslav Kabeš
minister financií

Prepočet úspor: Vklady na knižkách založených pred 15. 5. 1953

pásma stanovené približne ako násobky priemerných mesačných plátov:

do 5 000 Kčs	5 : 1	bez straty hodnoty
5 000 – 10 000 Kčs	6,25 : 1	strata 20 %
10 000 – 20 000 Kčs	10 : 1	strata 50 %
20 000 – 50 000 Kčs	25 : 1	strata 80 %
nad 50 000 Kčs	30 : 1	strata 83,3 %

Vklady na knižkách založených po 15. 5. 1953

bez ohľadu na veľkosť vkladu s 90 % stratou hodnoty (v pomere 50 : 1)

Československo, 5 Kčs 1949

Kórea, 100 wonov 1947

Sovietske Rusko, 1 rubel 1922

ZSSR, 3 ruble 1938

Alternatívne a uskutočnené návrhy líca 100-korunáčky a rubu jednorokunáčky pre menovú reformu z 20. 1. a 24. 1. 1953 a ich archetypy

Datovaný návrh I. Dubasova zo 6. 2. 1953

Definitívne nátlčky 10- a 50-korunáčky schválené Ing. B. Suchardom 17. 2. a 2. 4. 1953

Nedatovaný návrh S. Pomanského

Dokumenty o výmene peňazí

Stredisko výmeny 14-421 *303 Malacky*

Vedúci strediska výmeny: *Tomášovič*

Deň výmeny: *4-4 jún 1953*

Obstavy výmeny od čísla: *- 1 do čísla 678*

VÝMENNÉ STREDISKO

Štátnej banky československej č. 15091 / 12

pre obvod *Handlová - obec -*

Pracovná doba výmenného strediska:

1. júna 1953 od 8.00 do 19.00 hod.	3. júna 1953 od 8.00 do 19.00 hod.
2. júna 1953 od 8.00 do 19.00 hod.	4. júna 1953 od 8.00 do 19.00 hod.

VÝMENNÝ LIST A výmena peňazí

Príjmové číslo	Príjmové číslo	Príjmové číslo	Príjmové číslo
1100	1101	1102	1103
1104	1105	1106	1107
1108	1109	1110	1111
1112	1113	1114	1115

Príjmové číslo: *1100*

Príjmové číslo: *1101*

Príjmové číslo: *1102*

Príjmové číslo: *1103*

Príjmové číslo: *1104*

Príjmové číslo: *1105*

Príjmové číslo: *1106*

Príjmové číslo: *1107*

Príjmové číslo: *1108*

Príjmové číslo: *1109*

Príjmové číslo: *1110*

Príjmové číslo: *1111*

Príjmové číslo: *1112*

Príjmové číslo: *1113*

Príjmové číslo: *1114*

Príjmové číslo: *1115*

66

Lístok pre dožadovateľa

A. Príjmové číslo (číslo): *1100*

B. Príjmové číslo (číslo): *1101*

C. Príjmové číslo (číslo): *1102*

D. Príjmové číslo (číslo): *1103*

E. Príjmové číslo (číslo): *1104*

F. Príjmové číslo (číslo): *1105*

G. Príjmové číslo (číslo): *1106*

H. Príjmové číslo (číslo): *1107*

I. Príjmové číslo (číslo): *1108*

J. Príjmové číslo (číslo): *1109*

K. Príjmové číslo (číslo): *1110*

L. Príjmové číslo (číslo): *1111*

M. Príjmové číslo (číslo): *1112*

N. Príjmové číslo (číslo): *1113*

O. Príjmové číslo (číslo): *1114*

P. Príjmové číslo (číslo): *1115*

VÝMENNÝ LIST A výmena peňazí

Príjmové číslo: *1100*

Príjmové číslo: *1101*

Príjmové číslo: *1102*

Príjmové číslo: *1103*

Príjmové číslo: *1104*

Príjmové číslo: *1105*

Príjmové číslo: *1106*

Príjmové číslo: *1107*

Príjmové číslo: *1108*

Príjmové číslo: *1109*

Príjmové číslo: *1110*

Príjmové číslo: *1111*

Príjmové číslo: *1112*

Príjmové číslo: *1113*

Príjmové číslo: *1114*

Príjmové číslo: *1115*

Na zamedzenie pokusov o opakovanú zvýhodnenú výmenu 300 starých Československých korún (Kčs) sa výmena zaznamenávala do občianskych preukazov, riadnych (dole) i provízórne vydaných (vľavo)

VÝMENNÝ LIST A výmena peňazí

Príjmové číslo: *1100*

Príjmové číslo: *1101*

Príjmové číslo: *1102*

Príjmové číslo: *1103*

Príjmové číslo: *1104*

Príjmové číslo: *1105*

Príjmové číslo: *1106*

Príjmové číslo: *1107*

Príjmové číslo: *1108*

Príjmové číslo: *1109*

Príjmové číslo: *1110*

Príjmové číslo: *1111*

Príjmové číslo: *1112*

Príjmové číslo: *1113*

Príjmové číslo: *1114*

Príjmové číslo: *1115*

VÝMENNÝ LIST A výmena peňazí

Príjmové číslo: *1100*

Príjmové číslo: *1101*

Príjmové číslo: *1102*

Príjmové číslo: *1103*

Príjmové číslo: *1104*

Príjmové číslo: *1105*

Príjmové číslo: *1106*

Príjmové číslo: *1107*

Príjmové číslo: *1108*

Príjmové číslo: *1109*

Príjmové číslo: *1110*

Príjmové číslo: *1111*

Príjmové číslo: *1112*

Príjmové číslo: *1113*

Príjmové číslo: *1114*

Príjmové číslo: *1115*

REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ

OBČIANSKY PREUKAZ

VÝMENNÝ LIST A výmena peňazí

Príjmové číslo: *1100*

Príjmové číslo: *1101*

Príjmové číslo: *1102*

Príjmové číslo: *1103*

Príjmové číslo: *1104*

Príjmové číslo: *1105*

Príjmové číslo: *1106*

Príjmové číslo: *1107*

Príjmové číslo: *1108*

Príjmové číslo: *1109*

Príjmové číslo: *1110*

Príjmové číslo: *1111*

Príjmové číslo: *1112*

Príjmové číslo: *1113*

Príjmové číslo: *1114*

Príjmové číslo: *1115*

Na výmenu 300 starých Kčs bez straty hodnoty oprávňoval lístok pre dožadovateľa, na základe ktorého sa vydávali potravinové lístky. Osoby vylúčené z viazaného hospodárstva na zvýhodnenú výmenu nemali nárok.

Ústredný výbor KSS
čo rúk s. Dávida
Bratislava.

T A J N Ľ I

DAVID

Všet: Protisústredné letáky - vyškrtnutie.

Dňa 1. júna 1955 o 21.30 hod. boli v Bratislave na Liseckej ulici, smerom na hrad rozbíjané letáky v rozsiahlosti 20x30 s nasledujúcim textom: "Neboíme diktatúru komunistov". Letáky sú cez vyzývajú predtlaču, ktorá používa študentské, nestrážené na papier a písané sú v rozsiahlosti 3 na vysokú. Jeden druh je nastrojený na jeden druh je nastrojený červenou. Uvedené letáky rozbiť občan Ján KUKAČOVIC, býv. bezpečnostný referent, t.j. zameraný v katedrálach svedcov v Bratislave a to v počte 20 kusov.

KUKAČOVIC upozornil, že tieto letáky boli rozbíjané po Liseckej ulici v okolí teologickej evanjelickej školy, kde sa nachádzajú št. študenti a upozornil na to, že tieto mali otvorené dve okná a spozoroval ako by niečo kritizovali na stroji, čo ktorého dávali papiera.

Tunajšou krajskou správou boli urobené opatrenia v okolí teologickej evanjelickej školy a na spoluprácu s nimi po rozbití letákov pátra. Výsledok Vám bude oznámený.

Priložky: 1 leták.

Načítané MŠ stb:

M.J. KUKAČOVIC
DAVID

Ústredný výbor KSS
čo rúk s. Dávida
Bratislava.

T a j n ě 1

DAVID

Situácia správa za dňa 5. júna 1955.

Deň bezpečnostná situácia a mládež objektívne v kraj je dobrá. Do 19.30 hod. sú zistené a jednotlivých okresov nasledujúce poznatky.

Okres Bratislava - oblasť:

mládež má počas výmeny peňazí vo výmenných strediškách možnosť si vyzbrať veľkým množstvom. Celková situácia po stránke organizovanej je veľmi zložitá, pretože boli organizované veľké výmeny stredísk. Vo všetkých oblasťach sa predpokladá zložitá situácia počas výmeny peňazí dňa 2.6.1955 vo veľkých množstvách peňazí, spojené s výmenou hotovosti a objasnenie miestnych organizácií KSS, spojené s výmenou hotovosti a objasnenie situácie. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Protestné letáky, sťažnosti občanov, listové zásielky a bezpečnostný ohlas reformy

NECH CEME DIKTATURU KOMUNIZMU

umožňuje peňazí, že to nainštalovali a pod., že teraz musia všetci pracovať a poriadne žiť. Nechcia a hľadajú doplniť sa nepokojili vyvolať takúto výnimočnú situáciu.

Okres S e n e c:

Dostal výmena peňazí prebieha celou oblasťou uspokojuje, sú na menšie organizované nedostatky, ktoré sa v priebehu akcie odstraňujú. Boli zistené poznatky, že niektorí bohatí občania sa chodia meniť peňazne, ale väčšiu ich nezhajajú prepustiť.

V Ruskej ulici bola verejná schôdka roľníkov, kde bolo prítomných asi 120 osôb. Každý mal hovoriť s hľadiskom KSS vzhľadom na to, že im bude vyplátená 1 koruna nová za 5 korún starých, ale oni sa majú buď s tridsať 1 koruna nová za 5 korún starých.

Bolo zistené, že na 20. v ulici dochádza k nespokojnosti medzi zamestnancami, lebo im nedali poľnohospodársku mzstu na mesiac máj v starých peniazoch, ale teraz im chodí všetko vyplátené za mesiac máj v pomere 50 : 1, na čo nechajú zamestnanci prísť. Pracovná porádka sú dva dni poklesla. Faktické KSS sa ponorujú zamestnanci na to, že im bude vyplátená 1 koruna nová za 5 korún starých, ale oni sa majú buď s tridsať 1 koruna nová za 5 korún starých.

Občanov veľmi zaujíma, či bude dojatok potrávín a prečo sú niektoré produkty, ako cukor, mlieko tak drahé.

Okres S a n o r i n:

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Okres P e s i c h:

Bolo zistené, že situácia v obci, ktoré by zaručovali prevádzanie výmeny peňazí a týmto spôsobom prebieha. Od ruskej ulice stoja zástup...

DAVID

Ústredný výbor KSS
čo rúk s. Dávida

T a j n ě 1

Bratislava.

Situácia správa za dňa 1. júna 1955.

Celková situácia v tomto kraji po bezpečnostnej stránke je dobrá. K porušeniu poriadku a verejného poriadku nedošlo. Nevyskytli sa také porušovacie akcie, ktoré by si vyžadovali zásahu zo strany bezpečnostných orgánov.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

T A J N Ľ I

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

- 251. Beňák Anton, Žiar - dňa tel. oznámenia, dňa 15. predložil poh. št. doklady.
- 252. Balcar Ján, Kollárova, starých Kš 21.404.50, vypl. nové Kš 336.09 na 5 priel. domovosti.
- 253. Bartoň Alexander, Leňák, st. Kš 11.075.--, vypl. " " " " 491.50 na 3 priel. domovosti.
- 254. Beňák Jozef, Kollárova, st. Kš 12.755.--, vypl. Kš 499.10 na 3 priel. domovosti.
- 255. Chlebáč Ľuboslav, Leňák, st. Kš 11.755.--, vypl. nové Kš 290.70 na 1 priel. domovosti.
- 256. Fábrik Ľuboslav, Leňák, st. Kš 15.000.--, vypl. nové Kš 300.00 na 3 priel. domovosti.
- 257. Glava Anton, Vrbová, st. Kš 13.500.--, vypl. nové Kš 107.10 na 1 priel. domovosti.
- 258. Kottl Ján, Leňák, st. Kš 13.500.--, vypl. nové Kš 107.10 na 1 priel. domovosti.
- 259. Hájek Ľuboslav, Kollárova, st. Kš 13.500.--, vypl. nové Kš 608.40 na 3 priel. domovosti.
- 260. Hájek Ján, Kollárova, st. Kš 1.000.--, vypl. nové Kš 102.-- na 3 priel. domovosti.
- 261. Kollár Ján, Kollárova, st. Kš 10.750.--, vypl. nové Kš 225.-- na 3 priel. domovosti.
- 262. Vrbová Jozef, Kollárova, st. Kš 2.300.50, v nových Kš 107.10 na 1 priel. domovosti.
- 263. Nováček Ján, Kollárova, st. Kš 12.554.--, v nových Kš 608.40 na 3 priel. domovosti.
- 264. Beňák Ľuboslav, Vrbová, st. Kš 35.600.--, v nových Kš 895.-- na 3 priel. domovosti.
- 265. Glava Ján, Kollárova, st. Kš 2.952.--, v nových Kš 174.24 na 1 priel. domovosti.
- 266. Džbára Ján, Kollárova, st. Kš 2.590.--, v nových Kš 218.80 na 1 priel. domovosti.
- 267. Hájek Jozef, Leňák, st. Kš 6.895.--, v nových Kš 245.10 na 2 priel. domovosti.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy. Objektívne sa týka objasnenia situácie vo veľkom počte a objasnenie úspešnosti strany a výzvy.

Juhoslávia 1989 – 1995

Povojnová juhoslovanská mena vznikla v rokoch 1944 – 1945 na rovnakej východiskovej pozícii ako československá koruna (Kčs), s paritou 50 dinárov za 1 USD. Kurz dinára však rýchlo klesol na úroveň 300 dinárov za 1 USD, čo s pôvabom nechceného zodpovedalo vtedajšiemu čiernemu kurzu Kčs. V 50. rokoch dinár zaznamenal ďalšie citelné znehodnotenie. Stabilizoval sa až začiatkom 60. rokov. To umožnilo jeho denomináciu v pomere 100 : 1 od 1. januára 1965.

Hodnotu začal dinár znova strácať v druhej polovici 70. rokov. Znehodnocovanie sa zrýchľovalo v polovici 80. rokov a vyvrcholilo roku 1989, keď bola vykonaná druhá denominácia v pomere 10 000 : 1. V tom čase však už dinár stratil dôveru natolko, že úlohu stabilného platidla v Juhoslávii prevzala nemecká marka. O dva roky klesla hodnota dinára na desatinu. Jeho pád významne prispieval k rozpadu juhoslovanskej federácie.

I keď separatistické tendencie boli najsilnejšie v Chorvátsku, ako prvé sa oddelilo 9. októbra 1991 Slovinsko. Až 23. decembra 1991 nasledovalo Chorvátsko a 5. apríla 1992 Bosna. Slovinský toliar i chorvátsky dinár reprezentované provizórnymi platidlami menili občanom oboch republík za juhoslovanský dinár v pomere 1 : 1.

1. január 1965
100 : 1

Najvyššie nominále v čase prvej denominácie bolo 5000 starých, resp. 50 nových dinárov (vrátane turistických prírážok 146 Kčs)

1. január 1990
10 000 : 1

Najvyššie nominále v čase druhej denominácie bolo 2 milióny starých, či „staronových“ resp. 200 nových, či „najnovších“ dinárov (cca 650 Kčs, resp. 28,57 DM)

Aby zvyšok federácie (Bosna, Srbsko, Čierna Hora a Macedónsko) zabránil dovozu veľkých nevymenených hotovostí z odtrhnutých oblastí, uskutočnil aj on 26. – 31. december 1991 výmenu peňazí v pomere 1 : 1.

Nová juhoslovanská mena však bola v dôsledku zápasu o zachovanie integrity územia i jednostranne protisrbských postojov Západu a hospodárskej blokády vystavená mimoriadne silným inflačným tlakom.

Napriek tomu bolo zotrvanie v menovej únii pre Macedónsko spočiatku výhodné. Z federálnych rezerv kupovalo za inflačné dináre takmer zadarmo valuty na nákup surovín. Vzhľadom na tempo inflácie však nakoniec aj Macedónsko 26. apríla 1992 prišlo k menovej odluke. Juhoslávsky dinár menili za macedónsky denár v pomere 1 : 1. Dňa 10. mája 1993 ho v pomere 100 : 1 nahradili novým denárom.

Z dôvodu hrozby dovozu nevymenených bankoviek z Macedónska vymenili vo Zväzovej republike Juhoslávii po menovej odluke 1. júla 1992 obeživo. Výmenu spojili s denomináciou dinára v pomere 10 : 1. Nezabránili tým však hyperinflácii, ktorá prepukla v druhej polovici roku 1993. (Viac v časti Zväzová republika Juhoslávia.)

Nové bankovky
vydané rok po denominácii

Bankovky začiatku prvej fázy menového rozpadu Juhoslávie

Slovinsku sa podarilo nielen zbrzdiť infláciu, ale vďaka súhre priaznivých okolností (výhodná poloha, rozvinutý priemysel, ušetrenie od vojny a dokonca aj možnosť na nej zarábať...) aj rýchlo dosiahnuť vysoký stupeň prosperity.

Výsledkom bolo roku 2007 prijatie eura.

Konverzný kurz
239 toliarov = 1 euro

Moderné a invenčné grafické riešenie definitívnych slovinských bankoviek

Provizórne platidlá bez vyznačenia menovej jednotky

Reminiscenciou na dávnu minulosť bola voľba názvu hlavnej menovej jednotky - toliar

1 : 1

V Chorvátsku pokračovala inflácia z dôvodu občianskej vojny až do 30. mája 1993, keď chorvátsky dinár nahradila chorvátska kuna rovná 1000 dinárom. Názov kuna bol ostentatívnu demonštráciou ustašovskej tradície ako ideového základu chorvátskej štátnosti. Autoritatívne ho presadil prezident Franjo Tuđman proti navrhovanému a neutrálnemu názvu koruna (po chorvátsky kruna).

1 000 : 1

Stabilná úroveň : 7,34 kún = 1 euro

100 000 chorvátskych dinárov
– najvyššia hodnota provizórneho chorvátskeho obeživa

1 : 1

V Bosne a Hercegovine sa 27. mája 1992 opečiatkovali staré juhoslovanské 500- a 1000-dinárovky vzoru 1990 stiahnuté z obehu. Išlo o krátkodobé riešenie. Kým 17. augusta 1992 vydali nové bankovky, vypukla v krajine občianska vojna. Územie sa rozpadlo na izolované enklávy, na ktorých boli vydané vlastné oficiálne i núdzové platidlá, ktoré silne podliehali inflácii. Úlohu stabilnej miery hodnôt začali ešte väčšmi hrať cudzie valuty, najmä nemecké marky. (Viac v časti *Občianska vojna v Bosne a Hercegovine*.)

1 : 1

1 : 1

Bankovky začiatku druhej fázy rozpadu

Obeživo sa vo zvyšku „dinárovej zóny“ menilo aby sa zamedzil prílev nevymenených bankoviek zo Slovinska a Chorvátska

Na tajne vytlačených bankovkách v zovoru 1991 bol ešte štátny znak zaniknutej SFRJ. Na bankovkách v zovoru 1992 ho nahradilo logo Národnej banky Juhoslávie ligatúra, splynutie písmen H B.

Začiatok hyperinflácie v Zväzovej republike Juhoslávií (Viac v časti Zväzová republika Juhoslávia.)

10 : 1

1 : 1

Macedónsko sa vrátilo k historicky pôvodnej podobe slova dinár – k antickému denáru. Zachovalo tým tradíciu a zároveň sa od nej odpútalo...

10. mája 1993
denominácia denára 100 : 1

Stabilná úroveň
61,14 denára = 1 euro

Vukovar

Srbská matka

F. Tudman

S. Milošević

Belehrad

Zväzová republika Juhoslávia

(Republika Srbsko a Čierna Hora)

Inflácia vo Zväzovej republike Juhoslávia (ZRJ) v roku 1993 presiahla 1000 % mesačne a koncom roka dosiahla 500 000 % mesačne! V roku 1993 sa tu uskutočnili dve demoninácie. Ďalšia nasledovala 24. januára

1994. Zaviedli nový „superdinár“ s paritou 1 : 1 k nemeckej marke. Táto parita však trvala len krátko. Pokles hodnoty dinára spôsobovalo politické postavenie ZRJ, hospodárske embargo a v roku 1999 aj

agresia NATO... Až v posledných rokoch sa nový juhoslovanský, resp. dnes už len srbský dinár stabilizoval na hodnote približne 1 – 2 eurocenty.

31. október 1993
1 000 000 : 1

31. december 1993
1 000 000 000 : 1

24. január 1994
12 500 000 : 1

„Superdinár“ ministra financií Avramoviča

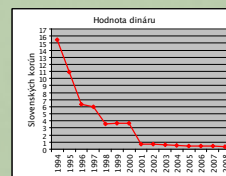

Pokles hodnoty nového dinára bol 2. novembra 1999 jedným z dôvodov menového osamostatnenia Republiky Čierna Hora. Menovou jednotkou v Čiernej Hore sa stala nemecká marka, od 1. 1. 2002 nahradená eutom. 13. novembra 2003 sa dinár stal v Čiernej Hore cudzou menou.

1 „superdinár“ = 100 x 10 000 x 10 x 1 000 000 x 1 000 000 000 x 12 500 000 dinárov pred 1. 1. 1965, t. j. $12,5 \times 10^{28}$. Za 29 rokov pôvodná nominálna hodnota klesla o 29 rádoov.

100 nemeckých mariek

Zväzová republika Juhoslávia sa 4. februára 2003 premenila na konfederáciu Republika Srbsko a Čierna Hora. Národná banka Juhoslávie tým formálne zúžila svoju pôsobnosť iba na Srbsko a zmenila podľa toho aj svoj názov.

Občianska vojna v Bosne a Hercegovine

Po osamostatnení Bosny a Hercegoviny vypukla v máji 1992 na jej území občianska vojna. V jej dôsledku sa územie rozpadlo na množstvo etnických enkláv. Nové bankovky bolo možné vydať 17. augusta 1992 len v oblastiach ovládaných Chorvátmi a Muslimami. Viaceré oblasti (Zenica, Travnik, obliehané Sarajevo) alebo firmy

museli vydať vlastné platidlá. Oblasť obývaná Srbmi (Republika Srpska) s centrom v Banji Luke vydala vlastnú menu viazanú na juhoslovanský dinár. Spolu s ním prešla prudkým hyperinflačným vývojom a v roku 1993 dvoma denomináciami v pomere 1 000 000 : 1 a 1 000 000 000 : 1. Inflačný vývoj bosnianskeho dinára bol miernejší.

V roku 1994 ho denominovali v pomere 10 000 : 1, pričom 100 nových dinárov sa rovnalo jednej nemeckej marke. Tá však medzitým bosniansky i bosnianskosrbský dinár úplne vytlačila z obehu. Všetky miestne sústavy platidiel tak zanikli via facti. Na miesto nich 11. augusta 1997 zaviedli konvertibilnú marku rovnú nemeckej marke,

ktorá bola predtým popri chorvátskej kune jediným spoľahlivým meradlom hodnôt. Obrovské množstvo oficiálnych i núdzových platidiel z čias občianskej vojny v Bosne a Hercegovine tu možno iba naznačiť niekoľkými príkladmi.

1994
10 000 : 1

Platidlá v oblasti mesta Travnik s pečiatkami miestnych peňažných ústavov

Bankovky Národnej banky Bosny a Hercegoviny mohli byť 17. augusta 1992 vydané len na zlomku územia

100-dinár z oblasti Zenice

Bankovky používané v Sarajeve počas blokády

Po celú občiansku vojnu bola neoficiálnym, no univerzálnym platidlom nemecká marka a v oblastiach s chorvátskou väčšinou aj chorvátska kuna

Vzhľad bankoviek Národnej banky Republiky Srpskej – vľavo pred denomináciou, vpravo po 1. a 2. denominácii. Líšia sa len farbou a vyznačením nominálnej hodnoty.

Konvertibilná marka – každá časť federácie má vlastné bankovky s opačným poradím textov v cyrilike a latinke. Platia na celom území. Mince sú spoločné.

Občianska vojna v Republike Srpska Krajina

Srbskí obyvatelia Chorvátska sa s rozbitím Juhoslávie a s faktom, že by sa mali stať občanmi Chorvátska, nezmierili. V oblasti mesta Knin, kde tvorili väčšinu, vyhlásili v roku

1992 vlastný štát – Republiku Srpska Krajina. S technologickou pomocou z Belehradu tu zaviedli vlastnú menu, ktorá prešla rovnakým hyperinflačným vývojom ako vo

Zväzovej republike Juhoslávie a v Republike Srpskej. V rovnakých termínoch a pomeroch bola aj dvakrát denominovaná. Po vojenskej likvidácii Republiky Srpska

Krajina v auguste 1995 jej mena zanikla via facti. Nahradila ju chorvátska kuna.

1. október 1993
1 000 000 : 1

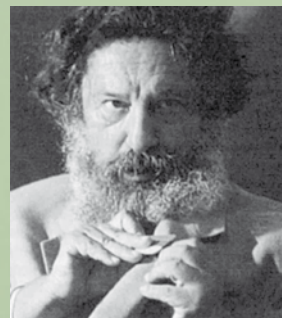
29. december 1993
1 000 000 000 : 1

Motívom vyobrazeným na bankovkách druhej a tretej emisie je pevnosť nad hlavným mestom Republiky Srpska Krajina – Kninom

Republika Srpska Krajina v čase svojho vzniku

Dr. Jovan Rašković
iniciátor osamostatnenia Srpskej Krajiny

Akcia „Búrka“,
delostrelecká príprava Chorvátskej armády

